

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**DEVLETLEŞME SÜRECİNDE AFGANİSTAN'DA
KİMLİK ARAYIŞLARI**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan
Ahmet Gökhan ARI

İSTANBUL, 2016

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**DEVLETLEŞME SÜRECİNDE AFGANİSTAN'DA
KİMLİK ARAYIŞLARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Ahmet Gökhan ARI

Öğrenci No:

120771002

Danışman

Prof. Dr. Şenol DURGUN

İSTANBUL, 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ **Devleştleşme Sürecinde Afganistan’da Kimlik Arayışları** ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 12/06/2016

Ahmet Gökhan ARI

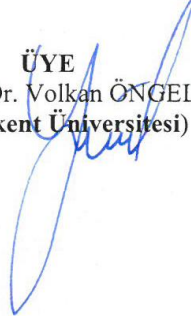
T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

14. / 07 / 2016

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 120771002 numaralı *Ahmet Gökhan ARI'nın* "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Devletleşme Sürecinde Afganistan'da Kimlik Arayışları*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 21.06.2016 tarih ve 2016/25 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (45) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında oyçokluğu/oybirliği ile ~~Kabul~~ ~~Red~~ ~~veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Prof. Dr. Şenol DURGUN
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

ÜYE
Doç. Dr. Volkan ÖNGEL
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Erkut ALTINDAĞ
(Beykent Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Ahmet Gökhan ARI
Danışmanı : Prof. Dr. Şenol DÜRGÜN
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2016
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : Afganistan, Ulusal Kimlik, Etnik Kimlik, Kimlik Siyaseti,
Ulusal Kimlik İnşası

ÖZ

DEVLETLEŞME SÜRECİNDE AFGANİSTAN'DA KİMLİK ARAYIŞLARI

Bu çalışmada devletleşme sürecindeki Afganistan'da kimlik siyaseti ve ulusal kimliğin gelişimi ele alınmıştır. Çalışmanın kapsamı geçmişten günümüze kadar Afganistan'da uygulanan kimlik siyaseti ve ABD işgali sonrası yeni devlet kurumlarının inşası ile uygulanan siyaset temelinde yaşanan kimlik arayışlarıdır. ABD işgali sonrası oluşturulan yeni siyasi düzenin demokrasi ve etnik çoğulculuğu benimseyen yönetim anlayışı ile ulusal kimliğin güçlendirileceği kabul edilmektedir. Ancak Afganistan'ın eski geleneksel siyasi yapısı nedeniyle karşılaşılan sorunların ulusal kimliğin güçlenmesine engel olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın sonucunda Afganistan'da yeni devlet kurumlarının, geleneksel kurumların yerini alması sürecinin önümüzdeki dönemde kırılgan bir yapıda uzun bir süre devam edeceği beklenmektedir. Aynı zamanda bu süreçte ülkede ulusal kimliğin güçlenmesi olasılığının oldukça düşük olduğu ve ancak bu sürecin kırılganlığını aşarak başarılı olması halinde ulusal kimliğin güçleneceği düşüncesine ulaşılmıştır.

Name and Surname : Ahmet Gökhan ARI
Supervizor : Prof. Dr. Şenol DURGUN
Degree and Date : Master, 2016
Major : International Relations
Key Words : Afghanistan, National Identity, Ethnic Identity, Identity
Politics, National Identity Construction

ABSTRACT

IDENTITY-SEEKING IN THE STATE BUILDING PROCESS OF AFGHANISTAN

This paper discusses the identity policy and development of the national identity in Afghanistan, which is in state building process. The scope of the study is the identity policy adopted in Afghanistan from the past to present and the identity-seeking process experienced in politics with the building of the new public institutions after the invasion of the USA. The new political order established after the invasion of the USA is deemed to enhance the national identity through a management mentality that is based on democracy and ethnic pluralism. On the other hand, it can be stated that; the problems encountered due to the traditional political structure of Afghanistan are preventing the enhancement of the national identity. At the end of this study, it is expected that; it will be a long and fragile process for Afghanistan to replace the traditional institutions with the new public institutions. It has also been concluded that; the possibility for the enhancement of the national identity in this country is rather low and that, the national identity can only be enhanced if the process becomes successful by overcoming its fragility.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİMLİK, KİMLİK SİYASETİ

1.1.KİMLİK KAVRAMI.....	3
1.1.1.Ulusal Kimlik.....	7
1.1.2.Etnik Kimlik.....	10
1.1.3.Dini Kimlik	13
1.1.4.Kolektif Kimlik	15
1.2.ULUSAL KİMLİK İNŞASI.....	16
1.2.1.Fransa	19
1.2.2.Almanya	21
1.2.3.ABD	24
1.3.KİMLİK SİYASETİ.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETLEŞME SÜRECİNDE AFGANİSTAN

2.1.AFGANİSTAN’IN SİYASAL TARİHİ	31
2.1.1.Sovyetler Birliği İşgalinden Önceki Dönemde Siyasi Olaylar	31
2.1.2.Sovyetler Birliği İşgalinden Sonraki Dönemde Siyasi Olaylar	62
2.2. AFGANİSTAN’IN TOPLUMSAL YAPISI	66
2.2.1.Dini Yapı.....	67
2.2.2.Etnik Yapı	68
2.2.3.Dilsel Yapı	70
2.3.AFGANİSTAN’DA ULUSAL KİMLİK.....	70
2.3.1.Sovyetler Birliği İşgali Öncesi Afgan Ulusal Kimliği	71

2.3.2. Afgan Ulusal Kimliğinin Sovyetler Birliği İşgali ile Karşılaştığı Sorunlar	80
2.3.3. Taliban Dönemi Afgan Ulusal Kimliği.....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN ABD TARAFINDAN İŞGALİNDEN SONRA MERKEZİ DEVLETİ GÜÇLENDİRME ARAYIŞLARI VE AFGAN KİMLİĞİ SORUNU

3.1.ABD İŞGALİ SONRASI MERKEZİ HÜKÜMETİ GÜÇLENDİRME	
ÇALIŞMALARI.....	84
3.1.1.Bonn Anlaşması	84
3.1.2.Anayasa	86
3.1.3.Yönetim.....	90
3.2.KARZAI HÜKÜMETİNİN KİMLİK SİYASETİ.....	92
3.3.KARZAI HÜKÜMETİNİN KİMLİK SİYASETİNİN KARŞILAŞTIĞI	
SORUNLAR	101
3.4.ASHRAF GHANI HÜKÜMETİNİN KİMLİK SİYASETİ.....	105
SONUÇ	110
KAYNAKÇA.....	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Afganistan'ın Dünya Üzerindeki Jeopolitik Konumu.....	36
Şekil 2. Durand Anlaşması ile Afganistan'ın Sınırları.....	50
Şekil 3. Afganistan'ın Ülke İçindeki Bölgesel Etnik Dağılımı.....	69

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANDS	:Afganistan Ulusal Gelişim Stratejisi Programı
BM	:Birleşmiş Milletler
CEO	:Yönetici Başkan
CLJ	:Anayasal Meclis
DDR	:Silahsızlanma, Çözölme ve Bütünleşme Programı
DIAG	:İllegal Silahlı Grupları Kaldırma Programı
ELJ	:Geçici Yönetim Meclisi
IMF	:Uluslararası Para Fonu
KGB	:Sovyetler Birliği'nin İstihbarat ve Gizli Servisi
PDPA	:Afganistan Demokratik Halk Partisi
UNODC	:Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suçlar Dairesi

GİRİŞ

Afganistan, kurulduğu günden bu yana farklı etnik grupları, farklı kültürleri, farklı dilleri bir arada bulunduran bir devlettir. Bu açıdan siyasi tarihinde ulusal bütünlük sağlama çabaları önemli bir yere sahiptir. Özellikle dört büyük etnik grubun yer aldığı Afganistan'da yirmiye yakın etnik grup bulunmaktadır. Birbirinden farklı çok sayıda etnik grubun bir arada yaşayabilmelerine coğrafi özelliği nedeniyle dağlık ve engebeli olması doğal bir katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte siyasi tarihinde dört büyük etnik grubun Peştun, Tacik, Özbek ve Hazaraların etkisi görülürken iktidarda kısa bir süre dışında Peştunların yer aldığı görülmektedir.

Geçmişten günümüze bu coğrafyada Moğol İmparatorluğu, Timur İmparatorluğu, Babür İmparatorluğu ve Afgan kabilelerinin bağımsızlık hareketi ile Afganistan yer almıştır. Afganistan'ın kuruluşunda Peştun kabileleri önemli rol oynamıştır. 18. yy'daki İran'ın yayılmacı politikalarından, 19. yy'daki İngiliz baskılarından, 20.yy'daki Sovyetler Birliği baskılarından yoğun olarak etkilenmesi ülkede sağlıklı bir siyasetin izlenmesini ve istikrarın sağlanmasını zorlaştırmıştır. Ulusal bütünlüğü sağlamak ve meşruluğunu güçlendirmek için Afganistan yönetiminde bulunan liderler, çeşitli ideolojilerle iktidarlarını meşru kılmaya çalışmışlardır. ABD işgali sonrası ise demokratik kurumların inşası ile meşruluk sağlanmıştır.

Bu çalışmada, devletleşme sürecinde bulunan Afganistan'da ulusal bütünlüğü sağlamak ve korumak için uygulanan kimlik siyaseti ele alınmış, ülkenin tarihi açısından bu kimlik siyasetlerinin nasıl uygulandığı, nelere yol açtığı, günümüze kadar ulusal bütünlüğün nasıl korunduğu, bu siyasetlerin etnik gruplara karşı hangi stratejileri izledikleri ve etnik grupların ne ölçüde tepkiler verdikleri üzerinde durulmuştur.

Devletleşme sürecinde olan Afganistan'da kimlik arayışları ile ilgili yapılan bu çalışmada amaç, Afganistan'ın çok etnikli, çok kültürlü bir toplum üzerinde nasıl bir ulusal bütünlük sağlayabileceğini irdelemek, nasıl bir kimlik siyaseti ile ulusal kimliği güçlendirebileceğinin analizini ve sentezini yapmak ve yeterli sayıda

akademik araştırma bulunmayan Afganistan'ın ulusal kimliği, ulusal bütünlüğü hakkında uluslararası ve ülke kamuoyunda bilinirliğini arttırmayı sağlamaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kavramsal ve teorik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmış ve kimlik kavramı, ulusal, etnik ve dini kimlik kavramları ele alınmış, ulusal kimlik inşası üzerine Fransa, Almanya ve ABD'den örnekler verilmiş ve kimlik siyaseti değerlendirilmiştir. Bu şekilde çalışmanın zemini oluşturulmuş ve yapılacak olan analizler için referans teşkil edilmeye çalışılmıştır. Genel çerçevede ulusal kimlik kavramının tanımları özellikleri, etnik ve dini kimlik kavramlarının tanımları ve özellikleri incelenerek kimlik siyaseti kavramı uluslaşma, ulusal bütünlük gibi kavramlar kullanılarak Fransa, Almanya ve ABD örneği verilerek değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Afganistan'ın siyasi tarihi, toplumsal yapısı irdelenmiştir. Afganistan'ın geçmişten ABD işgaline kadar uygulanmış kimlik siyasetleri, kimliksel bakış açıları ve algıları açıklanmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreçte ulusal kimliğin gelişimi, dış işgallere karşı ulusal kimliğin nasıl değişim geçirdiği, ülkede yer alan etnik ve dini kimliklerin ulusal kimlik olarak nasıl konumlandıkları ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Afganistan'ın ABD işgalinin sonrasında merkezi hükümetin güçlendirme arayışları ve Afgan ulusal kimliği sorunu, Karzai hükümetinin kimlik siyaseti ve bu siyasetin karşılaştığı sorunlar ile Ashraf Ghani hükümetinin kimlik siyaseti değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİMLİK, KİMLİK SİYASETİ

1.1.KİMLİK KAVRAMI

Kimlik, tarihsel açıdan çok eski dönemlerden beri var olan, esas olarak Erik Erikson'un 1950 yıllarındaki çalışmaları ile gündeme gelmiş, yeni ve karmaşık anlamlara sahip olan bir kavramdır. 1970 yıllarından itibaren sözlüklerde ve çoğu sosyal bilim dallarında yüksek derecede kullanılmaya başlanmıştır. Postmodern dönemin etkisi ve çok kültürlülük tartışmaları altında 1980 yıllarının sonu ile 1990 yıllarında tarihçiler, antropologlar ve tüm beşeri bilimler, ırk, sınıf, etnisite, cinsiyet, vatandaşlık ve diğer sosyal kategoriler araştırmalarında daha ağırlıklı olarak kullanılmıştır. (Fearon 1999, 35-36)

Kimlik, İngilizce'de identity olarak kullanılmaktadır. Identity kelimesi de Latince'de identitas'ın karşılığıdır. Identitas aynılığı, benzerliği ifade ederken bu kelimenin kökü eski Latince'de aynı, sürekli anlamına gelen idem'dir. Etimolojik açıdan anlamına referans olan idem'e göre kimlik bir tanımlama olup tanıma konu olanın özellikle insanın veya insan topluluğunun diğerleriyle olan aynılıklarını/benzerliklerini ifade eden bir kavramdır. Bireyin kendini, kendi gözünde ve diğer insanların aynasında nasıl gördüğünü dile getirir. Aynı zamanda kendisini sosyal bir çevrede tanımlamasını ve konumlandırmasını içerir. (Vatandaş 2004, 15-16)

Özellikle Erik Erikson'un çalışmalarından bilinen kimlik kavramının kelime anlamı sözlük tanımlarında günlük ve sosyal bilimler bağlamında yeterli olmamaktadır. Deng'e göre kimlik, kişilerin ve grupların ırk, etnik köken, din, dil ve kültür temelinde kendilerini tanımlamaları ve diğerleri tarafından tanımlanmalarıdır. Taylor ise kimliği, kişinin kendisi için her duruma göre iyi olanı veya değerli olanı, ne olması gerektiği, neye karşı olduğu konusundaki taahhüt ve tanımlamaları olarak açıklar. (Fearon 1999, 4-5) Başka bir ifadeyle kolektif aidiyetler ile birlikte, kendimizi tanımlamamız, isteklerimiz, hayallerimiz, yaşam şeklimiz, diğerleriyle

ilişki kurma ve diğerleri tarafından tanınma biçimimiz gibi niteliklerin toplamını ifade etmektedir. (Yanık 2013, 227)

Kimlik, bireyin kendisine hayatı süresince uygun gördüğü rol veya kendisini algılayış biçimidir. Süreklilik, bütünlük ve tutarlılık duygusu ile kazanılan kimlik, bireyin kendisine kim olduğu hakkında sorduğu sorunun cevabıdır. Bu soruya verilen cevapları fiziksel yapı özellikleri, yaşananlar, cinsiyet, etnisite, yaş, meslek, statü gibi değerler üzerinden kendimizi algılayışımız ve başkaları tarafından algılanışımız şekillendirmektedir. Kimlik, kendilik ile ortak noktalara sahiptir. Bireyin kendisine yönelik algısı onun kimliğini oluşturur. Fakat kendilikten ayrı olarak kimlik kavramının toplumsal boyutu da mevcuttur. Toplumsal boyutta ise bireyin diğer insanlarla olan ilişkilerinde ortaya çıkan özelliklerin tanımlanması yer alır. (Göka 2006, 291-292) Kişilik ile de anlam olarak çoğu kez karıştırılan kimlik, kişiyi başkalarından ayırt eden duygu, düşünce, değer ve tutumların kaynaşması ile ortaya çıkan kişilik özelliğidir. Kişilik ise yalnızca kimliğe dayandırılacak bir kavram değildir, çoklu kimliklerin şekillendirdiği bir özelliktir. (Bayrı 2011, 20)

Kimlik oluşumu, bireyin çocukluğunda başta anne baba olmak üzere yetişkin insanları model alması ile başlar. Bireyin doğuştan gelen özelliklerine, çevresinden aldıkları eklenirken genetik ve yapısal özellikler de çevrenin etkisiyle biçimlenir. Birey, kimliğinin oluşumunda psikolojik sürecin yanındatoplumdaki sosyo-kültürel, politik ve ekonomik süreçleri de yaşar. Birey bu süreçlerle birlikte toplumdaki nesnel kimlik yapısından etkilenecek kendine özgü kimliğini oluşturur. (Göka 2006, 293)

Birey aidiyet hissettiği gerçeklik ile birlikte kendi değerlerini, gerçekliğe göre optimize ederek anlamlı kılmakta ve kimliklenme sürecini bu şekilde yaşamaktadır. Bu gerçeklikler, toplumsal ve tarihsel arka planı ile birlikte kimliklenme sürecine dahil olur ki kimliklerin inşası, tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretken kurumlardan, kolektif hafızadan, sosyal, siyasi ve dini görüşlerden malzemeler kullanır. Ancak bu malzemeler, bireyler, gruplar ve toplumlar tarafından içerisinde bulundukları toplumsal yapıya toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işlenir ve yeniden düzenlenir. (Yanık 2013, 227-228)

Kimlik, yeni bir kavram, insanların gerekli gördüğü bir şey değildir. İnsanlar eskiden beri belirli bir kimliğe sahip olarak onu savunup korumuşlardır ve farklı durumlarla karşılaştıklarında da ne yapacaklarını düşünmüşlerdir. Bu yüzden kimlik, eskiden beri var olan bir kavramdır. (Fearon 1999, 10) Kimlik duygusu ile birlikte birey, kendisine dair tam bir bilgiye sahip olmaktadır. Kimlik duygusu, bireyin kimliklenme sürecinde belli bir bütünleşme yaşaması ile belirir. Sağlam bir kimlik duygusu olan birey, “ben kimim?” sorusu karşısında duraksamadan cevap veren ve süreklilik, aynılık hissiyatı bulunan kimsedir. Bireyin sağlam bir kimlik duygusu olması için yaşadığı çevreye (grup, kültür, ulus) aidiyet duygusu olması gerekir. Kimlik oluşumunun en önemli işaretlerinden olan aidiyet duygusu ile birey artık kim olduğunu bilir, sağlıklı bir kendilik bilinci (self-consciousness) geliştirir. (Göka 2006, 294)

Kimliğin içe dönük açısı kişinin kendini nasıl gördüğü veya tanımladığını gösterirken, dışa dönük açısı başkaları tarafından nasıl algılandığı veya tanımlandığını gösterir. (Bayrı 2011, 24) Bireysel açıdan kimlik, bireyin diğerleriyle olan karmaşık bağını ve toplumsal ilişkilerini referans alarak bireye kişisel konum duygusu verir. Kimliklerin birbirleriyle olan ilişkilerini üst üste yerleşmiş katlar gibi düşünerek soğana benzetebiliriz. Bu üst üste bulunan kimlik katmanlarının toplamı bireyi biricik kılar. Her kimlik bir aidiyettir. Bu aidiyet yelpazesi içerisinde kimliğe sahip olan birey veya topluluk için hangi aidiyetin ön plana çıkarılacağı, hangi kimliğin diğerlerine göre anahtar role sahip olacağı sayısız bireysel ve toplumsal etkene bağlıdır. Bu etkenlerin çokluğu kimliklerin son derece değişken olduğunu göstermektedir. Birey veya topluluk kimlik edindiğinde ötekilere göre kendi konumunu belirlemiş olur. Ayrıca üyesi olduğu toplumsal gruplarla olan ilişkileri üzerinden şekillenir ve bu şekilde benliğini güçlendirip anlamlandırır. Kimliği tanımlamada en önemli iki kriter süreklilik ve farklılıktır. Süreklilik zaman içerisindeki durumu ifade ederek kimliklerin geçmişten geleceğe uzanan bir varlık olarak kavranıp kavranmayacağını belirlemektedir. Farklılık ise ötekine göre sahip olunan konumu ifade eder. Bireysel olarak benlik unsurlarından, toplumsal olarak ise ortak kültür, topluluk oluşturma bilincinden kaynaklanır. Süreklilik ve farklılığın ortak özellikleri, tanımlanan ile yabancılar, ötekiler, farklı olanlar arasındaki ayrıma vurguda bulunmalarıdır. (Vatandaş 2004, 17-19)

Bir bireyin kimliği, aidiyet hissi veren bir gruba, bir topluluğa, bir kavme, bir ulusa, bir toplumsal role bağlılık olarak sürüyorsa bir toplumsallaşma süreci söz konusudur. Yani birey aidiyet hissi ile bağlı olduğu gerçeğin değerlerini bireysel psikolojisinde örgütlemiştir. (Ergun 2000, 80-81)Kimlik iki şekilde sosyal ve bireysel olarak tanımlanabilir. Kimlik, insanların genellikle kendileri veya diğerleri olarak sınıflandırdıkları bir grup, bir sosyal kategoridir. Bu sosyal kategori Amerikan, Müslüman, işçi, vatandaş gibi tanımlanarak oluşturulur. (Fearon 1999, 10-11)Toplumsal yaşantı içerisinde belirli davranış kalıpları sergileme anlamında değerlendirilebilecek olan sosyal kimlik, bireyin kendini sosyal bir çevreye göre tanımlamasını ve konumlamasını ifade eder. (Yanık 2013, 228)

Bireysel kimlik, bireyin birtakım nitelikler, inanışlar, istekler veya davranış ilkeleridir ki, birey bunlardan gururduyar. Onun için sözlüklerde bireysel kimlik, bireyin nitelikleri ve bakış açıları şeklinde yorumlanabilir. Bireyin itibarı ve kendine saygısı için temel kalıptaşunu da bilmek gerekir ki sosyal kimlik kısmen bireysel kimliği oluşturabilir. (Fearon 1999, 11)

“Kim olduğumuzu belirtmek üzere gerekli ve önemli olan nedir?” sorusunun cevabını açıklamak için ilk olarak birey “ben kimim?” sorusuna birçok farklı kategorilerden aidiyet hissi duyduklarını ifade ederek cevaplayabilir. Burada sosyal kategorilendirme bireyin yaşam tarzı için çok önemlidir. Diğer bir ifadeyle bireysel kimlik, sosyal kimlik olup birey kendi sosyal kimliğine bağlıdır. İkinci olarak bireysel kimlik bireyin özelliklerini içerir ve başka bir birey haline dönüştürülemez. Üçüncü olarak insanlar kendi kimliklerini kendi bakış açılarıyla görürler ve değişime kendilerini güçsüz hissederler. Cinsiyetleri ve sosyal kimlikleri seçemedikleri gibi. Açıkıtır ki bireysel kimlik bireyin bakış açısı ve özelliklerini içerir. Bu fiziksel özellikler, sosyal kategoriye üye olma, bireyin inanışları, hedefleri, istekleri, ahlaki ilkeleri veya bireysel tarzdaki önemlileri konularıdır. İş ve sosyal dereceniz temel bir değer değildir. Çünkü bunlar sosyal kategoride genel olan, değişebilen değerlerdir. Milli ve etnik kategori bu açıdan diğerlerine göre daha önemli ve anlamlıdır. (Fearon 1999, 22-24)

Bireysel kimlik ile sosyal kimlik arasında sürekli ve kesintisiz bir ilişki vardır. Bu ilişki kişinin psikolojik gelişim sürecindeki kimlik arayışı ile şekillenir. Kimlik edinme süreci, sosyal ortamda yaşanan bir süreçtir. Bu süreç başkaları ile hem beraberlik hem de karşıtlık içinde gerçekleşirken içinde yaşadığımız toplumun sembollerinin, mitlerinin, dil, din, etnisite, ortak tarih, gelenek görenek ve ortak değerlerinin birey tarafından içselleştirilmesi sürecidir. Bireysel kimlikler, sosyal kimliklerle, verili kimlikler inşa edilen kimliklerle, özel kimlikler kamusal kimliklerle etkileşim içindedirler. Bir kimliğin önemi, gerçekleştirdiği sosyal etkileşim ile anlaşılır. Kimlik bu etkileşimlere göre tanımlanır ve anlam kazanır. (Bayri 2011, 24)

1.1.1.Ulusal Kimlik

Ulusal kimliği açıklamadan önce bu kimliği meydana getiren ulus, ulus devlet ve ulusçuluk kavramlarına göz atmak gerekir. Çünkü ulusal kimlik, bu kavramların birbiriyle ilişkisi nedeniyle kolektif bir kimlik tipi olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavramlardan ilki olan ulus, Weber'e göre verili bir toprak üzerinde güç kullanımına yasal olarak sahip olan insan topluluğudur. Guibernau'ya göre ise ulus, sınırları belli bir toprak üzerinde ortak bir kültüre, ortak bir geçmişe ve gelecek projesine sahip bir topluluk oluşturma bilinci olan, kendi kendini yönetme hakkı bulunan bir insan grubudur. (Guibernau 1997, 92)

Kavramlardan bir diğeri olan ulus devlet, Giddens'in tanımıyla belirlenmiş sınırlar içinde bulunan bir toprak üzerinde idari olarak bir tekele sahip, hükmi kanun, iç ve dış güç kullanım araçlarının kontrolü ile onaylanan bir hükümet şekilleri bütünüdür. (Giddens 2005, 165) Bir başka şekilde tanımlarsak sınırları belli bir toprak üzerinde, yasal güç kullanma hakkı bulunan ve yönetimi altında bulunan topluluğu özdeşleştirecek ortak kültür, sembol ve değerler yaratarak gelenekler ile soy mitini canlandıracak bütünleştirmeyi amaçlayan bir devletin oluşumu şeklinde tanımlanır. (Şen 2004, 48) Ulus devlet tanımından da yola çıkarak bütünleşmek, kolektif bir aidiyet sağlamak gibi amaçların ulusçuluk aracılığıyla gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz.

Ulusçuluk kavramı Gellner'e göre, etnik teritoryaların siyasi teritoryaların dışına çıkmamasını ve ayrıca bir devletin içindeki etnik teritoryaların iktidar sahipleri ile yönetilenleri birbirinden ayırmamasını sağlayıcı bir siyasi meşruiyet kuramıdır. (Gellner 2008, 71) Schnapper'a göre ise etnik toplulukların ulus olarak tanınmak istemeleri veya ulusların, diğerlerine karşı kendilerini kanıtlayabilmeleri için ürettikleri güç istencidir. (Schnapper 1995, 41)

Ulusçuluğun temel işlevi bir üst kimlik inşa ederek; aile, cemaat, aşiret, kabile, klan gibi diğer tüm kimliklerin devletin bütünlüğünü engelleyebilecek unsurlarını törpülemektir. Bu üst kimlik ise ulusal kimliktir. Weber'e göre ulusal kimlik, bireylerin kendilerinin bir ulusu temsil ettiklerine yönelik bir duyguya sahip olmalarıdır. (Şen 2004, 38,91) Fearon'a göre ise bir grup insanın ulusal semboller ile aynı şekilde tanımlanmaları durumu ulusal kimlik olarak tasvir edilir. (Fearon 1999, 5) Başka bir tanımlama ile ulusal kimlik, dil, din, etnisite, kabile gibi olguların farklılıklarını dikkate almaksızın siyasal aidiyeti belirten bir olgu olup, sınırları belirlenmiş bir toprak üzerinde ortak kültür çevresinde yaşayan insanların ortak kimliğidir. (Bayrı 2011, 38)

Smith'e göre ulusal kimliğin beş temel özelliği bulunur. Bunlar, tarihi bir toprak, ortak sembol ve değerler ile ortak hafıza, ortak bir kamu kültürü, ortak yasal hak ve görevler (topluluğun tüm bireyleri için), ortak bir ekonomidir. Bu özellikler ile çeşitli kimliklere sahip tüm bireyleri bünyesinde toplar, bütünleştirir. En önemli işlevleri de, topluluğa has kişilik ve değerleri tanımlaması, topluluğun geleneklerini yansıtması ve ortak yasal hakların ve kurumların görevlerini meşrulaştırmasıdır. Bu işlevleri yerine getirebilmesi için topluluğun bayrak, marş, anıt, kutlama gibi ulusal sembollerle ulusal kimlik duygusu geliştirilir. (A. Smith 2010, 31-35)

Ulusal kimlik, devleti ve topluluğu evrensel ölçekte tanımlamakta, uluslararası alanda onun temsil edilebilmesini sağlamaktadır. Ulus, oluşan ulus bilinci ve buna bağlı ulusal kimlik toparlayıcı özelliği ile göreceli bir oranda homojenleşme yaratarak toplumsal bağları güçlendirmektedir. Ulusal kimlikler, ulusal semboller aracılığıyla bireyler, toplum ve devlet arasında pozitif bir bağlantı kurulmasını sağlayarak ilişkiler düzeyinde uyumu kolaylaştırırken aynı zamanda diğer uluslarla belli bir ilişki biçiminin kurulmasını kolaylaştırarak ulusu, uluslararası

alandaki siyasi bir toplum olarak kılınmaktadır. Cinsiyet, etnisite, dil, din gibi faktörlerle ortaya çıkabilecek toplumsal bölünmeleri engelleyici bir unsur olarak ulusal kimlik, toplumsal ve siyasi bütünleşmenin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. (Bayrı 2011, 39)

Ulusal kimlik fikri ilk olarak on sekizinci yüzyıl yazarlarında görülmektedir. Bu yazarlardan Rousseau'nun ulusal kimlik ile ilgili sözleri şöyledir: "İzlememiz gereken ilk kural ulusal karaktere aittir; her halkın bir kişiliği vardır ya da olması gerekir; eğer bundan yoksunsa, ona bunu kazandırmak için işe koyulmamız gerekir." Bu kimlik ya da karakterin oluşumu bağlamında ulusçuluk, kültürel ve siyasi türdeşlik yaratmak için devletin ulus olma aracı olmakta ve bu şekilde toplumsal ve siyasi bütünleşme sağlanması hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşıldığında ulusal kimlik ile tek biçimlilik sağlanmaktadır. (A. Smith 1994, 123-125)

Ulusal kimliğin çok kültürlü bir toplum için uyumlu olması açısından bazı koşulların sağlanması gerekir. Ulusal kimlik, topluluğun fertlerinin ortak kişisel özelliklerinden değil, topluluğun siyasi yapısından tanımlanmalıdır. Etno kültürel içerikli olmamalı, siyasi kurumsal terimler kullanılmalıdır. Topluluğun fertlerinin aile yapıları, yaşam şekilleri, alışkanlıkları değil tüm fertlerin paylaştığı kurumlar, değerler, söylemler kullanılmalıdır. Ulusal kimlik; etnik, kültürel, dini grupları farklı bağılıkları olması sebebiyle suçlamadan bu tür kolektif kimliklere izin vermelidir. Tüm vatandaşları kapsayacak, onların kendisiyle özdeşleşecek şekilde tanımlanmalıdır. (Parekh 2002, 295-296)

Ulusal kimliğin sırrının bir parçası, yerli dilinin ortaya çıkmasına uzanır. Bu diller birçok nüfusa yayılır ve kamusal ve özel yaşam içinde ayrıcalıklı bir rol oynar hale gelir. Bu diller kullanıldıkları bölgelerdeki kişilerin kimliklerini biçimlendirir. Dil, aynı topluluğun ortak anlamı olarak temel alınır. Ama bütün hikaye ortak bir dil değildir. Ulus, sadece hayali topluluklar değildir aynı zamanda ulus aidiyeti olan topluluğun kavrayışını gerektirir. Ulusal kimliğin gücünün büyük kaynağı kaçınılmaz olmasıdır. Modern dünyada ulus kendini gerekli dilsel ve kültürel anlamların üstüne kurar. Dil, kültür ve yönetim biçiminin birleşimi ulus olarak tanımlanır. Bu tanım içerisinde biz kimiz ile ilgili düşüncelere sahip olarak kendimizle ilgili kavramlarımızı ulusa aidiyet bağlamında şekillendiririz. Bir başka bakış açısına göre

ulusa aidiyet, toplulukların anlayışlarına göre kurulan kültürel kaynakların zenginliğine uzanır. Bu kimlik, bize bulunduğumuz toprağı, tarihimizi, büyük kültürel miraslarımızı sağlar. Bunları anlamamızın dışında bize ait olduğu güvencesini sağlar. Diğer kimlikler gibi ulusal kimlik de kendine özgü ahlaksal gündem oluşturur. Ulusal kimlik özel minnet borcu, zorunluluk olarak sık sık bir argüman olarak kullanılır. Bu argüman, bireye vatandaşlığıyla ilgili sorumluluklar yükler. Ulusal kimlik, bireyin kendi ulusu dışında isteklerini dikkate almamak için bir neden olarak kullanılmaktadır. (Poole 2003, 271-272)

1.1.2. Etnik Kimlik

Etnik kimlik, dil ve dini inanç başta olmak üzere töre, gelenek gibi kültürel öğelerin belirlediğı bir olgudur. Etnik kimliği; kişinin içine doğduğu ailenin, içinde yetiştiğı çevrenin, kültürel değerleri belirler. Etniklik birçok farklı ölçütle tanımlanabilen esnek bir kavramdır. Genel anlamda, benimsedikleri soy (köken), dil, din ve sahip oldukları kültür itibarıyla diğer gruplardan farklı olan gruplar olarak nitelenir. (Önder 2008, 1)Smith'e göre etnik kimlik, etnik gruba veya soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen bir kültürel kolektif tipidir. (A. Smith 1994, 41)

Etnik kavramı, ilk olarak İkinci Dünya Savaşı'nda ABD'de Yahudiler, İtalyanlar, İrlandalılar ve çoğu İngiliz soyundan gelen kişilerden oluşan gruptan aşağı görülen diğer insanları kibarca işaret etmek üzere kullanılmıştır. Etniklik ile ilişkili olan etnisite kavramı kendilerini asgari düzeyde düzenli bir ilişki içinde oldukları grupların bireylerinden kültürel açıdan farklı kabul eden kişiler arasındaki toplumsal ilişkinin bir unsurudur. Kültürel farklar, toplumsal ilişkideki bireyler arasında farklılıklar oluşturuyorsa toplumsal ilişkinin içerisinde etnik öge mevcuttur. Etnisite, bu ilişki içindeki edinimleri, kayıpları, kimliğin oluşumundaki öğeleri içerir. Etnisite ile ilgili toplumsal ilişkideki ilk göze çarpan durum biz ve onlar arasında sistematik bir ayrım uygulamaktır. Bu ayrım olmazsa etnisite olamaz, çünkü etnisite birbirlerini kültürel olarak farklı kabul eden kategoriler arasında kurumsallaşmış bir ilişki gerektirmektedir. Bu şekilde ilişki içinde bulunan iki ya da daha çok grubun,

karşılıklı temasları artarsa farklılıkları ile doğal olarak daha da ilgili olmaya ve daha benzer olmaya eğilimleri oldukları söylenebilir. Bu etkileşim sebebiyle etnisite toplumsal ilişkiler yoluyla yapılır. (Eriksen 2002, 15, 27, 35)

Etnik kimlik, kültürel çevrenin değişimi ile değişebilir. Örneğin; küçük yaşta evlatlık verilen bir çocuğun veya göç etmiş bir kişinin kültür ortamı radikal bir şekilde değişerek, buna bağlı olarak etnik kimliğinin de değişebilmesi mümkündür. Bu durum da bize etnik kimliğin kültürel bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu yüzden etnik kimlik doğuştan kazanılan bir nitelik olmadığı gibi genetik veya ırksal bir özellik de değildir.(Önder 2008, 1) Ancak etnikliğin siyasallaştığı yani iç savaş, isyan veya etnik temizlik gibi durumlarda belli bir etnik kimliğe sahip birey veya gruplar, ayrımcılıktan kaçmak için din, mezhep, ideoloji değiştiren veya yeni bir dili benimseyen birey veya gruplara göre yeni bir etnik kimliği benimsemekte daha çok zorlanmaktadır. (Aktürk 2013, 141) Bununla beraber tarihsel açıdan baktığımızda etnik kimliğin değişken olduğunu görürüz. Tarihte, var olan sayısız etnik grup, bugün kimlik olarak yok olmuştur. Örneğin; Hun, Sümer, İskit, Viking kimlikleri bugün hiçbir etnik grubu tanımlayan kimlikler değildir. Buradan da tarihi süreç içerisinde etnik grupların başka gruplarla karışarak kimliklerinin değiştiğini, yok olduğunu söyleyebiliriz. (Önder 2008, 9)

Etnik grup kavramı da aynı etnik kimliğe sahip gruplar olarak tanımlanırken eskiden bu gruplar kabileler olarak adlandırılırken günümüzde etnik grup terimi daha yaygın kullanılmaktadır. Bu konuyla ilgili Ronald Cohen şöyle söylemektedir. (Eriksen 2002, 23)

“Oldukça ani bir biçimde, fazla bir açıklama ya da resmiyet olmaksızın, etnisite aynı anda her yerde var olan bir gerçeğe dönüşmüştür.”

Smith, etnik grubun altı ana niteliği bulunduğunu belirtmektedir: (A. Smith 1994, 42)

“Kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir yurtla bağ, nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu”

Etnik kimlik, toplumsal açıdan iki farklı bakışa göre tanımlanabilir. Emik bakış, bir birey ya da grubun kendi kimliği ile ilgili kendi tanımıdır, kendini “ne, kim” olarak gördüğüdür. Emik bakışa göre etnikliğin ölçütü birey ya da grubun tamamen kendi kabulüdür. Belirleyicilik tamamen grubu oluşturan kişilerde olup bu tanımlamayı özgür iradeleri ile yaparlar. Bu bakışa dayalı etnik kimlik bazı durumlarda belirgin olmayarak kısmi kalabilmektedir. Kısmi kimlik ise soy olarak farklı bir kökene mensup olduğuna inanan, kimliğini toplumsal ilişkilerde ayırt edici bir etmen olarak görmeyen, ortak kültürel değerleri ve ulusal kimliği benimseyen, ulusun birlik ve bütünlüğü konusuna duyarlı ve uzlaşmacı grup kimliğidir. (Önder 2008, 4)

Diğer bir bakış açısı olan etik bakış, etnik kimliğe sahip birey ya da grubun dışarıdaki bir grup tarafından tanımlanmasıdır. Genel manada bilimsel temelden uzak olan etik bakış, bir ulusu etnik açıdan değerlendirilmesinde geçerli bir ölçüt değildir. Buna rağmen çoğunluğun bakışı olarak ele alındığında bir ulusun etnik grupları arasındaki ilişkileri, kimlik değişimlerini, etniklik politikasını etkileyebilmektedir. Bu iki bakış açısından bahsettikten sonra etnik açıdan yapılan değerlendirmelerin bilimsel olarak geçerli olan emik bakışa göre yapıldığını söyleyebiliriz. (Önder 2008, 6)

Dil, etnik kimliğin dışa dönük olarak dışarıdan algılanan önemli bir göstergesidir. Buna rağmen bir kişinin dili her durumda etnik kimliğinin göstergesi olmayabilir. Bireyin etnik kimliği, benimsediği dil ile örtüşmeyebilir. Bilimsel olarak yapılan tespitlere göre bireyin kendi kabulüne dayalı etnik grup nüfusu, anadil nüfusunun çok altındadır. Dil dışında din, örgütlenme yapısı, aşiret organizasyonu, mensubiyet algılaması, meslek uğraş benzerliği etnik grupların ortak kimlik duygusuna sahip olmasında etken olan niteliklerdir. (Önder 2008, 2) Din, etnik kimliğe sahip birey veya grupların diğer grup ya da gruplar arasında asimile olmalarını engelleyen en önemli ögedir. Birçok etnik grup günümüzde güçlü dini bağ ve simgelerini muhafaza etmektedir. Kuzey İrlanda’daki Katolik ve Protestanlar, Lehler, Sırp, Hırvatlar, Maruniler, Sıhler, Sri Lankalılar ve İranlı Şiiler dinsel farklılık ölçütüne dayalı kimliğe sahip olan etnik gruplardan birkaçıdır. (A. Smith 1994, 22)

Etnik kimlik, ulusçuluk açısından önemli görülen bir ögedir. Toplumsal yapıda bulunan din, mezhep, dil, klan, ırk gibi kategoriler içerisinde etnik kategori de yer almaktadır. Ancak etnik kategoriyi birebir millet ile özdeşleştirmek yanlıştır. Etnik kategori ile millet arasındaki ilişki etnisite ile ilgili ulusların kurumsal ve yasal çerçevesinin incelenmesi ile anlaşılabilir. Herhangi bir etnik kategorinin millet ile özdeş sayıldığı tek etnili uluslar bulunurken birden fazla etnik kategorinin milleti oluşturduğu çok etnili uluslar da bulunur. Hatta milletin etnisite dışında bir çerçevede tanımlandığı gayri etnik uluslar da mevcuttur. (Aktürk 2013, 137-138)

Sosyolojik açıdan etnik kimliğin belirleyici özellikleri vardır. Ortak hatıraları, duygu ve anlam inceliklerinin ifade edildiği bir dili paylaşmaları ve aile içinde daha büyük bir topluluğun örf ve adetlerini öğrenmeleri bu özelliklerdendir. Ayrıca bu özelliklere ek olarak uzun süreli değişimlere kapalı sosyal ve ekonomik koşullar da vardır. Örneğin ABD’de Afrika kökenli Amerikalılar, ekonomik dezavantajlara sahiptir. (Fenton 2001, 82)

Etnik kimlik ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda primordiyalistler etnisiteyi kan bağı algısına dayandırmaktadır ve her koşulda değişmez, somut bir olgu olarak görmektedirler. Modernistler ise etnisiteyi toplumun elit tabakasının kendi siyasi, ekonomik, vb. amaçları uğruna manipüle ettiği, şartlara bağlı olarak yaratılan, değiş(tiril)en ve bastırılan bir toplumsal kategori olarak görmektedirler. (Aktürk 2013, 138-140)

1.1.3.Dini Kimlik

Dini kimliği tanımlamadan önce dini açıklamak gerekir. Geertz’e göre din, insanlarda güçlü, yaygın ve uzun süreli ruh halleri ve motivasyon sağlayacak şekilde olan, bunu sağlamak için varoluş düzenine dair kavramları formüleştiren ve bu formülleri gerçekçi şekilde sunarak ruh hallerini ve motivasyonu eşsiz bir şekilde gerçekçi kılan bir semboller bütünüdür. (Geertz 1973, 90)

Din, sosyolojinin kurucusu sayılan Auguste Comte'a göre felsefe ve bilim aşamalarından önce gelen toplumu oluşturan temel mekanizmadır. Ayrıca Comte, dini inancı toplumu oluşturan dayanışma araçlarından biri olarak değerlendirerek dinin toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı işlevi olduğunu belirtmiştir. (Şaylan 1992, 18) Durkheim'e göre de toplumun birliğini ve beraberliğini sağlayan dindir. Buna göre din, sosyal kurumların en eskisidir ve dini ritüeller aracılığıyla toplum içinde yaşayan bireylerin, zaman zaman kendi yapılarının sosyal anayasasını hatırlamalarını sağlayan toplum değerlerini doğrulama görevini üstlenmektedir. (Mehmetoğlu 2004, 20-21)

Dini kimlik, birey veya grupların toplumsal bütünleşmesinde hem birey ve gruplar hem de ulus devletler açısından kimlik inşası için belirleyici etmenlerden biridir. Bu yüzden bazı devletler dinin bir ifadesi şeklinde sosyal şekle bürünebildiği gibi bazı devletler dine şekil verme şeklinde bir hale bürünebilmektedir. Devletin, vatandaşlarını ortak yasalar etrafında bir araya getirme kapasitesi ya da bir dinin insanların günlük yaşamlarının kaçınılmaz bir parçası haline getirilmesi, bu dinlere tek başına başarabileceğinin ötesinde bir güç kazandırmaktadır. (Beyer 2007)

Toplumsallaşma alanlarından etkileşim ile doğan dini kimlik, kültür ile kültürü meydana getiren öğeler olan gelenekler, değerler, mitler, simgeler, arasında bir düzene dayanır. Dini kimliklerin, etnik kimlikler ile iç içe olduğu durumlar görülebilmektedir. Dünya dinleri, etnik grupların birbirleri ile olan sınırlarını aşmaya hatta kaldırmaya çalışırken, bazı etnik gruplar aynı zamanda en dindar grup haline gelirler. Yahudiler, bu duruma en güzel örneklerden biridir. (A. Smith 1994, 20)

Dini kimlik, dinin işlevi olan beşeri açıdan gerçeği nihai, evrensel ve kutsal bir gerçeğe dönüştürme mekanizması ile dünyevi hayatın daha düzenli, tutarlı ve anlamlı olmasını sağlarken bağlılık duygusu ve dayanışmanın güçlenmesini sağlamaktadır. Bu nedenle dini kimlik, toplumsal değişim süreçlerinde ortaya çıkan birtakım psiko-sosyal problemlere karşı bir anlam bütünüdür. (Taştan 1996, 14-15)

1.1.4.Kolektif Kimlik

Kolektif kimliği birbirinden farklı alanlarda bireylerin beklentileri ve tasarılarıyla etkileşime giren süreçlerin bir sonucu olarak veya bu süreçler içerisinde bireysel kimliğin/grup kimliğinin iç değişikliğe uğraması ile çatışmaya girebilen, özerk bir sınır çizebilen ve sembol inşa edebilen bir kavram olarak tanımlayabiliriz. Bu kavram grup üyeliğinin şartlarını oluşturan nesnel etkenlerle ilgili olarak bir gruba aidiyetin öznel boyutlarının teorileştirilmesini işaret etmektedir. Kolektif kimlik, herhangi bir grubun ortak bir tarih, anımsama, yorumlama ve yeniden yorumlama şeklinde kendisini tanıdığı kolektif bellekle ilişkilidir. (Schlesinger 1994, 259-260)

Kolektif bellek, geçmişe dair bir grubun veya topluluğun üyelerinin ortak kimliğini temsil eden birtakım semboller bütünüdür. Kolektif kimlikle ilgili olarak kimlik tanımlama, kimliği yüceltme, kimliğe sahip olan grubu haklılaştırma gibi işlevleri vardır. Bu işlevler birbiri ile ilişkilidir ve geçmişin yeniden inşası konusunda birçok işlevi yerine getirebilir. Örneğin; Kosova Savaşı, Sırlar açısından Sırp kimliğini tanımlama, Kosovalı Müslümanlardan olumlu yönde ayrışma ve Kosovalılara karşı yapılanları haklılaştırma şeklinde üç işlevi ile Sırp kimliğini meşrulaştırabilir. (Bilgin 2007, 236-237)

Kolektif kimlik, belirli bir yerde tarihsel bir süreç yaşamış olan etnik, kültürel, dini vb. grupların diğer gruplardan farklılıklarını ortaya koyma isteğidir. Bir süreci yansıttığı için geçmişe dönük bir yanı vardır. Çünkü geçmişin mirasından hareketle inşa edilir. Ortak geçmişe ait semboller, anılar, mitler, kolektif kimliği oluşturan kolektif belleğin ürünüdür. Etnik kimlik, ulusal kimlik ve dini kimlik kolektif kimlik tipidir. Kolektif kimlik, ötekine karşıtlık içinde, ötekilerden fark olarak tanımlanır. Bununla ilgili olarak Levi-Strauss, kolektif kimliklerin karşıtlık ve farklılık olarak gözlendiğine ve kolektif kimliğe sahip bir bireyin kendini, diğerlerinden farklı özgül bir bireysellik olarak gösterdiğine işaret etmektedir. Bir grup veya topluluk, kendi kimliklerini zorunlu olarak geçmişlerinden hareketle tanımlama çabası içindedir. Bu açıdan kolektif kimlik, bir süreç, bir yapı ve bir konjonktür olarak ifade edilebilir. (Bilgin 1994, 53-55)

1.2.ULUSAL KİMLİK İNŞASI

Ulusal kimliğin oluşumu öncelikle bir siyasal topluluk gerektirmektedir. Siyasal topluluğun varlığı, bu topluluğun tüm bireyleri için belli ortak kurumlar, hak ve yükümlülüklerin belirlendiği bir yasa gerektirmektedir. Aynı zamanda bu topluluğun üyelerinin aidiyet hissi duyacakları bir mekan, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası da gerekmektedir. Ulusun, bu unsurlarla birlikte oluşması ulusal kimliğin de oluşması için ön koşuldur. (Smith 1994, 24)

Ulusun oluşmasında bazı ölçütler ile ilişkilendirme yaparak ulusun kavramsallaştırılmasına çalışılır. Bu kavramsallaştırma yapılırken ortak geçmiş, dil, kültür, etnik köken, ortak topraklar gibi ölçütler kullanılmaktadır. Ancak toplulukların tek bir ölçüt ya da ölçütlerle tanımlanması mümkün görünmemektedir. Yine de toplulukların ulus olup olmadıklarına ilişkin konular bu ölçütlerle sağlanmaya çalışılmaktadır. (Hobsbawm 1993, 19-20)

Ulus devlet, on sekizinci yüzyılın sonlarındaki devrimlerden sonra meşruluk ve sosyal bütünleşme sorununun bir çözümü olarak ortaya çıkmıştır. Meşruluk sorunu, dinlerin mezhep ayrımları sonucu toplumu farklı dünya görüşlerine yönlterek siyasi egemenlikten uzaklaştırmasından kaynaklanmıştır. Sosyal bütünleşme sorunu ise kentleşme, ekonomideki değişim, mal ticaretinin ve insanlar arası iletişimin artması, hızlanması ile ortaya çıkmıştır. Ulus devlet ile toplumdaki bireyler siyasi anlamda birer vatandaşa dönüştürülerek ulusa ait olma düşüncesi sayesinde bireyler arasında dayanışmacı bir ilişki sağlanmıştır. (Habermas 2002, 19-20)

Ulus düşüncesi, belirli topraklar üzerinde yaşayan toplumdaki bireylerin siyasi ve hukuki yollarla birbirine ait olma düşüncesidir. Bu düşünceyle ortak köken, dil ve tarih etrafında meydana gelen ulus bilinci, yönetilenleri, siyasi topluluğa dönüştürür. Bu bilinci oluşturan ortak köken, dil, kültür, tarih, ulusal semboller, simgeler, merasimler, mitler ulusal kimliğin oluşmasında rol oynayan öğelerdir. (Habermas 2002, 21)

Verili kimlik ve kurgusal kimlik kavramları ulusal kimliğe bakış açısı olarak ilkçilerin ve modernistlerin görüşlerini birbirlerinden ayırmaktadır. Kimliğin verili yani doğal olduğunu savunan ilkçilere göre bireyin kimliği aynı ailesinin üyesi olması gibi bir şekilde doğaldır. Bu yaklaşımın izlerini Alman romantik milliyetçiliğinin organik niteliğinde bulabiliriz. (A. Smith 2002, 29) Modernistler, kimliğin modernliğin bir ürünü olduğunu iddia ederken kurgusal kimliği savunurlar. Onlara göre kimlik bir inşa ürünüdür, tarihsel nitelik taşır. Ayrıca kimliğin inşası gibi bireylerin kendisini de tarihsel bir inşa olarak görürler. (Bilgin 2007)Günümüzde ulus ile ilgili bu temel yaklaşımlardan modern yaklaşım benimsenmektedir. Modernist yaklaşıma göre ulus, sınırları belirli bir toprak üzerinde kültürel, ekonomik, siyasal sistemlerin mevcut olduğu, merkezi iktidar tarafından desteklenerek burada bulunan topluluğun homojen bir kültür ile bütünleşmesi olarak tanımlanmaktadır.

Ulus inşasının başarılı olması için uluslaşma sürecini yaşayan toplumda üç özelliğin bulunması gerekir. İlk olarak bütünleştirici bir ideoloji, ikincisi toplumu oluşturan grupların ulusal ekonominin, ulusal iletişimin, ulusal ulaşımın kurumlaşmasıdır. Son olarak ise toplumun bulunduğu sınırları belirlenmiş topraklara hükmetme işlevi olan bir devlet geliştirebilmesidir. (Bayrı 2011, 32-33) Devlet, siyasal birimler arası iç bütünlüğü oluşturur ve sürdürür ve bununla birlikte siyasal birimlerin dışarıda etkinliğinin sağlanması için oluşturulan kontrol ve önlem araçlarının bütünüdür. Ulusları, etnik veya diğer topluluklardan ayıran devlettir. Bu nedenle devlet, ulusun ayrılmaz bir parçasıdır, devletsiz ulus olamaz. (Schnapper 1995, 40-41)

Ulusal bütünleşme sürecinde ulusun siyasal etkinliğinin temeli olan ideoloji, semboller, mitler, anılar yoluyla toplumun bireylerinin uyum içerisinde olmasını sağlar. Tüm bireylerin kardeş olduğu ve üzerinde yaşadıkları toprağın anavatanları olduğu düşüncesi yaratılır. Bu ideoloji doğrultusunda aralıklarla aidiyet hissi yüceltilerek tüm bireylerin ulusal kimliklerinin gücü ve sıcaklığını hissetmeleri sağlanır, bu sayede bireylere toplumsal düşünümsellik kazandırılır. (A. Smith 2002, 176-177)

Ulusal kimliğin inşası için en önemli oluşumlardan biri bireylere mensubiyet bilinci kazandırmaktır. Mensubiyet bilinci, bireye bir ortak alanı paylaştığı fikrini aşılır. Bu da ortak değerlerin ulusal bir mana kazandırılarak toplum tarafından içselleştirilmesi ile oluşur. Ulusun ortak değerlerinin, bireysel kimliği tanımlayan kültürel modeller bütününden oluşturulması topluma ulusal mensubiyet bilincini kazandırmayı kolaylaştırır. (Schnapper 1995, 46)

Ulusal kimliğin toplumsal işlevleri arasında en temel olan siyasal anlamda millete özgü kişilik ve değerleri tanımlayan ve toplumun geleneklerini yansıtan ortak yasal hak ve kurumların görevlerinin meşrulaştırıcısı olmasıdır. Yani millet yönetim ve temsil hakkını devlete verir. Bunun dışında teritoryal anlamdaki işlevi açısından uluslar, bireylerin içinde yaşadıkları ve çalıştıkları sınırları belirli bir toplumsal alan tanımlar ve bu mekânı tarihi bir değer haline getirirler. Ekonomik anlamda işlevi açısından uluslar, sınırları içinde bulunan bütün kaynaklar üzerinde hakimiyet kurarlar. Bir iş bölümü oluşturarak bu kaynaklar ile birlikte emek ve meta dolaşımını sağlarlar. (A. Smith 1994, 34-35)

Ulusal kimliğin inşasında ulusun siyasi örgütlenme biçimi önemli rol oynar. Burada söz konusu olan toplumun birleştirilme tarzıdır. İki farklı ulus modeli vardır. Bunlar, sözleşmeye dayalı ulus modeli ve ortak ruha dayalı ulus modelidir. Sözleşmeye dayalı ulus modeline göre toplum, doğal bir veri olarak değil, kurgulanmış bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Din, ırk, etnik köken gibi ortak aidiyetlere dayandırılarak doğrulanmaz. Ancak köklerden kopmayı, geçmişi silmeyi de istemez, bunları sadece temel veri olarak kabul etmez. Bu modelde hiç kimse bir aidiyet zorunluluğuna tabi değildir, herkes siyasi bir varlık olarak ulus aidiyeti ile ulusa bağlıdır. (Bilgin 2007, 257-258) Aydınlanma düşüncesinin devrimci ifadesinden özgünlüğünü sağladığı için devrimci ulus modeli olarak da adlandırılır. İnşacı bir bakış açısıyla, toplumun iradi katılımı ile oluşturulur. Ulusun sınırları, toplumsal sözleşmenin uygulanmadığı yerlerin başladığı sınırlardır. (Bilgin 1994, 13)

Diğer bir anlayış olan ortak ruha dayalı ulus modelinde, etnik, ırk veya kültürel açıdan birtakım belirgin özellikler dikkate alınarak toplum birleştirilir. Yani toplum doğal bir veri olarak ulusu oluşturur. Bu birleştirme modeli dışlama varsayımı yaparak hareket eder. Irkçı kategorilendirmenin temeli bu modeldir.

(Bilgin, Kimlik İnşası 2007, 258) Aynı zamanda romantik ulus olarak da adlandırılır. Tarihten gelen bir gelenek, organik bir bağ düşüncesi ile var olan bu model, ulusların birbirine karşı heterojen yapıda olduğu ve aralarında bitmeyecek bir çatışma varsayımı üzerinden hareket etmektedir. (Bilgin 1994, 14)

Bu ulus modellerinin örnekleri olarak Fransa, Almanya ve ABD'nin ulusal kimlik inşasını inceleyeceğiz. Bu ülkelerden Fransa ve ABD'de sözleşmeye dayalı bir ulus inşası gerçekleşirken Almanya'da ise ortak ruha dayalı bir ulus inşası gerçekleşmiştir.

1.2.1.Fransa

Fransa'da ulus devlet oluşumu, on birinci yüzyıla kadar uzanan monarşi yönetimi ile başlamıştır. Fransızcanın yaygınlaşma süreci ve yerel dillerin terk edilmesi o döneme uzanmaktadır. (Amin 2010, 48) Ulus devlet öncesi dönemde on sekizinci yüzyılda nüfus açığına sahip Fransa, dışarıdan işgücü ve asker alan, homojen toplum mitine sahip asimilasyoncu bir felsefe uygulayan bir konumdadır. (Wenden 1998, 43)

Ulus devlet, Fransız İhtilali ile oluşan neo-klasik akımdan etkilenecek ortaya çıkmıştır. Neo-klasik akım, aydınlanma düşüncesinin temeli olan iyi tabiat, iyi insan yaklaşımlarını halka dönük bir şekilde yeniden yorumlayan bir düşünce akımıdır. Bu akımla birlikte yurt kavramı ön plana çıkarılmış, yurttaki yaşayan topluluğun üyeleri arasında siyasi eşitlik fikri doğmuş, egemenliğin kaynağı olarak halk işaret edilmiş ve ülkesel bütünlüğe verilen önem, bu bütünlüğü sağlayacak güçlü ve etkin bir devlet fikri oluşmuştur. Neo-klasiklere göre devletin esas vazifesi, bireylerin gönlünde yurdu ve eşitliği yüce hale getirip, kendisine güçlü bir aidiyet bağı geliştirmesidir. Bu akımın etkisi ile aydınlanma ile bağlar koparılmadan Fransa'da ulus inşası gerçekleşmiştir. (Şahin 2007, 125-126)

Bu ulus devlet modeli, Tanrı'nın ve Kral'ın yerine ulusu ve genel iradeyi koyar, aynı zamanda hem kolektivisttir hem de yurttaşlık ilkesini benimser.(Leca 1998, 15) Ulusal uzlaşmanın temeli olan ve anayasa ile simgelenen toplumsal sözleşme üzerine kuruludur. Avrupa'daki çoğu ulus devletten farklı olarak milliyeti

yurttaşlıktan ayırır. Milliyet doğum yerinin ve kökenin ürünü olarak kabul edilirken, yurttaşlık kan bağının bir ürünü olarak kabul edilir. Bu ayrımı yaparak milliyeti, etnik temele dayanmayan yurttaşlıktan da ayırmış olmaktadır.(Wenden 1998, 42)Bu ulus devlet, ortak kültürün değil, siyasal birliğin oluşturulması şeklinde inşa edilmiştir. Fransız ulus devlet anlayışı evrenselci, akılcı ve devlet merkezcidir. Siyasal açıdan bireyleri ulus devlet altında bütünleştirmek çeşitli etnik grupların ve göçmenlerin kültürel asimilasyona uğramasına sebep olurken bir yandan da ulusal kimliğin inşa edilmesi politikası olarak toplumun ortak dil ve kültüre sahip olmasını sağlamıştır. Bu inşa politikası, eğitim şekli, merkezi idare ve ordu ile evrenselci vatandaşlık teorisine duyulan güvene dayandırılmıştır. (Brubaker 2008, 67)

Ulus devlet düzeni ile radikal şekliyle yabancı düşmanlığı besleyen eski rejim gitmiş, liberal şekliyle kozmopolit bir cumhuriyet rejimi gelmiştir. Eski rejimin yabancı düşmanlığı, içeride şüpheli bir hava doğurarak iç düşmanların bilerek veya bilmeyerek dış düşmanlara bu durumu servis etmesine ve savaş üretmesine sebep olmaktayken yeni rejim, vatandaşlarını siyasi açıdan homojen hale getirmiştir. Bundan böyle vatandaşlık ve yabancılık birbiriyle bağlantılı, karşılıklı olarak ayrı ve kapsamlı kategori olarak görülmüştür. (Brubaker 1994, 45-46)

Fransa'da ulusal tarih, farklı kültürlerin yok edilmesi veya sadece bölgesel lehçelere (yerel geleneklere) indirgenmesi ile ortak kültürün oluşturulmasında önemli rol oynamıştır.(Calhoun 2012, 73) Ernest Renan'a göre ulus devlet ile ilgili ulusal tarih yazımının nitelikleri arasında geçmişe dair bir bakış açısı olarak ulusal bilinç oluşturmak, halihazırdaki düşmanların her zaman o konumda bulunduklarını iddia etmek, farklı kültürler, etnik gruplar ve diller ile ilişkileri inkar etmeye çalışmak ve hayali olarak yüceltilen geçmişi ile bugünü arasında sürekliliği vurgulamak vardır. (Keyder 1993, 55)

Ortak bir Fransız tarihi ile Fransız ulusunun bütünleşmesini artırmak amaçlanırken standart bir Fransızca dili de eğitim alanında öğretilmiştir. Fransa'nın Napolyon Savaşlarına bütün kesimleri ile katılımı ulusal kimliğin oluşumunu hızlandırmıştır. (Calhoun 2012, 10) Ulusal dilin standartlaştırılması da oluşumda önemli rol oynamıştır. Fransa'nın ulusal bütünlüğünde dil ekseninde merkezi bir eğitim sisteminin yanı sıra kralların, yıllarca süren savaşların sonunda Normandiya

ve Burgundy düklerine karşı kazanan taraf olmasının etkisi de mevcuttur. (Calhoun 2012, 114-116)Academie Française, ulusal kimlik inşası sürecinde devlet kurmanın ve eğitim reformunun etkisiyle dilin standartlaştırılması için çalışan bir kuruma dönüşmüştür. (Calhoun 2012, 125)

Fransız ulus inşasında ulusun siyasi bir varlık olduğu görüşü ve vatandaşlık bağlarını vurgular, vatandaşların bağlılıkları da gönüllü olarak siyasi bağlılıktır ve bu yüzden etnik kimlikten daha önemlidir. Kültürel açıdan heterojen bir durum söz konusudur. (Heywood 2006, 156)Fransız ulusal kimliği, siyasi devlete meşru bir üyelikten doğup, ulusun üyeleri vatandaşlar olarak sahip oldukları siyasi kimlikleriyle anlaşılır.(Calhoun 2012, 123)Ulusal kimliğin inşasında etkili olan ulus üyelerinin bütünleşmesini ve toplumsal dayanışmayı sağlayan ortak milliyetçi söylemdir. Fransa’da nasıl bir ulusal kimlik yaratıldığını ortaya çıkan milliyetçi söylem ile kavrayabiliriz. Ulusal kimliğin oluşumunda, siyasi veya sivil milliyetçilik ideolojisini benimsemişlerdir. İnşa sürecinde dağınık dükalıklar ve diğer feodal yönetimler, etkinliği hızla artan merkezi iktidar yapısının içinde yok olmuşlardır. Devletin eğitim, ulaşım ve diğer alanlardaki girişimleri ulus inşasında ekonomik ve kültürel bütünleşmeye yardımcı olmuştur. Ulusal kimlik inşası ile yerel farklılıklar azalma gösterirken, ulusal farklar görülmeye başlanmıştır. Örneğin Fransız aileler, İngilizlere göre daha büyük olmaya başlamıştır. (Calhoun 2012, 114, 125)

1.2.2.Almanya

Almanya’da ulusal kimlik inşası öncesinde 1815 yılında 39 siyasi birime bölünmüş durumdadır. Almanya, siyasi bir gerçeklikten çok Almanca konuşanların bazılarının bir devlet kurma projesi olmuştur. Alman ulusal kimliği, siyasi vatandaşlıktan ayrı olarak kültürel ve etnik özelliklere göre belirlenmiştir. Kültürel olarak yakın Alman halkları arasında siyasi bir birlik oluşturulması koyu ve etnisiteye dayalı bir milliyetçilik ile gerçekleştirilmiştir. Bu ideolojide Alman kültürüne hak ettiği değerin verilmesi ve ulus devlet modeline geçerek bu modelde bulunan öteki halklarla aynı saygıyı görmesi için Alman siyasi birliğinin sağlanması gerektiğine inanılmıştır. Bunu sağlama bağlamında Almancanın Alman devletlerinin parçalanmış yapısına rağmen Fransa’da uygulanan ulus inşasında Fransızcanın

yaygınlığından daha yaygın olması büyük önem arz etmiştir. Alman ulusunun inşasında önemli etkileri bulunan Herder, Fichte ve Schleiermacher yazılarında dilin bir ulusun varlığının tek ölçüsü olduğunu ve buna ek olarak ulusun ilkliliğini ve ulusal bağlılığın değişmez olduğunu göstermek için ırk, kültür ve etnisite ile ilgili görüşlere yer vermişlerdir. (Calhoun 2012, 122-126)

Alman ulusu, Prusya askeri gücü ile eski rejim aristokrasisinin Bismarck'çı projeye katılması ile oluşmuştur. Bu ulus devlet, meşruiyetini demokratik değerlere değil, milliyetçiliğe dayandırır. Yani toplumsal sözleşmeye değil, kan bağına dayalı bir ulus olup geçmişe dair Alman tarihinin araştırmalarına dayanan bir mite dayanır. Bu mit, on dokuzuncu yüzyıl Alman sosyolojisi tarafından Gemeinschaft olarak adlandırılmıştır. Bu mite göre Alman tarihi süreklilik içinde kopukluk olmadan yaşanmıştır ve dini miras da kültürün yapıcı unsuru olarak kabul edilmiştir. (Amin 2010, 46)

Almanya'daki ulus inşasında, Fransa'ya göre farklı olarak romantizm etkili olmuştur. Buradaki ulusçuluk düşüncesi aydınlanma düşüncesine karşıt olarak doğmuştur. Evrenselci ve akılcı anlayışın yerine romantizm anlayışı benimsenmiştir. Romantizm anlayışı, duygu yoğun içeriğiyle bireyin mutluluğunu milletle özdeşleştirme gayretindedir. (Şahin 2007, 126) Kolektivist, organik ve etniktir. Etnikliği ve tabi olmayı geliştirir. (Leca 1998, 15) Romantik anlayışın temel inancı, yaşam biçimi olarak kültürün ve toplumsal kurumların ulus tarafından oluşturulduğu ve şekillendirildiğidir. Başlangıç noktası olarak devlet değil, kültür kabul edilir ve bunun üzerinden devlet kurma amaçlanır. Yönelimleri ise aydınların, seçkinlerin yüksek kültürüne değil, halkın kültürüne olur. (Guibernau 1997, 104)

Almanya'nın ulus inşasında, ulus kültürel bir topluluk olarak görülürken etnik bağlar ve bağlılıkların önemi büyüktür. Devlet, çevresel bir varlık olarak görülür. Mistik bir inanç beslemesi ile ulus, kendi ruhu ile harekete geçirilen eşsiz, tarihsel ve organik bir bütün olarak görülür. Seçkinlerin yüksek kültürüne değil, ritüeller, gelenekler ve efsanelere sahip halk kültürüne dayanması açısından aşağıdan yukarı bir inşa söz konusudur. Alman tarihçi Meinecke, Alman ulusunu yüksek derecede etnik açıdan homojen olarak anlamlandırmaktadır. Diğer bir deyişle siyasal güç yerine doğal ve tarihsel bağlarla şekillenmesi bağlamında organik olarak kabul

edilebilir. Bu şekilde organikliğin olması ulusun istikrarlı ve uyumlu olmasını sağlamaktadır. Ulus bilinci, siyasal bağlılıktan değil, miras alınan bir etnik kimlikten gelmektedir. (Heywood 2006, 155-156) Alman ulusunun vatandaşlık hukukunda doğuştan vatandaşlığın kazanılması yalnızca soya dayanır. Vatandaşlığa alınma, talepte bulunanın Alman toplumuyla bütünleşmiş olması halinde takdire bağlıdır. Buna göre Almanya, Alman soyundan olanlar için vaadedilmiş toprak gibidir.(Leca 1998, 45-46)

Almanların diğer Avrupa uluslarından ayrışması doğal şekilde olmuştur. Ortak bir dil, ortak köken Almanları birleştirmiş, diğerlerinden ayırtmıştır. Siyasi açıdan bölünmüş olarak Prusyalılar, Bavarianlar, Bohemianlar ve Silesianlar hepsi Almanca dilini konuşmaktadır. (Kedourie 1960, 68-69) Bu ulus devlet modelinde dil, kültürün doğal kaynaklarının özü olarak görülüp merkeze yerleştirilmiştir. Örneğin, Fichte, Almancanın orijinalliğine ve Alman karakterinin ilk olmasına dikkat çekerek Alman ulusunun bilinen tarihten de eski olduğunu iddia etmiştir. (Calhoun 2012, 77-78)

Ulusal kimlik düşüncesi, Almanya’da küçük yönetim bölgeleri arasındaki kökü eskiye dayanan farklılıkların ötesine geçerek Alman birliğini sağlamıştır. Ek olarak tarihte genel anlamda temel olan kır kent ayrımını da ortadan kaldırmıştır. Ulusal kimliğin inşasıyla yerel farklılıklar yerini ulusal farklılıklara bırakmıştır. Örneğin, Almanlar daha geç yaşta evlenmeyi tercih eden bir farklılık yaratmıştır. (Calhoun 2012, 111, 114)

Ulusal kimliğin oluşmasında halkın ortak halk ruhunu (Volkgeist) korudukları ölçüde siyasal ulusçuluğa geçilebileceği düşüncesini ortaya atan Gottfried von Herder önemli rol oynamıştır. Herder’in, Hegel’in ve Alman romantik felsefecilerinin çalışmalarında geçen Volkgeist kavramı, ulusal karakter fikri ile birebir örtüşmüştür. Volkgeist, Alman yazarlar tarafından bir halkın ortak tarihi ve kültürü aracılığıyla ulaştığı metafizik bir çıkarım olarak tanımlanır. Alman modelinde ulus, Tanrı tarafından özel niteliklerle donatılmış insan türünün doğal bir bölünmesidir. Her birey, ulusunun kimlik ve karakterini muhafaza etmek zorundadır. Bu zorunluluk tanrısal kabul edilirken bu sebeple uluslar hiçbir şekilde birleşemezler. Birden çok ulusun yer aldığı devletler doğal değildirler ve yok olmaya

mahkumdurlar. Bu düşünceler özellikle Hegel, Fichte, von Humboldt ve Schleiermacher'de güçlüdür. Ulusal kimlik inşasında ortak dil esastır. Buna ilişkin von Humboldt şu sözleri ifade etmektedir: “Ulusları ayırdeden fenomen dildir. Ayrıca uluslar da dile ulusal bir form verirler. Uluslar karakterlerini dilleriyle belli ederler.” Feodal prensliklerin devlet çatısı altında birleştirilmesi için bu romantik yönelim söz konusudur. (Aydın 1993, 65-66)

Kendi kültürünü ve kimliğini yücelten Alman ulusal kimlik düşüncesinin yayılması ile dünyada ideolojik açıdan bir değişim söz konusu oldu. Liberalizmin egemen olduğu toplum ve devletler de dahil olmak üzere kendi kimliklerini arama, kültürlerini yüceltme ve devletlerini milliyetçilik temelinde meşrulaştırma isteği doğmuştur. Almanya'daki ulus devlet inşası devlet kurma amacıyla milliyetçilik kullanılarak gerçekleşmiştir. Bu durumla ilgili düşünceleri ise ulusların doğal ve ezelden gelen toplumlar olduğu, birbirlerinden etnik temelde, dil ve kültürel açıdan ayrıldıklarıdır. (Keyder 1993, 50-52)

1.2.3.ABD

1789 yılındaki yeni anayasa ABD'yi herhangi bir ulus fikri olmaksızın oluşturmuştur. Amerikan milliyetçiliği bu anayasanın ardından öncelikle ideolojik olarak somutlaşmış, ortak coğrafi ve tarihi düşünce yaratmıştır. ABD ulusal bilinci diğer uluslardan ayrı bir şekilde temellendirilmiş insanlık tarihinin gelişiminde daha akılcı, daha bireysel anlamda özgürlükçü ve eşitlik temelinde oluşturulmuştur. Nitekim Amerikan milliyetçiliği, Batı milliyetçiliğinin eşitlikçi ve rasyonel niteliklerine karşı romantik bir protesto hareketidir. Bu açıdan Alman ve Rusların ileri gelenleri tarafından Alman ve Rus milliyetçiliğine benzetilir ancak Batı milliyetçiliğinin özelliklerini taşımaktadır. (Kohn 1969, 289, 291)

Anglo-sakson ülkelerden ABD'de ulusal kimlik inşası daha önceki var olan kimlik ve geleneklerden kaynağını alarak başlar. Yalnız ABD, bu kimlik ve geleneklerden etnik kimliklerde değişiklik yaparak kültürel miraslara yeni anlamlar katmıştır. ABD'de Britanya'dan özgürlüklerini kazanan farklı etnik kimliklere sahip vatandaşlardan - çoğunlukla İngiliz, İskoç, İrlandalı ve Gall olmak üzere Fransız,

Hollandalı, Afrika ve Amerikalı -oluşmaktadır. ABD, vatandaşlarının etnik farklılıklarını korumalarına izin verirken kendi ulusal kimliğini etnik veya farklı kategorileştirmelerle değil, bağlılığa dayalı olarak muhafaza etmiştir. Kimlik inşasında ulusun tarihi bağlamında Amerikan İç Savaşı kardeşin kardeşi kırması teması işlenerek ortak bir Amerikan tarihi yaratılarak bir sembol haline getirilmiştir. Sömürge dönemi, ABD'nin kuruluş önemine giriş olarak eğitim kurumlarında kullanılmaktadır. Diğer yandan tarihte unutulmak istenen cesaret kırıcı bölümlere yer verilmemektedir. Örneğin Amerikan tarihi kitapları, Vietnam Savaşı ile ilgili bölüm içermemektedir. (Calhoun 2012, 68-72)Ulus tarihi ile ilgili Ernest Renan'ın sözleri şu şekildedir.(Calhoun 2012, 73)

“Unutmak, hatta daha ileri giderek tarihi hata diyebilirim, bir ulus yaratmada hayati bir öğedir; tarih araştırmalarının milliyet ilkesi için bir tehlike teşkil etmesinin sebebi de budur. Aslında, tarihsel incelemeler, her türlü siyasal oluşumun, hatta sonuçları tümüyle hayırlı olmuş olanların dahi kökeninde yatan vahşet eylemlerine ışık tutar. Birlik, her zaman zulüm araçlarıyla sağlanmıştır.”

ABD’de ulus devlet düşüncesi bireyci, çoğulcu, özgürlükçü ve evrenselcidir. Bireysel yurttaşlığı ve yurtseverliği geliştirir. Ulus toprak sınırlarına dayalı yurttaşlığa kabul edilenlerin Anayasa’ya bağlılık yemini etmeleri üzerine kuruludur.(Leca 1998, 15, 42-43) Ulusal kimlik inşası, devlet destekli eğitsel, kültürel ve ulusal hizmet programları çerçevesinde desteklenmiştir.(Calhoun 2012, 80)

ABD, dünyada çok etnikli ve çok kültürlü bir yapıya sahip ulus devletlerden biridir. Bu nedenle ABD’de paylaşılan kültürel ve tarihsel bağlar esas alınarak bir ulusal kimlik inşa edilmesi mümkün olmamıştır. Bu esaslar dışında Amerikan ulusal kimlik aidiyeti, eğitim sistemi ve özellikle Bağımsızlık Bildirgesi’nde ve Amerikan Anayasasında çerçevesi çizilen ortak değerler bütününe saygının oluşturulması aracılığıyla geliştirilmiştir. Bu ulus devlet, siyasal bir varlık olarak vatandaşlarını dil, din, etnik ve benzeri ölçütlere dayandırmamış ve tüm bireyleri kapsayıcı bir özellikte olmuştur. (Heywood 2006, 158)

ABD ulus inşasında anayasal olarak resmi bir dil tanımamış ve etno-kültürel çeşitliliğe iyi şekilde yaklaşmıştır. Burada çokkültürlü bir toplum mevcuttur. Kültürel çoğulculuk ile etnik çeşitlilik ortak hak ve özgürlükler kapsamındadır. Bu çeşitlilik, dilsel ve kurumsal birlikle dengelenmektedir ve sınırlanmaktadır. ABD, bilinçli bir şekilde bu şekilde bir toplumsal kültür yaratarak vatandaşlarını bu kültürle bütünleşmesine teşvik etmiştir. Aynı zamanda vatandaşlarının yaşamlarının İngilizce dilinde işleyen ortak toplumsal kurumlara katılımlarına bağlı olduğunu görmelerini sağlayarak bir anlamda toplumsal kültüre üyelikle tanımlanan bir ulusal kimlik oluşturmuştur. (Kymlicka 2004, 481)

ABD’de ulusun çok etnili bir yapıda olması, zaman içerisinde vatandaşların kendilerini süperetnik Amerikalı olarak görmesini sağlamış ve herkesin kimliğinin aynı olduğu inancı doğmuştur. Amerika’nın Birleşik Devletler olarak bir devlet kurmasını sağlayan bölgesel yerleşim ve fetih tarihlerinin büyük farklılıklar içinde olması, etnik soykırım, kölelik ve ekonomik anlamda eşitsiz ve doyumsuz olan rekabettir. (Baumann 2006, 40)

1.3.KİMLİK SİYASETİ

Toplumun tüm bireylerini etkileyen siyasal nitelikte olan kararların alınması diğer bir deyişle siyaset yapılması, kuralların belirlenmesi ve bunların uygulamaya konulması öncelikle devletin meşruiyetini sağlaması ile olur. Günümüzde bu meşruiyet, toplumun ortak ifadesinin bir tezahürü niteliğindeki demokratik sistemler ile sağlanmaktadır. Siyaset, kültürel farklılıkların, toplumdaki bireylerin özel ve kısmi tercihlerine göre değil, ortak toplum değerlerine göre yapılır. Burada toplumun tüm bireyleri eşitlik ilkesine göre temsil edilir. (Köker 1997, 42,47-48)

Modern dönemde iktidar kurmak ve bu iktidarı güvence altına alabilmek adına geliştirilen mekanizmalardan biri ulus devlet örgütlenmesidir. Modern devlet, tüm sosyal kimlikleri vatandaşlık potasında eriterek bu kimliklerin kamusal alana girişlerini sınırlandırmaktadır. Ancak bunu toplumdaki bireyleri aynı olarak görmek ve tüm vatandaşlarına eşit şekilde davranmak adına yapmaktadır. Vatandaşlarından ulusal kimliği bir üst kimlik olarak kabul etmelerini ve bununla birlikte alt

kimliklerini unutmalarını ya da kamusal alana taşımamalarını istemektedir. Bu istekle kamusal alan devlet tarafından müdahale edilerek daraltılmış bir alana dönüştürülmektedir. Bireylerden unutmaları ya da kamusal alana taşımamaları istenen alt kimlikler, postmodern dönemde siyasal alana aktarılınca kimlik siyaseti ortaya çıkmıştır. (Göktolga 2013, 124) Kimlik siyaseti, ulus devletin ortaya çıktığı zamanlarda çok kullanılan bir terim değildir. Küreselleşme ile birlikte bireysel kimliklerin siyasallaşması, bireylerin davranış şekillerinin kültürel açıdan tekrar tanımlanması ile etnik toplulukların meşrulaşması durumu ortaya çıkmıştır. Bu tarz sosyal ve siyasal gelişmeler toplum içerisindeki farklılıklara meşruluk zemini için bir ortam yaratmaktadır. (Yanık 2013, 61)

Ulus devlet, 1980’li yıllara kadar refah devleti oluşturmaya, refahın bireylere eşit şekilde dağıtımını sağlamaya yönelik sosyal siyasal güvenlik çerçevesinde bir siyaset izlemiştir. Bu izlenen siyaset, siyasi mücadele biçimini belirlemiştir. Refah devleti oluşturma amacı, bireylerin aile, iş, tüketim üçgeni ile sınırlandırılması, siyasetin insan yaşamında fazla yer tutmaması, çatışmaya sebep olabilecek durumların yaşanmamasıdır. Ancak 1980 yıllarından itibaren yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki bazı sıkıntılar, ulus devletin izlediği siyaseti çıkmaza sokmaktadır. Bu süreçte dini, etnik, kültürel vb. farklılıklar siyasal alanda etkili olmaya başlamış ve bu farklılıklar üzerinden oluşan kimlikler, siyasetin çatışma alanlarından biri haline gelmektedir. Bu kimliklerin siyasette yer alması ile kimlik pazarlıkları olurken önceden oluşturulan çoğulculuk anlayışı sorgulanmaya başlanmıştır. Kimlik siyasetinin özellikle dini ve etnik gruplar üzerinden yükselmesiyle ulus devletin meşruiyeti tehlike altına girmektedir. Toplumdaki dayanışmanın temeli olarak addedilen kültür, kimlik siyaseti ile çatışmaların ana unsuru haline gelmiştir. (Bayri 2011, 42-43)

Kimlik siyaseti, ulusal bütünleşmeyi sağlayan siyasal söylemlerin artık yetersiz olduğuna inanılması nedeni ile ortaya çıkan meşruluk sorununu aşmaya yönelik olarak siyasi bir argüman haline gelmekte ve çokkültürlülük bağlamında bir siyaset anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bayri 2011, 41) Bu siyaset anlayışının altında insanın özgürce kendi kimliğini biçimlendirme ve tanımlandırmasına saygı gösterilmesi yatmaktadır. Aynı zamanda buna paralel olarak bireylerin eşit tanınma

talepleri de eşit saygı ilkesine göre insanlara farklılıklarını görmezden gelerek davranılmasını isteyen bir tutumdur. (Taylor 1996, 54-55)

Kimlik siyaseti üzerine geliştirilen yaklaşımlar, genellikle tanınma talebinde bulunan çeşitli grupların mağduriyeti üzerine kuruludur. Bir kimliğin siyasi alanda yerini alabilmesi için gerekli olan üç unsur vardır. Birincisi, ilk olarak belirli bir kimliğe sahip olan bireyler arasında farklılığa ilişkin bir farkındalığın gelişmesi gerekmektedir. İkincisi, belirli bir kimliğe sahip olan bireylerin taşıdıkları kimlik sebebiyle bir eşitsizliğe maruz kaldıklarını hissediyor olmaları gerekmektedir. Üçüncüsü ise belirli bir kimliğe sahip olan bireylerin taşıdıkları kimlik nedeniyle bir baskı gördüklerine ilişkin bir farkındalık geliştirmeleridir. Tabi burada farkındalıkların gerçeklik payından çok, bireyler tarafından düşünülüyor olması ile birlikte benimsenmiş olması daha önemlidir. (Göktolga 2013, 127)

Kimlik siyaseti, modern indirgemeciliğe, soyut anlamdaki evrenselciliğe ve özcülüğe karşı eleştirileri ile toplumdaki çok kültürlü yapıyı meşrulaştıran yönüyle de postmodern teorinin etkilerini taşımaktadır. Kimlik siyasetinin kimliğin sorunsallaştırılması ile yakından ilgisi bulunur. Kimliğin sorunsallaştırılması modern dönemde toplum yapısının zamanla genişlemesinden ve karmaşılaşmasından ayrı tutulamaz. Nitekim bu dönemde yaşanan toplumsal yapılardaki bozulma ve çöküş, kişilikte yabancılaşma duygusu, toplumsal ilişkilerin atomizasyonu ve iletişim araçlarının gelişmesi kimliğin sorunsallaştırılmasına neden olan etkenlerdendir. (Göktolga 2013, 123)

Modern dönemin önemli bir olgusu olarak görülen kimlik siyaseti, yeni sosyal hareketlerin eşitlik, farklılık, katılım ve kimlik inşası gibi konular üzerine yoğunlaşması üzerine yeni anlamlar yaratılmasını ve mevcut normların sorgulanmasını içerir. Kimliğin kurgulanma süreçleri, bu sosyal hareketleri şekillendirirken, bu hareketler de kimliği şekillendirmektedir. Kimlik siyasetini belirleyen esas, farklılık ve ötekilik üzerine yapılan vurgudur. (Çayır 1999, 27-28)

Kimlik siyaseti ulus devletin çok kültürlü yapıyı tek kültürlü yapıya dönüştürme hareketine karşı tepki niteliğindedir. Bu tepki ulus devletin bir sosyal kategori olmadığı şeklindedir. Ulus devlet ontolojik olarak dini, etnik, kültürel

farklılıkları görmezden gelmektedir. Tek bir kimliği topluma dayatmaktadır. Nitekim kimlik siyaseti ulus devletin oluşturduğu yapıyı, farklılıkları göz önüne alacak şekilde esneterek toplumdaki çeşitliliğe saygılı ve demokratik bir düzen kurmaktır. Ulusal bütünlük, tektipleşmiş bir yapı olarak görünmektedir. Ancak bu toplumu oluşturan grupların birlikte yaşamasını kolaylaştıran ulus devlet yapısı negatif bir söylemle tektipleşme olarak algılanarak sosyal kategorilerin ön plana çıkarılması dışlayıcı niteliğe sahip tikellikler ortaya çıkararak toplumların çatışma yaşamasına sebep olmaktadır. (Bayrı 2011, 42-43)

Her kimlik siyaseti, toplum içerisindeki gruplar açısından üç temel sorun ortaya çıkarmıştır. Birincisi, bu grupların kendilerini homojenize edici birtakım ortak düşünceleri bulunmasıdır. İkincisi, kimlik siyasetinin asıl işlevi olduğu adalet, barış, özgürlük gibi evrensel kavramların toplumda sağlanması için değil, belli grup kimliklerinin ışığında tartışılması ve sahiplenilmesidir. Üçüncüsü ise, İbn Haldun'un deyişiyle "asabiyetçilik" türlerinin ve daha farklı milliyetçilik biçimlerinin ortaya çıkmasıdır. (Kalin 2006)

Kimlik siyaseti, farklılıklar esas alınarak inşa edilen bireysel kimliklerden değil, benzerlikler esas alınarak inşa edilen kolektif kimlik üzerinden işleyen bir mekanizmadır. Benzerlikler esas alınarak inşa edilen kolektif kimliğin, bireyin sahip olduğu diğer kimliklerin üzerinde baskın hale getirilmesi, bireyin özgünlüğünü ve kimliklerin etkisiyle oluşan kişiliğini zedeleme tehlikesi ortaya çıkarır. Bu tehlikenin nedenlerinden ilki, kimlik siyasetinin kazanılmış kimliklerden çok, kurgusal kimlikler üzerinden işlemesidir. Kimliğin kurgusal olması sebebiyle zorunlu birliktelik olarak oluşmakta bireysel iradeyi gerektirmeyen aidiyet hissedilmektedir. Kazanılmış kimliklerin başat kimlik olarak kabul edilmesi, sonradan kurgulanarak elde edilen mensubiyet temelindeki kimliklerin yaşamasını zorlaştırabilmektedir. İkinci bir neden ise, kimlik siyasetinin hissedilen baskı ve dışlanmışlık duygularından hareket ederken aynı zamanda kendisinin de baskıcı ve dışlayıcı olmasıdır. Baskı ve dışlanmışlık duyguları bireylerden güçlü bir "biz" ve "onlar" ayrımı doğurmaktadır. Bu da iki tarafın aşırı homojenleştirici tavır alma riskini taşımaktadır. Ek olarak "biz" ve "onlar" aynı zamanda "biz" içerisinde de dışlama eğilimi yaratabilmektedir. Kimlik siyasetini yürüten karar verici konumdaki

insanlar, aynı kimliği taşıyan ancak taşıdıkları diğer kimlikleri göz önünde bulundurarak söz konusu kimlik üzerinden yürütölen siyaseti desteklemeyen, eleştirel bakan insanlara dışlayıcı olabilmektedir. (Göktolga 2013, 128-129)

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETLEŞME SÜRECİNDE AFGANİSTAN

2.1.AFGANİSTAN’IN SİYASAL TARİHİ

Günümüzde Afganistan’ın bulunduğu bölge, milattan önce Bactria adıyla anılmıştır. Milattan sonra 40 yılında bu bölgeye kuzeyden gelen Kuşanlar hakim olmuştur. Kuşanlar, İpek Yolu’nu kontrol ederek ekonomik açıdan gelişirken bir yandan bu sebepten Pars ve Han imparatorluklarıyla yüz yıla yakın savaş yaşamışlardır. Kuşanların son imparatoru Vasodua’nın ölümüyle imparatorluk yıkılmış ve bölgede birçok beylikler kurulmuştur. Ardından 400’lü yıllarda Akhunlar bölgeye yerleşmişlerdir. Kuzeyden gelen Akhunlar, Sasanilerle bu bölgede savaşmışlardır. 566 yılında Batı Hun İmparatorluğu Sasanilerle anlaşarak Akhunlar’a karşı zafer elde etmiş ve bölgeyi ele geçirmiştir. Daha sonra altıncı yüzyılın sonlarına doğru Badahşan’dan Faryab’a kadar uzanan Afganistan’ın kuzeyini ele geçirerek burada küçük beylikler kurmuşlardır. Bu küçük beylikler Afganistan tarihinde Müluk-ül Tevaif ve Tekin Şahi olarak bilinmektedir. (Esmail 2004, 34)

2.1.1.Sovyetler Birliği İşgalinden Önceki Dönemde Siyasi Olaylar

İslamiyetin diğer dinleri ortadan kaldırarak Afganistan’da yayılmasıyla bölgenin adı Horasan olarak değişmiştir. O dönemde Horasan İslam medeniyetinin merkezi haline gelmiştir ki bu bölge ziraat, sanat, mimari, ticaret, felsefe, tıp, tarih yazarlığı, coğrafya ve edebiyatın hızlı gelişimine sahne olmuştur. Tarihinin en parlak dönemini Gazneliler döneminde yaşayan Afganistan’da Biruni, Beyhaki ve Firdevsi gibi büyük alimler, yazarlar ve filozoflar yaşamıştır. Gazneliler’in 1040 yılında Selçuklulara yenilmesiyle bölgenin kontrolü Selçuklu Devleti’ne geçmiştir. Selçuklu Devleti’nden sonra Harzemşahlar bu bölgeye hakim olurken 1220 yılından itibaren de Moğollar hakimiyeti ele geçirmiştir. Yaklaşık bir buçuk asır bu bölgeye hakim olan Moğollar döneminde Kuzey Afganistan’daki Türkler Anadolu’ya göçmek zorunda kalmıştır. Aynı dönemde Moğol karışımı olduğu iddia edilen Hazaralar bölgeye yerleşmişlerdir. (Esmail 2004, 35-36)

On dördüncü yüzyılın sonlarında Timur'un bölgedeki Türk boylarını bir araya getirmesiyle kurduğu Timur Devleti, Moğolların hakimiyetini sona erdirmiştir. Timur'un ölümünden sonra devlet kısa bir süre varlığını sürdürmüş ardından Timur'un torunlarından Muhammed Babür, bölgede yeni bir devlet kurmuştur. Babürlüler, merkezi günümüzdeki Afganistan olmak üzere Hindistan içlerine kadar egemenliklerini genişletmişlerdir. Zamanla merkezi Hindistan'a doğru kaydırılması ile kuzeyden Özbeklerin ve Safevilerin saldırılarına maruz kalınmıştır. Bu saldırıların bölgedeki Yusufzayları tedirgin etmesi, onların güneye Peşaver vadisine göç etmelerine sebep olmuştur. Yusufzaylar gibi Halaçlar olarak bilinen Abdaliler ve Gilzaylar da dağlık bölgelerden inerek Kandahar ve Zemindaver bölgeleri ile Tarnak ve Argandab vadilerine göç etmişlerdir. Babürlülerin on yedinci yüzyıldan itibaren bölgedeki gücünün zayıflaması ile Afganistan'da bulunan güçlü kabileler müstakil hareket etmeye başlamışlardır. Bu durum İran ile Babürlüler arasında sık sık mücadeleye sahne olan Batı Afganistan'da daha fazla görülmüştür. (Saray 1987, 9-10)

Afgan kabileleri bu bölgede dağınık şekilde Moğol İmparatorluğu halkından daha fazla nüfusa sahip olmuşlardır. Bu kabileler, Moğolların başındaki Aurangzeb'in öldüğü 1707 yılında bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir. O döneme kadar Kabil, Delhi (Moğol) İmparatorluğunun elinde, Kandahar ise Safevilerin elinde kalmıştır. Fakat Kandahar, Delhi İmparatorluğu ile Safeviler arasında tekrar tekrar el değiştirmiştir. Kandahar ve Herat'taki bağımsızlık mücadelesi Safevilerle düşmanlığa dönüşmüştür. Horasan'ın bir parçası olarak bilinen Güney Afganistan'da yüzyıllardır süren Delhi İmparatorluğu ile süren iyi ticaret ilişkileri ve bu bölgede ve Hindistan'da yaşayan Sünni Müslümanların çoğunluk olması Delhi İmparatorluğu'nun bu bölgeye ve halkına sıcak bakmasını sağlamıştır. Ancak Safevilerkendilerinin Şii mezhebinden olmaları ve buradaki halkın Sünni olması sebebiyle geleneklerine ters bir anlayış olarak görmüşlerdir. Afganlarile Persler arasındaki bu mücadele on dokuzuncu yüzyılda da modern formunu alarak önemli hale gelmiştir. (Macmann 1979, 48)

1706 yılında Aurangzeb sık sık Kandahar'a saldırmıştır ancak başarılı olamamıştır. Gilzay kabilesinin başında bulunan Mir Veys ise Perslerin Kandahar

vilayet valisi Prens Gurgin'e karşı ayaklanmış ve bu ayaklanma ile de Pers Afgan ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Ayaklanma sonucunda Prens Gurgin öldürülmüş, Moğol İmparatorluğunda Auranzeb'in ölümü üzerine meydana gelen karışıklıktan da yararlanarak Kandahar'da bağımsızlık ilan edilmiştir. Bu başarı Afganlıların bağımsızlık hayalini uyandırmış ve uzun dönemli Afgan tarihini başlatarak günümüz Afganistan'ına yol gösterici olmuştur. Herat'ta da Abdali kabilesi Perslere karşı direnmiş ve Esedullah Han Sadozay liderliğinde Persleri buradan sürmüşlerdir. Aralarında hakimiyet savaşı modern dönemde de devam etmiştir. (Macmann 1979, 49)

1722 yılında Mir Veys'in yerine geçen Mahmut, Perslere karşı savaşımaya devam etmiş, İsfahan ve Kazvin'e kadar ilerlemiştir. Mahmut'un yerine geçen Eşref Han'ın döneminde Osmanlı Devleti, Perslere saldırmış ve İsfahan'a Afganların bulunduğu bölgeye kadar ilerlemişlerdir. Bölgede Osmanlı Devleti ile Eşref Han anlaşmış, Eşref Han Pers Şahı ilan edilmiştir. Daha sonra şah Hüseyin'in oğlu Tahmasp, Afşar Türkmenlerinden Nadir Kulu'nun yanında Perslere karşı savaşmıştır. Eşref Han'ı yenilgiye uğratan Nadir Kulu, Şah Tahmasp'ı İsfahan'a zaferle taşımıştır. (Macmann 1979, 50-52)

Nadir Kulu, bu zaferden sonra 1732 yılında Abdalilerin bulunduğu Herat'ı ve 1738 yılında Gilzayların bulunduğu Kandahar'ı almıştır. Abdali ve Gilzay kabilelerinin de orduya katılımıyla aynı yıl içerisinde Kabil, Celalabad ve Peşaver'i de topraklarına katmıştır. Osmanlı Devleti'ne ve Delhi İmparatorluğu'na karşı başarılar kazanan Nadir Kulu, 1747 yılında suikastle öldürülmüş ve yerine bölgedeki yönetimi eline alan komutanlarından Ahmed Şah geçmiştir. Ahmed Şah, aynı zamanda günümüze kadar uzanan Afganistan devletinin kurucusu olmuştur. (Özcan 2002, 47-50)

Nadir Şah'ın öldüğü 1747 yılından 1978 yılındaki komünist askeri darbeye kadar Afganistan, Abdali kabilesinden Peştun liderler tarafından yönetilmiştir. Nadir Şah'ın ölümünden önce Perslerin uzaktan yönetiminin etkisinin zayıfladığı Hindukuş dağları bölgesindeki kabileler, bu durumdan yararlanarak güçlenmeye başlamışlardır. Nitekim Nadir Şah'ın ölümüyle de kendi komutanlarından Ahmed Şah, Kandahar yakınlarında toplanan Abdali kabileleri tarafından lider seçilmiştir. Ahmed Şah, diğer

lider adaylarından daha genç olmasına rağmen deneyimli olması, Sadozayların soyundan olması onun seçilmesinde etkili olmuştur. Abdali kabileleri Ahmed Şah'a Durr-i Durrani yani İncilerin İncisi adını vermiştir. Abdali Peştunları bu tarihten sonra Durrani olarak bilinmiştir. (Baxter 2002, 9)

Ahmed Şah, öncelikle Gilzay Peştunlarından Ghazni'yi ele geçirmiştir. Ardından yerel yönetimin kontrolünde bulunan Kabil'i almıştır. 1749 yılında Sindh vilayetine yaptığı saldırılar sonucu burada bulunan Moğollar, bu bölgeden çekilmişlerdir. Nadir Şah'ın torunu Rukh Şah'ın idaresindeki Herat'ı hakimiyeti altına almıştır. Ardından kuzeye yönelerek Hindukuş dağlarının ötesine ordusunu göndererek günümüz Kuzey Afganistan'daki Türkmen, Özbek, Tacik ve Hazaraları kontrolü altına almıştır. Hindistan'a yaptığı saldırılar 1757 yılının başlarında Delhi'ye kadar ilerlemiş ve Punjab, Sindh ve Keşmir'in kendi yönetimi altında kalması konusunda Moğollar ile anlaşarak bölgeden ayrılmıştır. Ancak burada Moğolların hakimiyetinin çökmesi yerel güçlerin yükselmesini sağlamıştır. Punjab'ta Sihler etkili bir güç haline gelmiştir. Pune'da Marathalar ve Hindular Hindistan'ın merkezini ve batısını kontrol etmeye başlamış ve yönlerini kuzeye çevirmişlerdir. Ahmed Şah'ın Kandahar'a döndüğü 1757 yılında Marathalar saldırıda bulunmuş ve Ahmed Şah'ın ikinci oğlu olan Timur'un idaresindeki Punjab, Keşmir ve Sindh'i geri almışlardır. Bunun üzerine Ahmed Şah, Marathalar'a karşı çeşitli Peştun kabilelerini ve hatta Belucileri İslami savaşa çağırmıştır. Kabilelerin desteğini alan Ahmed Şah, çatışmaların sonunda Lahor'a kadar ilerlemiştir. (Baxter 2002, 9-10)

1762 yılında lider olarak zirve noktasına ulaşan Ahmed Şah, tüm modern Afganistan'ın topraklarına katmış bununla birlikte İran'ın Horasan bölgesini, modern Pakistan'ın tamamına yakını, Hindistan'ın bir kısmını ve Keşmir'i de hakimiyet altına almıştır. Hakimiyetindeki topraklar kuzeyde Amu Derya nehrinden güneyde Arap denizine kadar ulaşmıştır. Güney bölgelerde kazanılmış olan topraklarda arada ittifak sağlanmasıyla uçtan uca Brahui ve Beluci kabileleri gitgide yerleşmeye başlamışlardır. Ahmed Şah, İslam ve Hindu dinine mensup olan ve on altıncı yüzyılda bağımsızlığını kazanmış Sihlere karşı saldırılar gerçekleştirmiş, onların kutsal şehirleri Amritsar'ı yağmalamış ancak her defasında Sihler, Afgan kuvvetleri geri döndüğünde tekrar bu bölgeyi almışlardır. Ancak bu saldırıların sonunda 1769

yılında Ahmed Şah, Sihlerin kontrolündeki Punjab'ı ele geçirmiştir. 1772 yılında sebebi cilt kanseri olduğu iddia edilen kötü bir hastalıktan dolayı Ahmed Şah, elli yaşında ölmüştür. (Tanner 2002, 121-122)

Birçok araştırmacıya göre onun Abdali kabilesinin başına geçtiği 1747 yılı Afgan ulusunun doğuşu olarak kabul edilmektedir. Ancak bazı araştırmacılar bu görüşe katılmamakla beraber Ahmed Şah'ın gerçekleştirdiği oluşumun daha çok Durrani Hanedanlığına ilişkin olduğunu savunmaktadırlar. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Ahmed Şah'ın dönemine kadar kabilelerin tek çatı altında ve birlik halinde olduğu söylenemez. On sekizinci yüzyıl sonlarında gerçekleşen Durrani başarısı Afganların kendilerine güvenini sağlamış ve bu haliyle Osmanlı Devleti'ne benzetilmiştir. Her şeyi göz önüne aldığımızda Ahmed Şah sadece kabile reisi değil, Afganistan'ın bugünkü sınırlarının oluşmasını sağlamış, diğer imparatorluklar arasında bağımsız siyasi varlığını oluşturmuştur. 1818 yılına kadar onun kabilesinden Afganistan yönerimi devam etmiş sonrasında ise 1973 askeri darbesine kadar olan dönemde Durranilerin diğer kolu olan Barakzaylar yönetime devam etmiştir.(Tanner 2002, 122-123)

Şekil 1. Afganistan'ın Dünya Üzerindeki Jeopolitik Konumu

Kaynak:

10.06.2016

tarihinde

<http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/afghanis.pdf> den alındı.

Ahmed Şah'ın ölümünden sonra kabileler koalisyonu ile Afganistan'da iktidar mücadelesi devam etmiştir. Bu mücadele ülkede iç çatışmalar yaşanmasına sebep olmuştur. İç çatışmaların ardından ülke iyice dünyadan izole duruma gelmiştir. Ancak bu dönemde dünyada kabile sistemleri yok edilmiştir. Gelişmiş ulus devletler tarafından Batıda krallıkların yerini aydınların da desteği ile devlet kurumları almıştır. Afganistan'da bu yaşananlar ülkenin gelişimini zayıflatmıştır. Bu zayıflamaya etki eden üç faktör bulunmaktadır. Birincisi, bölgenin dağlık olması ve ülke topraklarının merkezi yönetimden izole durumda olmasıdır. İkincisi Asya'nın güney merkezinde kalan bu bölge, global ticaret geçiş noktası olma konumunu gitgide kaybetmiştir. Üçüncüsü ise o dönemde bölgedeki halk yerleşik olmaktan çok, göçebe hayat sürmüştür. (Tanner 2002, 123-124)

Ahmed Şah'ın ölümünün ardından yerine geçen oğlu Timur, Barakzaylar ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. Afgan ve Afgan olmayan çeşitli kabileleri birbirlerine yakın ilişki içine sokmuştur. Babası Ahmed Şah'ın ayrıcalıklı Peştunlar

üzerine kurduğu sistemi, kendisine bağlılık esasına dayalı bir sisteme çevirmeye çalışmıştır. Başkenti Durranielerin çoğunlukta olduğu Kandahar'dan Taciklerin çoğunlukta olduğu Kabil'e taşımıştır. Orduda Afgan olmayan dini mezhebi Şii olan Kızılbaşları almıştır. Ghulamshah olarak bilinen kendine yakın olan korumalarını Pers ve Taciklerden oluşturmuştur. (Gregorian 1969, 49-50) Afganlara göre daha aydın ve daha fazla birlik içinde bulunan Kızılbaşları, devlet memuru olarak da kullanmıştır. Peştunlar bu durumdan memnun olmamışlardır. Yirmi yıl tahtta kalan Timur'un döneminde Buhara Emiri, Hindukuş dağlarının ötesinde ayaklanmıştır. Sihler, Afgan sınırı içindeki Punjab'ı giderek sarmaya başlamışlardır. Timur döneminde Afgan ulusunun enerjik durumu zayıflamıştır. Timur, arkasında bilinen yaklaşık otuz çocuk bırakmış ve bununla birlikte hiçbirini varisi olarak da göstermemiştir. Sonuç olarak ülkede kaos yaşanmaya başlamıştır. (Tanner 2002, 124-125)

Ülkede yerleşmemiş miras hukuku, çeşitli Afgan kabilelerinin istekleri örneğin Peştunların kendini ayrıcalıklı göstermesi gibi durumlar taht için çekişmelere sahne olmuştur. Bu çekişmelerin sonucunda iç karışıklıklar başlamıştır. Timur'un beşinci oğlu Zaman Şah, nihayetinde Kabil'deki Kızılbaşların ve Barakzay kabilesinin desteğini alarak tahta geçmiştir. Babası gibi Sadozay kabilesinin yönetiminin kontrolünde siyasi otoriteyi merkezileştirmeye gayret etmiştir. Gitgide eski kurumları kaldırarak kabile reislerinin gücünü zayıflatma yoluna gitmiştir. (Gregorian 1969, 51)

Zamanla Şah'ın politikaları Sadozay kabilesi ile Barakzay kabilesi arasını açmış hatta aralarındaki ittifakı kopma noktasına getirmiştir. Bu kopma Barakzay kabilesinin lideri Payanda Han'ın uygulaması ile gerçekleşmiştir. Bu durumla birlikte iki Durrani kabilesi arasındaki siyasi mücadele uzun süreli kan davasına dönüşmüştür. Kralın kardeşleri ve onların kabile dostlarının hırsları ile bu çekişme daha kötüye gitmiştir. Bu koşullarda Zaman Şah, Kızılbaşlarla güvenlik işbirliği ve Gilzaylarla ittifak kurarak tahtın yetkisinin kendisinde olduğunu belirtmiştir. Ahmed Şah'ın yolundan gitmiş, Hindistan'ı ele geçirmeye çalışmıştır. İç sorunların dışında 1797-1799 yılları arasında Sihlerin genişlemesini kontrol etmeyi ve Punjab'ın güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. Siyasi amaçlarının peşinden Sünni

Müslümanların desteğini kazanmaya çalışmış ve Müslümanlara mantık çalışmalarını yasaklamaya gitmiştir. (Gregorian 1969, 51)

Zaman Şah, babası ve büyük babası gibi hedeflerini gerçekleştirmede başarısız olmuştur. Merkezileşme ve sağlamlaştırma kabileler tarafından kabul edilmezken aynı zamanda Hindistan topraklarındaki mücadelesi de felaketle sonuçlanmıştır. Dış tehlike, eskisine göre daha da artmıştır. Persler, Afganistan'ın batısındaki Herat vilayetinde hakimiyetlerini tekrar sağlamak için baskı yapmışlardır. Sihler, Punjab'taki güçlerini genişletmişlerdir. Kalat Han'ı Afgan yönetimine karşı ayaklanmıştır. Bundan başka krallık iki emperyalist güç olan Fransa ve İngiltere tarafından yeni zorluklarla karşılaşmıştır. İngiltere ile mücadele içerisinde Perslerin yanı sıra Fransa Afganistan'dan yararlanma peşinde koşmuştur. Aynı zamanda Hindistan'daki sağlamlaşan Afgan yönetimi tehlikesi İngilizler tarafından Batı Hindistan Birliği'ne yol gösterilerek ortadan kaldırılmıştır ve İngilizler Zaman Şah'ı giderek kontrol etmeye başlamışlardır. Afganistan'da bu nedenle on dokuzuncu yüzyıla siyasi anlamda bölünmüş, etnik ve dini olarak heterojen ve bir kabile devleti olarak girmiştir. Afgan monarşi kurumları olarak Durrani Hanedanının parçalanmasının durdurulması başarısız olmuştur. Ülkede ekonomik ve kültürel bütünleşme sağlanamamıştır. (Gregorian 1969, 51)

On sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren Afganistan'ın gelişimi karadan yapılan ticaretin zayıflaması ile sekteye uğramıştır. Aynı zamanda Afgan kabilelerinin siyasi egemenliğinin devam etmesi, yarı feodal kabile topluluklarının büyümesi, ekonomik yeterliliğin sınırlı kalması, merkezi gücün bölünmesi, iç savaşın uzaması, şehir nüfusunun ve ekonomisinin oluşmasının engellenmesi gibi konular da ülkenin gelişimini sekteye uğratan nedenlerdendir. Ticaret kuralları, çeşitli yerel yöneticilerin kaprisine bağlı olmuştur. Kentler ve kırsal bölgeler benzer şekilde Afgan tahtı için çekişmelerin ortasında ve çekişmede yer alanların ordularının yağmalamasına maruz kalmışlardır. Bu yıkıcı iç çatışmalar genel olarak tüccarlara ve esnaflara ağır vergi koyma durumunu getirmiştir. Bunun yanı sıra Afgan olmayan esnaf ve tüccarlardan komşu ülkelere göç etmelerine sebep olunmuştur. (Gregorian 1969, 52)

1817 yılında Baron Meyendorf'un Buhara'dan yazdığı rapora göre Kabil'den göç edenlerin sayısı çok hızlı artmıştır. Ülkelerindeki karışıklık yüzünden sayıları iki bini aşan insan Buhara'da sığınma talep etmişlerdir. Ticaret durumu, Kandahar'dan Herat'a karayolu masraflarının artması ve bölgedeki risklerin büyümesi ile karmaşık hale gelmiştir. Bombay-Bushire deniz taşımacılığı ile Hindistan'dan ticaret yüzdesi artmıştır. Afgan göçebe kabileleri karadan transit ticaret üzerinden aldıkları gelirlerinde kayıp yaşamışlardır. Ülkedeki ticari ve idari merkezler ciddi çöküntülere uğramışlardır. Bunlardan bazıları da kabileler tarafından zayıflatılmıştır. Kabile üyeleri feodal anlamda hakimiyetlerini genişletmiş, şehir merkezlerini etki altına almış, etki altına aldıkları yerlerden ekonomik ihtiyaçlarını sağlama yoluna gitmişlerdir. Herat vilayeti de on dokuzuncu yüzyılın başlarında uluslararası ticaret merkezi konumunu kaybetmeye başlamıştır. (Gregorian 1969, 52)

Zaman Şah'ın 1800 yılında devrilmesinin ardından Afganistan'da iç çatışmalar şiddetlenerek devam etmiştir. Timur Şah'ın bir başka oğlu Shuja tahta geçmeden önce Mahmut Şah, üç yıl tahtta kalmıştır.(Baxter 2002, 11) Shuja 1803 yılında Mahmud Şah'ı tahttan indirip zindana atmış yerine kendisi geçmiştir. Mahmud Şah, Kızılbaşların yardımıyla ve Dost Muhammed'in eşliğiyle güvenli olan Grishk kalesine ulaşmışlardır. Fatih Han, Kaisar Prensi ve Kamran ile anlaşarak Mahmut Şah'ı tahta getirmeyi kararlaştırmıştır. Şah Shuja'nın Sind'e saldırdığı dönemde Shir Muhammed kendini Kaisar kralı ilan ederek Peşaver'e kadar ilerlemiştir. Ancak Shuja hemen isyancılara saldırmış ve onları etkisiz hale getirmiştir. Shir Muhammed öldürülmüş, Kaisar Prensi ele geçirilmiş, kötü muameleye maruz kalmış ve ardından affedilmiştir. 1808 yılında Mahmud Şah'a karşı Kandahar yakınlarında zafer kazanmıştır. (Sykes 1940, 385-386)

İngilizler bu dönemde Hindistan'ın güvenliğini sağlamak adına sınır komşuları Sihler ve Afganlarla güvenlik anlaşmaları yapmaya karar vermişlerdir. Sihlerin başında bulunan Ranjit Singh 1809 yılının Nisan ayında İngilizler ile Lahor anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmayla İngilizler sınırlara yani Sutlej nehrinin kuzeyindeki Raja mevzusuna karışmayacak, Sihler ise Raja'nın yakınında iç güvenlik için gerekli olan asker sayısından fazla asker bulundurmazacaktır. Anlaşmanın ardından bir süre Ranjit SinghSind ve Holkar'da anlaşma dışında

hareket etmiştir. Ancak Ranjit Singh'in zamanla İngiliz istilası korkusu yok olmuştur ve bununla birlikte anlaşmanın şartlarına sadık kalmıştır. İngilizler, Sihlerin ardından Şah Shuja ile anlaşma yapmak için görüşme talep etmişlerdir. Shuja başlangıçta görüşme için İngiliz heyetine karşı çıksa da daha sonra bu talebi kabul etmiştir. (Sykes 1940, 387)⁷ Haziran 1809 tarihinde Shuja İngilizlerle Dostluk Anlaşması imzalamıştır. Avrupa güçleri ile yapılan ilk Afgan Paktı olma özelliği olan bu anlaşmayla Afganistan kendi sınırları içerisinde yabancı asker bulundurmayacaktır. Fransa ve Pers güçlerine karşı İngilizler ile ortak hareket edilmesini şart koşturmuştur. (Baxter 2002, 11)

Şah Shuja İngilizler ile anlaşma yaparken Mahmud Şah, Kandahar'ı ele geçirmiştir. Ardından Keşmir'deki orduları yenen Mahmud Şah, Fatih Han ile birlikte başkenti ele geçirmiş ve tahta geçmiştir. Bunun üzerine Shuja tahtı geri almayı birkaç kez denemiş, başaramayınca önce Sihlere sığınmış, kendisine Lahor'da kötü davranılınca son olarak Ludhiana'ya gitmiştir. Burada kendisine İngilizler tarafından sığınma hakkı verilmiştir. Zevkine düşkün olan Mahmud Şah, yönetim görevini kavgacı üslubu ile bilinen Fatih Han'a bırakmıştır. Bu dönemde kanun ve yasalar tekrar düzenlenmiştir. Belucistan ve Sind Emirleri merkezi yönetime olan bağılıklarını dile getirmişlerdir. Hazaralar itaat etmeye yönlendirilmiştir. Keşmir'i yeniden fethetmek isteyen Fatih Han, Ranjit Singh ile Afgan ordusuna para karşılığı destek olması konusunda anlaşmıştır. Bu karşı konuşmaz güç karşısında Keşmir'in başındaki Ata Muhammed boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bunun ardından Fatih Han, Ranjit Singh'e ödemesi gereken miktarı ödemeyince Kabil'e dönüşünde Attock ele geçirilmiştir. (Sykes 1940, 388-390)

1816 yılında Persler Horasan'dan Herat'a saldırmaya hazırlanırken Herat valisi Haji Firuz, merkezi yönetime vergisini ödememesine rağmen umutsuzca Mahmud Şah'tan yardım istemiştir. Cevaben Fatih Han zaman kaybetmeden Herat'a girmiş ve Haji Firuz'u da Kabil'e göndermiştir. Aynı zamanda Herat'a saldıran Persleri de geri püskürtmüştür. Bu arada Herat'ta Dost Muhammed, arkadaşlarıyla bir eğlence düzenlemiş, bu eğlencede Mahmud Şah'ın kız kardeşine affedilemeyecek şekilde tecavüz etmişlerdir. Kabil'e gönderilen Haji Firuz burada Mahmud Şah'a eşyalarının yağmalandığını, haremine tecavüz edildiğini söylemiş ve Mahmud Şah'ı

Fatih Han'a karşı tahrik etmiştir. Mahmud Şah bu sözler üzerine Fatih Han'ın kör edilmesi emrini vermiştir. Bir dönem Fatih Han'ın danışmanı Kamran Mirza'nın kendisini valilikten ettiği Fatih Han'ı kör etme görevini üstlenmesi üzerine hapisten çıkarılmıştır. Kamran Mirza Herat'a gitmiş, Fatih Han tarafından herhangi bir şüphe duyulmadan hoş bir şekilde karşılanmıştır. Fakat Fatih Han bu sırada Kamran Mirza tarafından aniden yakalanarak kör edilmiştir. Bu olayın ardından Barakzay kardeşler Kandahar ve Keşmir'de ayaklanmışlardır. Bu ayaklanma üzerine Kamran Mirza ve askerleri Ghazni'ye geçmiş, Fatih Han'ı da buraya getirerek canlı olarak derisini yüzüp öldürmüştür. Bu korkunç durum karşısında kabile üyeleri şaşkına dönmüş ve Barakzay kardeşlerin intikam isteğine katılmışlardır. (Sykes 1940, 390-391)

1818 yılında Barakzayların ayaklanarak Mahmud Şah'ın peşine düşmesi üzerine Mahmud Şah Herat'a kaçmıştır. Mahmud Şah'ın tahttan indirilmesiyle vezir Fatih Han'ın ülkenin uçtan uca belirli yerlerinde görevleri bulunan yirmi bir kardeşinden biri olan Dost Muhammed, bir süre devam eden iç karışıklığın ardından 1826 yılında Kabil'de tahta geçmiştir. Bu durumla birlikte ülkede Durrani yönetimi devam etmiş fakat Ahmed Şah'ın Sadozay kabilesinden değil, Barakzay kabilesinin Muhammedzay boyu yönetime geçmiştir. Tahta geçmeden önce atandığı yer olan Ghazni'nin yanında Kohistan'ı kontrolüne almıştır. Ardından başkente girmiştir. Burada Bala Hisar kalesini ele geçirmiş, tahtta gözü olanları yerinden etmiştir. Tahtını sürdürebilmek ve ayaklanmaların önünü kesebilmek için siyasi becerilerinin yanında acımasızlığı sonuna kadar kullanmak zorunda bırakılmıştır. En büyük problemi ülkede ekonominin çökmüş durumda olmasıdır. Ülkenin en önemli gelirleri yabancılardan alınan ganimetler ve vergiler olmuştur. Bu gelirlerin merkezi yönetime gitmesine kabileler olumsuz yaklaşmıştır. (Tanner 2002, 126)

Dost Muhammed, ülkede huzuru sağlamak için sıra dışı önlemler almıştır. Kabil'in ticaretini bozan kişileri hapse attırmıştır. Çeşitli kabile isyanlarını önlemiştir. İki büyük Şii topluluğu olan Kabil'de siyasi ve ekonomik anlamda etkili olan Kızılbaşlar ile Hazarajat'taki Hazaralar arasında Şii-Sünni ayrımını akıllıca kendi çıkarına kullanarak böl ve yönet politikası uygulamıştır. Kabil'deki Sünniler ile Kızılbaşlar arasında arabulucu rolü oynayarak Kızılbaşlar ile dostluk geliştirmiştir. Hazaralara karşı Sünni Müslümanların düşmanlığını Hazaraları dini

politik bir karakter olarak göstererek arttırmıştır. Dost Muhammed dini tema üzerinden büyüyen Sih gücüne karşı mücadele etmiştir. (Gregorian 1969, 77)

Şah Shuja, Sadozay kabilesinin yeniden yönetime geçiş hayaliyle 1834 yılında Ranjit Singh'in de gizli desteğini alarak Sind'ten Kandahar'a kadar ilerlemiştir. Ancak para ve ordunun durumunun kötü olması yanında kabile üyeleri tarafından geri püskürtülmüştür. Bu sırada bunu fırsat olarak gören Sihlerin başında bulunan Ranjit Singh, Punjab içinden Şah Shuja'yı takip ederek Peşaver'e yürümüştür. (Tanner 2002, 126-127) Dost Muhammed, kendisini Emir El-müminin sayarak Afganistan'ın savunulması ve Müslümanlardan finansal destek sağlanması amacını taşımıştır. Sihlere karşı cihat ilan ederek binlerce Müslümanın desteğini almıştır. (Gregorian 1969, 77-78) Ancak ayaklanmaların çıkması onun Kabil'e erken dönmesine neden olmuştur. Ertesi yıl Dost Muhammed'in oğlu Ekber Han Sihler'i Jamrud'ta yenmiş ve en iyi generallerinden Hari Singh'i öldürmüştür. Fakat kabile ordusu Sihlere karşı bir arada kalmayınca Punjab ile birlikte Keşmir, Sind, Horasan bir daha geri dönmek üzere kaybedilmiştir. Bu toprakların kaybedilmesi ile geriye kalan topraklar, son olarak hafızalarda kalan Durrani Hanedanı toprakları olmuştur. (Tanner 2002, 127)

Dost Muhammed, Kabil içerisinde hukuk idaresini merkezileştirmeye çalışmıştır. Polisler kotwal yönetimi altında ve Şeriat mahkemeleri kazi tarafından başkanlık edilerek hükümler verilmiştir. Ciddi sorunların çözümü için ise Emir'e başvurulmuştur. Dini kurumların siyasi gücünü sınırlandırmaya çalışan Dost Muhammed, aynı zamanda bölgeler arası ticaretin ve yabancılara yapılan ticaretin yapılmasına da cesaretlendirmiştir. Hindistan, Kabil ve Orta Asya trafiğini istikrarlı hale getirerek kendisi yönetmiştir. Vergi vermeyen ve Durrani olmayan kabilelerden zorla vergileri toplamıştır. Kabile reislerinin güçlerini azaltmaya çalışmıştır. (Gregorian 1969, 78)

1837 yılında Herat'ın Ruslar tarafından desteklenen İranlılar tarafından kuşatılması ve Dost Muhammed'in bu durum karşısında İngilizlerden destek alamaması üzerine Ruslardan yardım istemesi dolayısıyla İngilizler, İran'ın Hindistan'ı tehdit edici ilerlemesi karşısında harekete geçmişlerdir. İlk olarak Dost Muhammed'e saldırı düzenleyeceklerini ileten İngilizler, İran'ın bu durumdan

haberlar olarak kuşatmayı kaldırmaya rağmen şah şhuja'yı tahta geğirmek amacıyla Afganistan'a saldırmıştır. (Yazıcı 2002, 51-53)

Güçlü bir ordu ile İngilizler'in Kandahar'a girmesiyle bazı şehrin ileri gelenleri şah şhuja'yı karşılayarak onu şah olarak kabul etmişlerdir. Ancak İngiliz ordusunun iki ay burada kaldığı sürede ihtiyağlarının Afganlar tarafından karşılanması için şah şhuja ile İngilizler arasında yedi maddelik bir anlaşma imzalanması ve bir İngiliz askerinin şehrin tanınmış ailelerinden birinin kızına tecavüz etmesi üzerine herhangi bir ceza verilmemesi şah şhuja'nın halkın gözünden düşmesine sebep olmuştur. İngiliz orduları, Afgan liderleriyle irtibatı bulunan Hindu Mohan Lal'ın rüşvetle Emir'in yeğeni Abdurreşid aracılığıyla açık olduğu bilinen Kabil kapısını havaya uçurarak geğmiştir. Bu kapıyı geçtikten sonra Gazne'ye giren İngiliz orduları burada bulunan Gulam Haydar Han'ı da esir almıştır. (Yazıcı 2002, 54-57)

Dost Muhammed'e muhalif olan grupların şah şhuja ve İngilizler ile hareket etmesi sonucunda Dost Muhammed, kendisine bağlı bir grup sipahi ile birlikte Kabil'den Bamyan'a geğmiştir. Bu durumdan haberdar olan İngilizler, Kabil'e girmiş, şah şhuja yaklaşık 30 yıl sonra 1839 yılında tekrar tahta oturmuştur. Dost Muhammed, Buhara Emiri Nasrullah Han'ın yardımını için Belh'e gitmiş ancak burada oğulları Ekber ve Efdal Hanlar ile birlikte hapsedilmiştir. İranlılar ise gelişen olaylar karşısında sessiz kalmayı tercih etmiştir. İngilizler'in ölkede kalması halk tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmış ve Hindistan'da yaşananların kendi ölkelerinde tekrarlanacağı korkusu doğmuştur. Bu durum ile birlikte 1840 yılında bir dizi isyan hareketi baş göstermiştir. şah şhuja'ya karşı muhalefetin başlamasına şaşıram İngilizler ordunun bir kısmını Hindistan'a geri göndermiştir. Dost Muhammed olayların başlaması ile birlikte Buhara Emiri'nin hapsedtiği yerden oğulları ile birlikte kağarak Taşkurgan'a gelerek mücadele etmeye başlamıştır. Burada İngilizler'e karşı üstünlük sağlayamayıp çekilmiştir. Kendisinin tekrar mücadele ettiğini duyan Kohistan ve Necran bölgesindekiler Dost Muhammed'i davet ederek İngilizler'e karşı savaşı başlatmışlardır. (Yazıcı 2002, 60-63)

Dost Muhammed Han, Necrab'tan İngilizler üzerine saldırmak üzereyken buradaki birliklerin takviye edildiğini öğrenince geri dönmüş, yine de şarıkâr'da beş

bin kişiyle İngilizlere saldırarak burada İngiliz birliklerini hezimete uğratmıştır. (Yazıcı 2002, 63-64) Dost Muhammed, burada İngilizlerle yaptığı mücadele onunda İngilizlere karşı koyamayacağını düşünmüş ve Kabil'e giderek Macnaghten ile görüşmüş, teslim olmuştur. George Lawrence adlı bir elçi tarafından tutuklanmıştır. Elçi Lawrence'a göre Dost Muhammed hayal kırıklığı içerisinde görünmüştür. İngiliz geleneklerine göre Dost Muhammed'e sadece elçi tarafından değil, tüm İngiliz görevliler tarafından saygıyla davranılmıştır. 1840 yılı Kasım'ın 12'sinde Dost Muhammed, Kabil'den Kalküta'ya götürülmüş, kendisi buraya yerleşerek olayları buradan takip etmiştir.(Sykes 1940, 20-21)

1841 baharında batıda Gilzayların ayaklanması patlak vermiştir. Kabile üyeleri tekrar tekrar saldırmışlardır. Dost Muhammed'in oğlu Aktur Han, daha sonra Kandahar'a saldırı planı hazırlamıştır. İngilizlere karşı kazanılmış ve Helmand'ın batı tarafına kamp kurulmuştur. Captain Griffin Durranilere ağır ateş açmış ancak yenilgiye uğramışlardır.Ülkeden geri çekilmek yerine Gizli Komiteden Auckland, kabile reislerine ve hanlara ödemelerin kesilmesi ile kış mevsimi boyunca Afganistan'da kalmayı tercih etmişlerdir. Kış öncesi Ekim ayında Macnaghten, Bombay eyaleti valiliğine geçmiş, Macnaghten'in görevini ise Burnes devralmıştır. Doğudaki Gilzay kabileleri topluca ayaklanmış ve Hindistan'da Celalabad ile haberleşmeyi koparmışlardır. İngiliz Robert Sale Gilzayları Tezin'de durdurmuş, maaşlarının ödeneceği şeklinde anlaşma yapmak istemiştir. Ancak Sale'i dinlemeyen Gilzaylar, İngilizleri burada yenmiş ve silahlarına el koymuştur. Bunun üzerine Sale Celalabad'a geçmiştir. (Sykes 1940, 22-25)

Birinci İngiliz Afgan Savaşı, Dost Muhammed'in yaptığı reformlara etki ederek Afgan ekonomisini durdurmuş ve bozmuştur. Ancak bu felaket savaşın sonunda Dost Muhammed tekrar tahta çıkmış ve önceki dönemine göre Afganistan'ın siyasal birliği için daha fazla çaba harcamıştır. Afgan tarihçileri Dost Muhammed'in Hindistan'dan dönüşünde orada çeşitli Avrupa tarzı kurumları ve teknolojik düzeyi görmesine rağmen Afganistan'da herhangi bir reform yapmamış olmasını veya yaptığı reformları güçlendirmemiş olmasını şaşkınlıkla karşılamaktadır. Onun ikinci dönemindeki başarısı Afganistan'daki siyasi birliğin ötesine geçememiştir. (Gregorian 1969, 80-81)

1850 yılında Belh'i ele geçirmiştir, beş yıl sonra Khulm, Kunduz ve Badahşan'ı kontrolü altına almıştır. Kuzay Afganistan'daki özerk hanlığın siyasi hayatını sonlandırmıştır. 1855 yılında Kandahar valisi Kohendil Han ölmüş, varisleri ve kardeşleri çatışırken bu durumdan yararlanan Dost Muhammed Kandahar'ın özerkliğine son vermiştir. Tahtının son yıllarında Herat'ı ele geçirmiştir. Böylece 1863 yılında Afganistan'ın tüm toprakları Barakzay yönetiminin kontrolü altına girmiştir. Dost Muhammed'in ölümünün ardından en büyük oğlu Ekber Han'ında ölümü üzerine varisi Gulam Haydar Han tahta geçmiştir. Durrani kabileleri dışındaki kabileler üzerinde etki kuramayan Haydar Han da kısa süre sonra ölünce kabileler arası taht mücadelesi başlamıştır. 1864-1869 yılları hükümdarsız bir dönem olarak geçerken 1869'da Şir Ali tahta geçmiştir. (Gregorian 1969, 82-83)

Rusya, İran'ı Türkmençay ve Gülistan anlaşmalarıyla nüfuzu altına almıştır. İran aracılığıyla Afganistan'da siyasi nüfuz kurma amacı gütmüştür. İran'a Herat'a saldırmasını isteyerek kendisine Herat'ı, Kandahar'ı vereceği vaadinde bulunmuş, diğer yandan Kandahar yönetimine de Herat'ı kendilerine vereceği vaadinde bulunmuştur. 1837 yılında İran ve Rus heyetlerinin Afganistan'da yaptığı görüşmeler sonucunda Kandahar yönetimi İran'ın Herat'ı, Kandahar'ı egemenliği altına almasını ve vergi verilmesini kabul etmiştir. Rusya da bu anlaşmayı tazmin etmiştir. Bu gelişmeler üzerine İngilizler, Hindistan'ı koruma adına telaşa kapılarak Afganistan'a saldırmıştır. (Esmail 2004, 46)

Afganistan'da Muhammedzay hanedanından tahta geçen ilk isim olan Dost Muhammed Han yetmiş iki yaşında astım hastalığından ölmüştür. On altı eşinden yirmi yedi oğlu dört yıl boyunca aralıklı olarak kendi aralarında taht mücadelesi vermişlerdir. Dost Muhammed, veliahtı olarak oğulları Ekber Han'ın 1847 yılında ve Gulam Haydar Han'ın 1859 yılında ölmesi üzerine üçüncü oğlu Şir Ali'yi göstermiştir.(Kakar 2006, 9-10)Şir Ali, Hindistan'daki İngiliz Genel Valisi Earl Elgin'e tahta geçişinin resmen tanınmasını istemiştir. Ancak Vali Elgin bu isteğe cevap vermemiş ve bir süre beklemeyi tercih etmiştir. Bu durumu farkedten Şir Ali'nin kardeşleri taht mücadelesine başlamıştır. (Saray 1987, 45)

Şir Ali, ilk iki yıl boyunca ayaklanan Zurmula valisi Muhammed Azam Han'a karşı koyması ve onu Hindistan'a sürmesi dışında barış ortamında yönetmiştir.

1864 yılında Muhammed Afzal Han babası Dost Muhammed'in en yaşlı oğlu olduğu için bundan başka 1855 yılından beri on yıldır sınır bölgesinin görevini yürütmüştür. Sınır bölgesinde yirmi beş bin kişilik orduya sahip olan Muhammed Afzal Han tahtta hak iddia etmiştir. Dost Muhammed Han'ın 1834 yılında Kandahar'ın doğusunda Şah Shuja'ya karşı yürüttüğü savaşta hapsedilen Şir Muhammed, İngiliz temsilci William Campbell tarafından Muhammed Afzal Han'ın ordusunu düzene sokmak için kullanılmıştır. Şir Ali Han orduların 1864 yılında Bajgah'ta sonuçsuz kalan mücadelesi sonunda Muhammed Afzal Han ile uzlaşmaya zorlanmıştır. Afzal Han'ın oğlu Abdurrahman Han, uzlaşmaya karşı çıkmış, tahtın asıl sahibinin babası olduğunu iddia ederek mücadeleye devam etmiştir. (Kakar 2006, 10-11)

Hindistan'a atanan yeni İngiliz vali Sir John Lawrence, Şir Ali'nin kendisinin tanınmasını istemesinden yedi ay sonra Şir Ali'yi resmen tanımıştır. Ancak tanıdıklarını bildirmelerinin ardından Şir Ali'nin yardım talebine cevap vermemeleri üzerine Muhammed Emin ayaklanmıştır. Bu ayaklanmayı bastıran Şir Ali, 1867 yılının başlarında Afzal Han ve Azam Han'a karşı yenilerek Herat'a çekilmiştir. Afzal Han Afgan Emiri olduğunu ilan etmiş ancak kısa süre sonra ölmüştür. Onun yerine Azam Han yönetime geçtiğini ilan etmiştir. Azam Han'ın korkak ve pasif olduğunu düşünen halk onun yönetimini tanımayarak Şir Ali'ye destek olmuştur. Bu durumdan yararlanan Şir Ali tekrar mücadele ederek tahta geçmiştir. Azam Han İran'a, Abdurrahman da Rusya'ya sığınmıştır. Şir Ali, burada dört yıl süren karışıklığın sebebi olarak İngilizleri suçlamıştır. Ancak bu dönemde Rusların Türkistan'ı ele geçiriyor olmaları Şir Ali'nin bir anda İngilizlere cephe almasını engellemiştir. (Saray 1987, 45-46)

Şir Ali, ülkede birçok reform gerçekleştirmiştir. İlk kez onun döneminde düzenli ordu kurulmuştur. Ülkede çoğunlukta bulunan Peştunların konuştuğu Peştu dilini yaygınlaştırmıştır. Merkezi yönetim ile ilgili askeri ve eyalet liderlerinden oluşan on iki üyeli eyalet konseyi oluşturmuştur. Ancak bu konsey sadece danışma görevi üstlendiği gibi kalıcı olarak tasarlanmasına rağmen Emir sonraki yıllarda saraydan ve yönetimden birkaç güvenilir danışman ile hareket etmiştir. Ayrıca Nur Muhammed Şah'ı Başbakan, Asmat Allah Han'ı İçişleri Bakanı, Aersala Han'ı Dışişleri Bakanı, Hüseyin Ali Han'ı Savunma Bakanı, Habibullah Han'ı Finans

Bakanı, Ahmed Ali Han'ı Hazine Bakanı, Muhammed Hassan Han'ı sekreter yapmıştır. Kendisini dini temsilci olarak benimsemiştir. Bakanlık kabinesinde kraliyet ailesinden kimse bulunmazken Emir, kişisel vasıf ilkesine göre görev vermiştir. (Kakar 2006, 17-18, 20)

1874 yılında İngiltere'de Muhafazakar Parti'den Benjamin Disraeli'nin başa geçmesi ile İngilizler ileri politika uygulamasına başlamıştır. Hindistan'ın genel valisi Lord Lytton Afganistan'da İngiliz politikasını kabul ettirmek için baskı yapmıştır. Şir Ali aynı isteğin Rusya'dan da geleceğine emin olarak bu isteğe karşı çıkmıştır. İngilizler gibi Afganlar da Hindukuş Dağları'nın kuzeyinde Ruslara karşı direnemeyecek durumda zayıf olunmasından Rusların saldırganlığından endişelenmiştir. (Tanner 2002, 203) 1873 yılında Rusya ile İngiltere Amu Derya nehrinin Afganistan sınırı olarak kalacağı konusunda ve Kaşgar'da Yakub Beg'in bağımsızlığının tanınması konusunda anlaşmıştır. Aynı yılın Mayıs ayında Ruslar birçok zorluk ve yıkımın ardından Hive'yi ele geçirmiş ve burada bulunan çoğu Rus olan on beş bin esiri serbest bırakmıştır. 1875 yılında Hokand Hanlığını topraklarına katarak adını Fergana ili olarak değiştirmiştir. 1877 yılında Yakub Beg ölünce Çin bu eyaleti geri almak istemiştir. Bu dönemde Osmanlı Rus savaşı ilerlemiş ve İngilizler bu olayları takip etmiştir. (Macmann 1979, 171)

İngilizler ile Ruslar, Rusların Plevne Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'ne karşı Çanakkale Boğazı'nda karşılaşmışlardır. Burada iki ülke arasında yaşanan gerginlik Berlin Konferansı ile sonlanırken bu sırada Rus General Kaufmann Türkistan'da otuz bin asker toplamıştır. Afgan desteğini almak isteyen Kaufmann Berlin Konferansı'ndan bir gün sonra Şir Ali ile görüşmeye heyet göndermiştir. Bu görüşmeden haberdar olan Lord Lytton ise Afganlara İngiliz heyetini de kabul etmelerini istemiştir. Bu sırada Şir Ali'nin varisi olan oğlunun ölümü üzerine görüşmeler ertelenmiştir. Buna rağmen Afganistan'a İngiliz heyeti gönderilmiş ancak yolda Afgan ordusu tarafından durdurulmuştur. Bunun üzerine İngilizler Afganlara görüşmeyi reddetmeleri sebebiyle özür dilemeleri ya da Afganistan'da İngiliz politikasını kabul etmeleri konusunda ultimatom vermiştir. Şir Ali ultimatoma son gün 20 Kasım'da İngilizlerin politikasını kabul ettiğine dair yanıt göndermiş olsa da İngilizlere ulaşması geç kalmıştır. İngilizler bir gün sonra üç taraftan Afganistan'a

saldırı başlatmıştır. Böylece İkinci İngiliz Afgan Savaşı başlamıştır. (Tanner 2002, 203-204)

İngilizlerin üç taraftan saldırmasına karşı koyamayan Şir Ali İngilizlere direnememiştir. Yönetimi Yakub Han'a bırakarak ülkenin durumuna karşı Ruslarla görüşmek istemiş ancak reddedilince geri dönerken Belh'te ölmüştür. Yakub Han, İngilizlerle Gandamak anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma Ruslara karşı alınan ortak önlemleri içermiştir. İngilizler Rus saldırısına karşı Afganistan'ı korumayı üstlenmiştir. Afganistan bu anlaşmayla diğer ülkelerle doğrudan görüşme yapamayacak ve İngilizler ile birlikte hareket edecektir. Hindistan'a vergi ödenecektir. İngilizler Afganlara ödenek vererek Afganistan ordusunun daha sağlam olması sağlanacaktır. (Macmann 1979, 175-176)

20 Mayıs 1879'da yapılan Gandamak Anlaşmasından bir süre sonra maaşını alamayan Afgan birlikleri isyan ederek Yakub Han'ın sarayına saldırmışlardır. Muhafız birlikleri tarafından geri püskürtülünce İngiliz sefaretine saldırmışlardır. Bu gelişmeye karşı müdahale etmeyen Yakub Han bu hareketi ile kendisinin ve ülkesinin kaderini kısa zamanda değiştirmiştir. İsyancıların İngilizleri katletmesi üzerine Lord Lytton General Roberts'a Afganistan'ı işgal emrini vermiştir. Yakub Han, General Roberts'a durumu anlatmak istemiş ancak General Roberts onun sözlerini dinlememiştir. General Roberts, isyancı askerleri Kabil'de yendiği gün şehri de işgal etmiştir. Bunun üzerine olanlardan üzüntü duyan Yakub Han Afgan Emirliğinden ayrılmış, ardından İngilizler tarafından Hindistan'a sürülmüştür. (Saray 1987, 66-67)

Bu olayların ardından daha önce Ruslara sığınan ve Dost Muhammed'in yeğeni olan Abdurrahman Han Afganistan'a dönmüştür. Bölge valisi Sultan Murad Han ve kuzey Afgan ordusu kumandanı tarafından karşılanmıştır. Bunun üzerine İngilizler kendilerine dost olabilecek bir lider olabileceği düşüncesiyle Abdurrahman Han ile görüşme yapmışlardır. Bir taraftan görüşmelerle Abdurrahman Han ile anlaşmaya çalışılırken bir taraftan İngiltere'de değişen hükümet nedeniyle Hindistan genel valisi olan Lord Ripon stratejik önemi olan Kandahar'ı Sadozaylardan Dost Muhammed'in yeğeni Şir Ali Han'a bırakmak istemişlerdir. Bu planlardan haberdar olan Herat valisi Eyüp Han ve Gilzaylar bu isteklere karşı çıkmışlardır. 27 Mayıs

1880 günü Kandahar'ın kuzeyinde Mayvand'da Eyüp Han'a mağlup olan İngilizler, daha sonra General Roberts'ın ordusu ile Eyüp Han'ı yenmişlerdir. Ülkenin giderek karışmasından endişelenen İngilizler Abdurrahman Han'ın yönetimini daha önce Yakub Han ile yapılmış olan Gandamak anlaşmasının şartlarını öne sürerek kabul etmişlerdir. Ayrıca stratejik açıdan Hindistan'ın güvenliği için Hayber Geçidi, Kurram Vadisi ve Ketta mevkilerinin kontrollerini ellerinde bulundurmuşlardır. Nitekim İngilizlerin Afganistan'ı ikinci işgali de fiyasko ile sonuçlanmıştır. (Saray 1987, 68-71)

Abdurrahman Han siyasi tecrübesiyle başta İngiliz ve Ruslarla ve bu ülkelerin yanında komşu topraklardaki hanedan rakipleri ile huzurlu şekilde geçinme siyaseti izlemiştir. Ülke yönetimini sağlamlaştırmak için hükümeti merkezileştirme çalışmalarına ağırlık vermiştir. Bu çalışmalar için gerekli olan orduyu güçlendirme ve ülke gelirini vergileri düzenleyerek artırma çalışmaları yapmıştır. Özerk toplulukların kontrolü ilk kez onun yönetiminde hükümetin kontrolüne geçmiştir. Çoğu küçük toprak sahipleri ve tarımsal faaliyetlerle geçinen köylüler, Abdurrahman Han'ın mutlakıyetçi yönetim biçiminin yanı sıra vergilere karşı çıkmışlardır. Buna rağmen Abdurrahman Han programı devam ettirmiştir. Bunun sonucu olarak kırkı aşkın başkaldırı gerçekleşmiştir. (Kakar 2006, 63)

Abdurrahman Han'ın reformlarından biri de dini müesseselerin merkezileştirilmesi olmuştur. Ancak bu reforma din adamların büyük tepki gelmiştir. Önceden Rusya ve İngiltere'ye karşı düşman olan din adamları iktidara da bu ülkelerle işbirliği yaptığı iddiasıyla düşman olmuş onları kafir ilan etmişlerdir. Ancak Abdurrahman Han diğer reformları gibi bu konuda da başarılı olarak ülkeyi merkezileştirmiş, iç muhalefeti baskı altına alarak kabileleri otoritesi altına almıştır. Bu reform hareketlerinden İngilizler rahatsız olmuştur. (Yazıcı, Afganistan'da Otorite Boşluğunun Tarihi Temelleri ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri 2010, 225) Aynı zamanda güney ve güney doğu sınırlarındaki Afgan kabileleri dışındaki kabilelerin İngiliz hakimiyetini tanımaması da İngilizlerin rahatsızlığını arttıran diğer bir faktör olmuştur. Başlangıçta önlemler ile kontrol altına almaya çalışmışlar ancak başarılı olamayınca Abdurrahman Han'ı kabileleri kışkırtmakla suçlamışlardır. (Saray 1987, 77)

İngilizler, Afganistan'a heyet göndererek Hindistan sınırlarının çizilmesini istemişlerdir. Abdurrahman Han bu talebi reddetmiştir. Anlaşmazlıkların yaşanmaya devam etmesi ile birlikte İngilizler sınırlarını belirlemek üzere Sir Mortimer Durand'ı Kabil'e göndermişlerdir. Durand, daha önceki gibi İngilizlerin ülkeyi işgal etme ihtimalinin bulunduğunu belirterek baskı yapmış nitekim Abdurrahman Han'ı ikna ederek taraflar arasında sınırları belirleyen Durand Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte Svat, Bacur ve Çitral Afganistan sınırlarının dışında Asmar ise Afganistan sınırları içinde kalmıştır. Ayrıca Peşaver vadisinden kuzey ve kuzeybatıya doğru uzanan topraklarda çoğunluğunu Yusufzay kabilesinin oluşturduğu ve Afridi, Veziri, Mohmand, Şinvari ve Orakzay kabilesinden de olan yüzbinlerce Afgan, ülke sınırları dışında kalmıştır. (Saray 1987, 78-79)

Şekil.2 Durand Anlaşması ile Afganistan'ın Sınırları

Kaynak: 10.06.2016 tarihinde https://cdn0.vox-cdn.com/assets/4232319/Durand_line.gif den alındı.

Durand anlaşmasının ardından Afganistan ile İngiltere arasındaki ilişkiler daha fazla bozulmuştur. Hindistan hükümeti, Londra ile Kabil arasında doğrudan

siyasi temasların kurulmasına karşı çıkmaya devam etmiştir. Buna rağmen Lord Elgin, Afgan Emiri Abdurrahman Han'ı Hindistan'a ve İngiltere'ye davet etmiştir. Buna karşılık Afgan Emiri ise Lord Elgin'i aradan çıkararak özellikle doğrudan Kraliçe Victoria'ya cevap göndermiştir. Afgan Emirinin oğlu Nasrullah Han'ı 1895 yılında İngiltere'ye göndermiştir. Londra'ya kendisinin gitmemiş olması Hindistan hükümeti ile Emir arasında ilişkilerin daha da bozulmasına yol açmıştır. Hindistan hükümetinin kabileler ve gelecek üzerine yaptığı politikalar üzerine tartışmalar yaşanmıştır. Bunlardan biri Afganistan'a Hindistan'daki limandan İngiliz validen izin aldıklarını öne sürerek petrol, demir çelik ve bakır geçirilmesidir. (Gregorian 1969, 159-160)

Abdurrahman Han ülkede izlediği sert, acımasız politikaları sebebiyle Demir Emir olarak anılmıştır. Özellikle ülkede mollaların gücünün yanı sıra feodal ve kabile sistemini acımasız ölçüde davranarak bozması bu şekilde anılmasının nedenini belirtmektedir. Müslümanların desteğini alarak kuzey doğudaki Kafiristan'da yaşayan halka baskı yaparak onları İslam dinine geçirtmiştir. Bunun üzerine bu bölgenin adı Nuristan olarak değişmiştir. (Tanner 2002, 218) Burayı otoritesi altına alıp halkı İslam dinine geçirdiği günü Ulusal Birlik Günü olarak ilan etmiştir. Her yıl kutlanan bu gün dini ve siyasi kişiliklerin katılımıyla görkemli bir şekilde kutlanmıştır. (Gregorian 1969, 181-182) Ayrıca Gilzaylardan on bin kişiyi zorunlu olarak Hindukuş Dağlarının kuzeyine göç ettirmiştir. Bununla güneydeki Gilzay gücünü azaltırken kuzeydeki Peştun gücünü arttırmıştır. Gilzaylar göç ettikleri bölgede Durranilere karşı olmuşlardır ancak kısa sürede Taciklerle Özbekler arasına yerleşmişlerdir. Burada Peştun etnik kökenlerine daha büyük bağlılık beslemişlerdir. (Tanner 2002, 218)

Abdurrahman Han 1901 yılında hastalığı üzerine Emirliği oğlu Habibullah Han'a devretmiş ve ardından üç gün sonra ölmüştür. Afganistan'da tam bir otorite sağlamış olması sayesinde ölümünün ardından karışıklık yaşanmamıştır. Bu Afganistan'ın 1747 yılından beri ilk kez yaşanan bir durum olmuştur. İkinci oğlu Nasrullah Han'ın ağabeyine bağlı olması ve din üzerine eğilmesi taht mücadelesi yaşanmasını engellemiştir. Habibullah Han babası gibi ülkede aynı politikayı devam

ettirme yolunu seçmiştir. Özellikle dış politikada Ruslara ve İngilizlere karşı güvensiz politika izlemiştir. (Saray 1987, 83-84)

Rusya'dan General Kuropatkin, Habibullah Han'ın tahta geçişinden bir süre sonra kendisine tebrik mesajı göndermiştir. Bunu haber alan İngilizler, Emiri Hindistan'a davet etmişlerdir. Ancak Emir davetlerini kabul etmemiş aynı zamanda babası döneminden itibaren yapılmaya başlanan yardımı da reddetmiştir. Habibullah Han İngilizler ile Ruslar arasında Tibet üzerinde yaşanan gerginlik döneminde yirmi dört ülkeye elçilik açacağını duyurmuştur. İngilizler Emirin bu fevri hareketinden endişe duymuş, bunun üzerine Afganistan'a temsilci göndermiştir. Görüşmede Habibullah Han kendisinin Japon imparatorundan sonra Asya'da en büyük hükümdar olduğunu ve kendisinin Afganistan'ın müstakil hükümdarı olduğunu İngilizlerden kabul etmesini istemiştir. Emirin bu isteği kabul edilirken bununla birlikte kendisi de Durand anlaşması ile birlikte Abdurrahman Han döneminde yapılan anlaşmaları 21 Mart 1905'te kabul etmiştir. (Saray 1987, 84-85) 1907 yılında İngilizler, Afganistan'daki nüfuzlarını Rusya ile anlaşma yaparak kabul ettirmişlerdir. Bunun yanında Ruslara siyaset dışı konularda Afganistanlılarla işbirliği hakkı tanımıştır. Bu anlaşma ile Afganistan iki ülke arasında tam olarak tampon devlet pozisyonuna geçmiştir. (Köçer 2009, 45)

Habibullah Han, babasının döneminde ülkeyi terk etmek zorunda kalanları ve sürgüne gönderilenleri affederek geri çağırmıştır. Çağırılanlara aynı zamanda önemli görevler verilmesi ülkede düşman grupların oluşmasına ve Afgan birliğinin bozulmasına sebep olmuştur. Affederek önemli görevlere gelenler arasında Dost Muhammed'in kardeşi Sultan Muhammed Han'ın torunları Muhammed Aziz, Nadir Han, Haşim Han, Şah Veli ve Şah Mahmut yer almıştır. Babasının aksine gevşek yönetim sergileyen Habibullah Han'ın döneminde Host kabilesinden Mangal oymağının isyanı olmuştur. Bu isyanın zor bastırılması ile Afgan Emirinin otoritesi sarsılmıştır. (Saray 1987, 86-88)

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin ardından bütün Müslüman ülkelere İngiliz ve Ruslara karşı mücadele etmesi fetvasını vermiş, Afgan Emiri ise bu fetvaya karşılık komşusu olan iki ülkeye karşı da mesafeli duruş sergilemiştir. Savaşın ardından tarafsız kalmasına tepki gösterilen

Afgan Emiri İngilizlerden savaşta tarafsız kaldığını dile getirerek ülkesinin bağımsızlığını tanımalarını istemiştir. Ancak İngilizler bu teklifi kabul etmemişlerdir. Bu durumdan bir süre sonra 1919 yılında Habibullah Han, Celalabad yakınlarında cinayet sonucu öldürülmüştür. Ölümünün ardından bir grup ulema Nasrullah Han'ı desteklemişse de kabile üyelerinin ve ülkedeki ileri gelenlerin ortak desteği ile Abdurrahman Han'ın üçüncü oğlu Emanullah Han tahta geçmiştir. (Saray 1987, 88-90)

Emanullah Han, ilk olarak ülkesini İngilizlerin kontrolünden çıkararak tam bağımsız şekilde hareket etmeye başlamıştır. Dış ilişkilerde Ruslarla yakın ilişkiler kuracağını ve ülkedeki hava gücünü Ruslarla işbirliği yaparak geliştireceğini duyan İngilizler endişeye kapılmıştır. Emanullah Han'ın bu tutumu İngiliz Rus anlaşmazlıklarını da giderek arttırmıştır. Emanullah Han'ın tahta geçtiği dönemde Hindistan'da grip salgını sebebiyle altı milyon kişi ölmüştür. (Köçer 2009, 47-48) Bunun yanında İngilizlerin Birinci Dünya Savaşı sonunda Müslüman dünyasının başında bulunan Türklere karşı acımasız politika Hint ve Afgan Müslümanlar tarafından büyük tepkiye yol açmıştır. İngilizler bu tepkiler karşısında Müslümanlara karşı iyi geçinmeye çaba göstermiştir. (Saray 1987, 91-92)

Emanullah Han, Hindistan'daki durumdan da yararlanarak İngilizlere karşı cihat ilan etmiştir. Bunun üzerine Hint milliyetçileri Afganistan'da ve Rusya'da bulunan Hint devrimcileri ile ortak hareket etmeye başlamışlardır. Nadir Han da Peştun kabilelerini İngilizlere karşı kışkırtmıştır. Rusların desteğini de almaya çalışan Emanullah Han, 1919 yılının mayıs ayında Hayber Geçidi civarındaki ihtilafli bölgede üçüncü İngiliz Afgan Savaşı'nı başlatmıştır. (Köçer 2009, 48-49)

Afgan kuvvetlerinin Peştun kabileleri ile sınırın her iki yanında işbirliği yapmaları savaşın ilk günlerinde başarı getirmiştir. Ancak ilk başta saldırıya şaşırان İngilizlerin toparlanmasıyla bir ay süren savaş sonuçsuz kalmıştır. Rawalpindi anlaşması ile geçici ateşkes sağlanmıştır. Bu anlaşmanın ardından görüşmelerde Afganistan'ın dış ilişkilerde kendi kaderini tayin hakkı muğlak durumda kalmıştır. 1921 yılında devam eden bu görüşmeler sırasında esasen Afganistan kendi dış politikasını oluşturmaya başlamıştır. 1917 devrimi sonrası Sovyetler Birliği'ndeki yeni hükümet ile kurduğu ilişkilerin yanı sıra birçok büyük ülke ile siyasi ilişkiler

kurmuştur. İngiltere ile Afganistan, Durand hattından kaynaklanan Peştun sorunu üzerinde bir on yıl daha anlaşamamıştır. İngilizler kendi sınırlarındaki Peştun kabileleri üzerinde Afgan otoritesini reddetmiştir. (Baxter 2002, 17)

Emanullah Han dönemi boyunca Afganistan ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler dalgalanmıştır. Ruslar İngiliz tehdidi ve topraklarındaki Müslüman azınlıklarla diyalog açısından Afganistan'ı araç olarak görmüşlerdir. Afganistan'ın tam bağımsızlığını kazandığı 1919 yılından sonra yaptığı ilk anlaşma Sovyetler Birliği ile 1921 yılında gerçekleşmiştir. Yapılan dostluk anlaşması ile Sovyetler Birliği, parasal, teknolojik ve ordu ekipmanları yardımı yapmayı taahhüt etmiştir. Bununla birlikte Emanullah Han, Sovyetler Birliği ilişkilerini giderek büyötmüştür. Afgan Sovyet ilişkisinin gelişmesine bağılı olarak İngiliz Afgan ilişkisi özellikle birkaç Sovyet uçağıının Afganistan'a girmesiyle bozulmuştur. Ayrıca İngilizler, Emanullah Han'ın Hint milliyetçilere sığınma hakkı vermesinden ve onlarla bağlantılar kurmasından rahatsız olmuşlardır. Aynı zamanda Durand hattının ötesindeki Peştun kabileleri içinde huzursuzluk yaratılmasından da rahatsız olmuşlardır. İngilizler ise bu rahatsızlıkların üzerine Hindistan üzerinden ticarete sınırlamalar getirmiştir. (Baxter 2002, 17-18)

Emanullah Han 9 Nisan 1923 yılında anayasa yürürlüğe koymuştur. İçerisinde Afganistan'ın bağımsız olduğı, İslam'ın ulusal din kabul edildiğı, diğler dinlere inananların inanç özgürlüğünün garanti altına alındığı konuların bulunduğı anayasa; aynı zamanda kimin “Afgan” olduğı konusundaki hassas soruya da Afganistan krallığında yaşayan herkese cevabı verilerek bu konudaki belirsizliğe açıklık kazandırılmıştır. Şeriat kanunları yerine hukuk kuralları belirlenerek uygulanması amaçlanmıştır. Bu hususlara karşı cephe alanlar ve isyanlar ortaya çıkmıştır. Bu konularda tam bir başarı sağlanmasa da Afganistan siyasi hayatında önemli adımlar atılmıştır. (Köçer 2009, 150-152)

Abdurrahman Han dönemindeki merkezi otoritenin gücü yavaş yavaş azalmışken Emanullah Han tekrar güçlendirme reformları yapmıştır. Panislamizmi benimseyen ve İngiliz karşıtı görünen Emanullah Han, Orta Asya'da Enver Paşa ve İslamcı kardeşlerin basmacı hareketine yardım etmiştir. Basmacı hareketinin bastırılması ve Türkiye'de hilafetin kaldırılması onun Panislamizm umutlarını boşa

çıkarmıştır. İlk olarak hukuki ve yönetim alanlarında reformlar yapılmış, bunlara birtakım ilaveler yapılarak devam ettirilmiştir. Avrupa gezisinden dönüşte ek reformlar düşünülse de Emanullah Han'ın tahttan indirilmesi ile bunlar gerçekleşmemiştir. (Köçer 2009, 131-132)

Bu dönemdeki reformlara bazı çevreler büyük tepki gösterirken Beçe-i Sakav lakaplı bir Tacik tarafından başlatılan ayaklanma üzerine Emanullah Han Kandahar'a kaçmıştır. Bunun üzerine Beçei Sakav kendini kral ilan etmiştir. Kısa süre sonra Muhammed Nadir Şah, onu tahttan indirerek kendisi tahta geçmiştir. Kral Nadir Şah, önceki dönemde yapılan reformları kaldırmış, din adamlarına danışarak İslami esaslara dayalı bir yönetim kurmuştur. Eğitime önem vererek ve orduya modern bir teşkilatlandırma sağlamıştır. Ülkedeki Sovyetler Birliği'nin etkisini azaltmıştır. 1929-1933 yılları arasında kısa süre tahtta kalan Nadir Şah, bir okul ziyareti sırasında öldürülmüştür. Ölümünün ardından tahta oğlu Muhammed Zahir Şah geçmiştir.(Akkurt 2005, 104)

Musahiban kardeşlerden olan Nadir Şah'ın diğer kardeşleri Muhammed Aziz, Şah Veli, Muhammed Haşim, ve Şah Mahmud'tur. Bunlardan Nadir Şah, Şah Veli, Şah Mahmud; Muhammed Yusuf'un birinci eşinden ve Sadozay hanedanındandır. Muhammed Aziz ve Muhammed Haşim ise Muhammed Yusuf'un ikinci eşinden olup Muhammedzay hanedanındandır. Nadir Şah döneminde Muhammed Haşim ve Şah Mahmud kabinede yer alırken Muhammed Aziz ve Şah Veli Londra'da ve Moskova'da çok kritik diplomatik görevlerin başında olmuşlardır. Nadir Şah'ın iki oğlundan biri Muhammed Tahir 18 yaşında Paris'te ölmüştür. Diğer oğlu Muhammed Zahir'dir. Nadir Şah'ın diğer kardeşlerinden Muhammedzay hanedanından olan Muhammed Aziz'in Muhammed Davud ve Muhammed Naim Afgan siyasetinde merkezi roller oynamışlardır. (Saikal 2004, 104-105)

İki hanedan arasında 40 yılın üzerinde değişen yoğunlukla rekabet sürmüştür. Anlaşmazlık Şah Mahmud tarafından Muhammed Zahir Şah¹'in tahta geçtiğinin ilan edilmesiyle başlamıştır. Şah Mahmud'un amacı kendi hanedanlarının yönetime

¹Liseyi Fransa'da okuyan Zahir Şah, 1930 yılında ülkesine dönünce Savunma Bakanı yardımcısı ve Eğitim Bakanı olarak çalışmıştır. Avrupa ile ilgili yaşamında çok şey olan Zahir Şah, kendi halkı hakkında pek bilgi sahibi olamamıştır. Yumuşak ve içe dönük bir karaktere sahiptir.

devam etmesi ve ülkede iç karışıklığın ortaya çıkmasını engellemek istemesi olmuştur. Şah Mahmud'un Zahir Şah'ı ilan ettiği sırada Haşim Han kuzey vilayetinde bulunurken kendisi de krala bağlılığını bildirmiştir. Zahir Şah geçtikten sonra ülkeyi asıl yöneten başbakan olan Haşim Han olmuştur. Uzun bir süre Zahir Şah tahtta kukla gibi kalmıştır. Haşim Han, diğer hanedandan olması sebebiyle Zahir Şah'ı desteklememiştir. Ancak Zahir Şah'ın Haşim Han'a ve yardımcılara ülkeyi yönetmesine izin vermesinden dolayı krallığın sembolik kalması da memnuniyet verici olmuştur. Haşim Han, Zahir Şah'ı sınırlamak için her şeyi yaparken bir yandan yeğenleri Muhammed Davud ve Muhammed Naim'in üzerine yoğunlaşmıştır. Zahir Şah'ın yönetimin dışında kalması Haşim Han'ın sağlığının bozularak Başbakanlığı bırakmasına kadar devam etmiştir. Ancak bu tarihe kadar olan izolasyon ve bağlılık Zahir Şah'ın üzerinde 1963 yılına kadar devam etmiştir. (Saikal 2004, 105-106)

Haşim Han başbakanlığı döneminde yönetim kademelerine kendi personelini yerleştirmiştir. İç ve dış politikada Nadir Şah'ın politikasını izlemiştir. Kabile liderleri ve dini liderlerle ittifakını sürdürürken merkezi yönetimi kademeli olarak arttırma stratejisi izlemiştir. İlmli modernizasyon gerçekleştirmeye çalışırken dış ilişkilerde de tarafsız hareket etmiştir. Haşim Han, Emanullah Han'ın ekonomik ve sosyal reform uygulamalarını düzenlemeye gayret etmiştir. 1929-1953 yılları arasında Musahiban yönetimi, esas olarak gelecek endüstri gelişimi için ekonomik ve sosyal yapıyı kurmaya yoğunlaşmıştır. Onların esas görevleri devletin mali temelini genişletmek ve geleneksel düzene karşı rejimi destekleyecek burjuvazi yaratmak olmuştur. (Saikal 2004, 106)

Afganistan 1934 yılında Milletler Cemiyeti'ne girmiştir. Aynı yıl ABD tarafından resmi olarak tanınmıştır. İran, Irak ve Türkiye ile imzalanan Sadabad Paketi ile ülkenin yakın İslami devletlerle bölgesel bağları sağlamlaştırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 17 Ağustos 1940 tarihinde Afganistan tarafsızlığını ilan etmiştir. Orduyu güçlendirmek ve ekonomi açısından ulaşım ve haberleşmeyi geliştirmek için Sovyetler Birliği ve İngiltere'den destek istenmemiş, Almanya'dan ve az oranda da Japonya ve İtalya'dan destek alınmıştır. Alman işadamları ve uzmanlar fabrikaları ve hidroelektrik projelerini düzenlemişlerdir. Haşim Han'ın yerine kardeşi Şah Mahmud'un başbakanlığa geçişi ile iç ve dış politikada önemli

değişimler olmuştur. Helmand Vadisi projesinin açılışına başkanlık yaparken bu projede ABD ile sulama konusunda yakın işbirliği yapmıştır. Durand Hattının İngilizler yönetiminde bulunan bölgede yeni kurulan Pakistan ile başlayan ilişkileri yönetmiştir. Şah Mahmud özellikle liberalleşme politikaları ile ülkede etki yaratmıştır. (Baxter 2002, 20-21)

Pakistan'ın kurulması öncesinde Afganistan, bu bölgede yaşayan Peştunların kendilerinin geleceklerine karar vermeleri ve bu sebeple isterlerse Afganistan'a katılmaları veya tam bağımsızlıklarını gerçekleştirmeleri konusunda İngilizlere nota vermişlerdir. Afganistan'ın bu görüşünü reddeden İngilizler, bölgedeki halka referandum yaparak sadece Pakistan'ı ya da Hindistan'ı seçme şansı tanımıştır. 6-17 Temmuz 1947 tarihlerinde yapılan referandumda halk Müslüman bir devlet olması ile Pakistan'a katılmayı seçmiştir. 15 Ağustos 1947 yılında Pakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla Durand Hattı ile başlayan sorun, Afganistan ile Pakistan arasında Peştunistan sorunu olarak yeni bir hal almıştır. Kara ülkesi olan Afganistan Pakistan'dan Kandahar'dan Mukran sahiline kadar olan koridoru talep etmiştir. Ancak Pakistan bu talebi reddetmiştir. (Toker 2002, 233-235)

İngilizler, Afganistan ile Hint Okyanusu arasında Pakistan'ı kurarak bölgeden çekilmiştir. Pakistan'ı kurmakla Rusya'nın bu bölgeden sıcak denizlere ulaşmasını engellemeyi amaçlamışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yükselen ABD, Afganistan'a yukarıda da sözünü ettiğim Helmand Vadisi projesi gibi sulama ve elektrik konusundaki yardımlarla Afgan hükümeti üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Bu etkiyle Sovyetler Birliği'nin karşısına İngilizlerin çekilmesiyle ABD'nin dengeleyici unsur olarak çıktığı görülmüştür. Ancak Afganistan ABD yardımından Pakistan'ın kurulmasıyla yoksun kalmıştır. (Esmail 2004, 49-50)

ABD'nin yardımlarının kesilmesi, Pakistan'dan toprak talep edilmesiyle Pakistan'ın Hayber Geçidi'ni kapatarak Afganistan'ın ihracat ve ithalatına ulaşım yönünden darbe vurması ile Afganistan, Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmıştır. Sovyetler Birliği, Afganistan'ı çıkarları için desteklerken Pakistan'ı da ülkenin topraklarını askeri üs olarak kullanan ABD desteklemeye başlamıştır. 1950 yılında Afganistan ile Pakistan arasında çatışmalar başlayınca Pakistan sınırı tamamen kapatmıştır. 1955 yılında Afganistan'ın ABD'den yardım isteği geri çevrilince

Afganistan Sovyetler Birliği ile olan yakınlığını daha da arttırma yoluna gitmiştir. (Gündüz 2001, 23)

Haşim Han'ın yerine geçen şah Mahmud, yukarıda da değindiğim gibi ABD ile yakın ilişkiler kurmuştur. 1940'lı yılların ikinci yarısında Amerika'da eğitim alan Abdul Zahir, Abdul Kayum, Abdul Mecid ve Abdul Mecid Ensari gibi Afganlar yönetim kademesine katılmıştır. Liberal görüşlü entelektüeller, kapitalist tüccar tabakası, batı eğilimli devlet görevlileri ile siyasi sistemde de değişiklikler başlamıştır. Ülke basınından sansür kaldırılmıştır. Tüm bu olanlara bazı kesimler karşı çıkmıştır. Kraliyet ailesi ve çevresindekiler de bu durumdan hoşnutsuz olmuştur. 1952 yılında yeni parlamento seçilmeden önce şah Mahmud'a tüm siyasi organizasyonlar yasaklanmış, Kabil Üniversitesi Öğrencileri Birliği dağıtılmış ve sansürün kalkmasının ardından yayın yapan gazeteler kapatılmıştır. İçlerinde General Fatih Muhammed, Mir Ghulam Muhammed Ghobar, Abdurrahman Mahmudi ve Babrak Karmal'ın bulunduğu genç politikacılar hapse atılmıştır. (Saikal 2004, 114-115)

Zahir şah, tahta ıkşından uzun bir sürenin ardından amcasının politikasını devam ettirmekten mutsuz olmaya başlamıştır. Aktif bir rol oynayarak Muhammed Davud'a yakınlamış ve onun başbakan olmasını istemiştir. Muhammed Davud da bu şansı değerlendirerek teklifi kabul etmiş ancak ülke siyasetinin uygulanmasında merkezi rolün kendisine verilmesini şart koşmuştur. Zahir şah bunu kabul ederek 1953 yılında şah Mahmud'u zorla istifa ettirerek Muhammed Davud'u başbakan ilan etmiştir. (Saikal 2004, 116)

Muhammed Davud'un başbakan olduğu 1953 yılından 1963 yılına kadar olan dönem, hem İşlami hem de etnik topluluklarıyla ilintili olarak Afgan Devletinin gelişimi için çok önemli bir dönem olmuştur. İngilizlerin Hint Yarımadasından ayrılışı sonrası Afganistan'ın tampon devlet statüsü ortadan kalkmıştır. Peştunistan sorunu nedeniyle gerginlik yaşanan Pakistan ile ilişkilerde aktif bir politika izlemiştir. Bu dönemde iki önemli amacına odaklanmıştır. Birincisi Peştunistan sorununu ulusal sorun haline getirerek Peştun milliyetçiliğini Afgan milliyetçiliği olarak yükseltmek, ikincisi ise askeri kuvvetleri güçlü ve modern hale dönüştürmek olmuştur. Soğuk savaş döneminin 1950'li yıllarında Afganistan, hem

Sovyetlerdenhem de İngilizlerden önemli oranda dış yardım almıştır. Böylece uzun dönemli gelişim projeleri için 100 milyon dolar Sovyet borçlanması ve 1955-1956 yıllarında 25 milyon dolarlık silah talebi ile Afgan hükümeti tarihinde tamamen yeni bir aşamaya girmiştir. İlk olarak hükümet herhangi bir iç karışıklık ihtimaline karşı güçlü bir ordu oluşturmuştur. Ekonomi alanında ülke, kendi kendine yetecek bağımsız bir hale dönüşmüştür. O döneme kadar yapılması imkansız olduğu düşünülen sosyal hizmet sağlanmaya başlanmıştır.(Shahrani 1987, 58-59)

Orduyu güçlendirdikten sonra Muhammed Davud, beş yıllık ekonomik planın ulusal birleşme ve ulusal gelişim programını başlatmıştır. Bu gelişim programlarından ekonomik hedefler gerçekleştirilememiştir. Fakat geniş bir haberleşme altyapısı inşa edilmiş ve eğitim ülkenin büyük bir bölümünde kırsal bölgedeki çok sayıda gence sağlanmıştır. 1959 yılında kadınlara eşit haklar sağlanmış kızlara eğitim hakkı genişletilmiştir. Bu reformlara geleneksel tepkiler özellikle Kandahar'da olmuş, yeni ordu tarafından bastırılmıştır. Sekülerizmin etkisinin artması ve İslami eğitimin öneminin azaltılması özellikle şehir okullarında standart hale getirilmiştir. Kapitalist piyasa ekonomisi nüfuzu kırsal alanlara yayılmıştır. Bunun birçok yararının olması yanında yoksulluğun artması söz konusu olmuştur. (Shahrani 1987, 59)

Kalkınma projesi genellikle yoğun olarak Peştun halkının bulunduğu alanlara ve yozlaşmış devlet memurlarına yaramıştır. Fakat onların ulusal ekonomiye katkıları hükümetin vaatlerinin ve beklentilerin aksine önemsiz kalmıştır. Muhammed Davud'un Peştunistan politikasının Pakistan tarafından sınırların kapanmasına sebep olması ile şartlar kriz noktasına gelmiştir. Bu noktada Muhammed Davud istifa etmiştir. Zahir Şah'ın 1963-1973 yılları arasındaki döneminde eğitim almış Afgan gençlerinin sayısının artmasıyla siyasi alanda yeni bir güç oluşumuna tanıklık edilmiştir. Bu dönemde Peştun olmayan gruplara karşı daha dengeli politika izleme girişimleri olmuştur. Soğuk savaşın etkisinin azalmasıyla Afgan hükümetinin politik ekonomi temelini güvensizliği dış yardımların kesilmesiyle bir kez daha kanıtlanmıştır.(Shahrani 1987, 59-60)

Muhammed Davud'un istifasının hemen ardından Zahir Şah, Muhammed Davud tarafından başlatılan anayasal reform sürecini hızlandırmıştır. Anayasa

Danışma Komitesi, iki kadın yer alacak şekilde oluşturulmuştur. 1964 Anayasasının en önemli maddeleri arasında kadın erkek eşitliği yer almıştır. Aynı zamanda Şeriat hukukunun üstünde seküler hukuk sistemine öncelik verilmiştir. Yine de İslam, Afganistan'da kutsal din olarak belirlenmiş ve Hanefi Şeriat hukuku, seküler hukukun uygulamasının olmadığı durumlarda son çare olarak kullanılmıştır. 28 Eyalet konsey üyesi ile birlikte seçimli bir parlamento kurulmuştur. Parlamentodaki üyelerin belli bir miktarı kral tarafından atanan kadınlardan oluşturulmuştur. İlk parlamento 1965 yılında seçilmiş 216 kişinin arasında dört kadın üye yer almıştır. 1960'lı yılların sonlarında eğitim olanaklarının genişlemesinden yararlanarak ülkenin diğer bölgelerinden başkente gelen gençler ile birlikte halk arasında ayrışma büyümüştür. Özellikle Kabil Üniversitesi'nde yüksek derecede elitist kesim yer almıştır. Kabil Üniversitesi öğrencileri arasından radikal hareketler ortaya çıkmıştır. Bunların aksine bazıları özellikle de Afganistan Demokratik Halk Partisi² (PDPA) reformları savunmuştur. Bazı kesimler ise değişime karşı çıkarak İslami değerlere dönüşmesi için mücadele etmiştir. (Marsden 2002, 22-23)

İslami partiler Şeriat hukuku temelinde İslami bir devlet yaratmak için çalışan siyasi hareket oluşturmuşlardır. Aynı dönemde sosyalist ve İslami partilerde tedirginliğin büyümesiyle önemli bir huzursuzluk ortaya çıkmıştır. 1969 yılından 1972 yılına kadar üç yıllık süreçte ülkede aşırı yoksulluk yaşanması, hükümetin etkililiğini test etmiştir. Sonuç olarak kötü gidişatla Zahir Şah, Muhammed Davud tarafından tahttan indirilmiştir. Muhammed Davud, kendi tabanını ordu ve PDPA'nın ılımlı kanadından oluşturmuştur. PDPA'daki çeşitli üyeler Muhammed Davud'un Merkezi Komitesi'nin üyesi olmuştur. Muhammed Davud, yönetime geçtikten sonra toprak reformunu da içeren ek reformları sürece almıştır. Fakat muhafazakar kesimden gelen tepkileri dikkate alarak süreci ihtiyatlı bir şekilde ilerletmeye gayret etmiştir. Reformların ardından hızlı gelişen olaylar ile birlikte Muhammed Davud, tüm düşmanlık potansiyeli taşıyanlara karşı saldırgan bir tutum benimsemiş, PDPA

² Afganistan Demokratik Halk Partisi (People's Democratic Party of Afghanistan) 1 Ocak 1965 yılında kurulmuştur. Bir komünist parti olarak parlamentoda üstünlük sağlamayı amaçlamıştır. Parti küçük bir grup tarafından oluşmuştur. 1967 yılında parti, Nur Muhammed Taraki liderliğinde Halk kanadı, Babrak Karmal liderliğinde Perçem kanadı olarak ikiye ayrılmıştır. Halk kanadının destekçileri özellikle kırsal alandaki Peştunlar iken Perçem kanadının destekçileri ise kentli kesimden olup, Halk kanadının destekçilerine göre daha iyi sosyo ekonomik duruma sahiptir. Ayrıca Perçem kanadının destekçileri arasında Peştun olmayan çok kişi vardır. Halk kanadı Leninist tip olarak işçi sınıfı bir konumda iken Perçem kanadı geniş bir demokrasi istemine sahip bir konumdadır. (Baxter 2002, 25)

üyelerini hükümet içindeki görevlerinden çıkarmış, İslami partileri Pakistan'a göndermiştir. Aynı zamanda Batının artan önermeleriyle Rusya üzerine olan bağlılığını azaltmaya çalışmış, İran ile olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Ancak ülkedeki karışıklık ve Afgan komünistler arasında gelişen olayların ardından Muhammed Davud, 17 Nisan 1978 yılında PDPA tarafından planlanan askeri darbeye öldürülmüştür. (Marsden 2002, 23)

PDPA'nın her iki kanadı da Muhammed Davud ile işbirliği yapmaya çalışmıştır. Ancak Muhammed Davud, hiçbir ideolojiyi benimsemediğini belirtmiştir. 1978 yılında önemli bir Perçem ideoloğu Mir Ekber Hayber'in ölümü ile cenazesinde Taraki ve Karmal tarafından örgütlenen 10 bin ile 30 bin Afgan komünistlerinin protestoları ülkede geniş bir yankı uyandırmıştır. Bunun üzerine Muhammed Davud, PDPA liderlerini tutuklatmış, Emin'i ise ev hapsinde tutmuştur. Anti İslami darbe ihtimalinden dolayı orduyu teyakkuza geçirmiştir. Davud'un bu şüpheli ve baskıcı ruh hali üzerine subaylarla da farklılık yaşamaya başlamıştır. 27 Nisan 1973 tarihinde hükümet askeri bir darbe ile indirilmiş, Davud e ailesinden birçok kişi öldürülmüştür. Bir PDPA yazarına göre Emin darbeyi evinden talimatlarla yönetmiştir. (Baxter 2002, 26-28)

Nisan Devrimi olarak anılan bu darbe ile ordu, PDPA'nın kontrolüne geçmiş, ülkenin adı Afganistan Demokratik Cumhuriyeti olarak duyurulmuştur. Halk kanadından Taraki Cumhurbaşkanı, Perçem kanadından Karmal ise onun yardımcısı olmuştur. Bu darbe bir bakıma Halk ile Perçem arasındaki düzelen ilişkiyi bitirmiştir. Taraki hükümetin kadrolarındaki Perçem kanadından olanları tasfiye etmiştir. Babrak Karmal'ı Çekoslovakya Büyükelçisi olarak görevlendirip onu yönetimden uzaklaştırmıştır. Yerine ise Hafızullah Emin'i yanına almıştır. Parti içinde tartışmalar olsa da parti bu durumdan etkilenmemiş ve komünist devrim başarılmıştır. (Tanner 2002, 231)

1978 yılının yazında Taraki birey özgürlüğü, demokrasi ve İslam'ın ilkeleri savunan bir politika benimsediklerini ifade etmişken yönetime sadece Nuristan, Hazaracat ve kuzeydeki Taciklerden oluşan azınlıklar karşı çıkmıştır. Ancak ardından aynı yılın Ekim ayında Afganistan'ın bayrağının değiştirilmesi, eşitlik hakkı, kadınların eğitim hakkı, kredi reformu, toprak reformu ve Özbekler,

Türkmenler, Beluciler ve Nuristaniler için ulusal dil statüsü gündeme gelince her yerde isyanlar ortaya çıkmıştır. Doğudaki dağlarda bulunan Peştun kabile üyeleri çatışmaya girmiştir. Kuar Vadisi, Hindukuş Dağlarının merkezinde ve Badahşan'da hükümet karşıtı olaylar çıkmıştır. Bu duruma PDPA, ağır tutuklama ve idam kararlarıyla yanıt vermiştir. Afgan ordusundaki askerlerin dağılmasıyla ordudaki sayı azalmıştır. (Tanner 2002, 231)

1978 yılının Aralık ayında Sovyetler Birliği ile Dostluk ve İyi Komşuluk anlaşması imzalanmıştır. 1979 yılına girildiğinde ülkedeki karışıklık artmaya devam etmiştir. Şubat ayında Amerikan Büyükelçisi öldürülmüştür. İsyanlarda ölenlerin sayısı beş bini geçmiştir. (Tanner 2002, 232) Bir yandan isyanlar devam ederken Taraki ile Emin arasında gizli rekabet devam etmiştir. Emin parti içinde nüfuzunu arttırıcı birtakım söylevler ortaya atmıştır. Taraki'nin Sovyetler Birliği ile görüşmeye gitmesi ve bu görüşmede ülkedeki istikrarsızlık konusunda Emin'i suçladıkları dile getirilmiştir. Sovyetler Birliği, Emin'i uzaklaştırarak Taraki'yi tek başına iktidara getirmek istemişlerdir. Emin'in bu durumdan haberdar olması ve ardından Taraki'nin Emin'i öldürme girişiminde bulunması gerilimi arttırmıştır. Emin, yönetimi tek başına eline alırken Taraki, Merkez Komitesi'nin kararıyla öldürülmüştür. (Esmail 2004, 70-72)

Emin, ABD ile ilişkilerini iyileştirme gayretinde olmuştur. Sovyetler Birliği ise ülkede devam eden ayaklanmalar esnasında işgal hazırlıklarına devam etmiş, sınıra çok sayıda asker sevk etmiştir. Sovyetler Birliği İçişleri Bakanı Yardımcısı General Viktor Popotin 1979 yılı Ekim ayında Emin'den Sovyet ordusunu Afganistan'a davet etmesini talep etmiştir. Emin'in bu talebi geri çevirmesinin ardından 24 Aralık 1979 tarihinde Sovyetler Birliği, Afganistan'ı işgale girişmiştir. (Oğuz 2002, 277)

2.1.2.Sovyetler Birliği İşgalinden Sonraki Dönemde Siyasi Olaylar

Sovyetler Birliği işgali sonrası Emin'in öldürülmesinin ardından ülkeye geri dönen Babrak Karmal 28 Aralık 1979 tarihinde Cumhurbaşkanı olmuştur. Aynı zamanda Devrim Konseyi Lideri, Demokratik Halk Partisi Genel Sekreteri ve

Başbakan görevlerini yürütmüştür. Kukla yönetim olarak görülen Karmal, barışı, özgürlüğü ve milli bağımsızlığı içeren bir program açıklamıştır. Bu programda Emin döneminde hapiste olanlara af çıkarılması, demokrasiye engel teşkil eden uygulamaların kaldırılması, İslam dinine ve bireyin düşünce özgürlüğüne saygı gösterilmesi, öğrencilerin ve aydınların yetiştirilmesi yer almıştır. İktidarının devamını sağlamak için ülkedeki komünistleri birleştirmek için çaba harcamıştır. Bu çaba ile Ulusal Anavatan Cephesi'ni kurmuş olsa da Perçem ile Halk grubu birleşmemiş aksine aralarındaki düşmanlık gittikçe artmıştır. Hatta Perçem grubu da kendi içinde üçe bölünmüştür.(Oğuz 2002, 280)

Sovyetler Birliği, Afganistan'da KGB'nin benzeri olan KHAD (Khedemati İttıla'ati Devleti) adında gizli istihbarat örgütü kurmuştur. Bu örgütün başına Dr. Muhammed Necibullah geçmiştir. Ülkede direniş gösteren gruplar, yaklaşık olarak ülkenin yüzde 80'ini kontrol altında tutmuşlardır. Sovyet ve Afgan orduları ise sadece büyük yerleşim alanlarında denetimi sağlayabilmiştir. Direniş gösterenlerin yanı sıra ülkeyi terk ederek Pakistan'a göç edenler de olmuştur. (Akkurt 2005, 115-117)

İşgal döneminde ABD Afgan mücahitlere önemli bir oranda destek vererek direnişin devamlılığını sağlamıştır. Savaşın ilk beş yılında yaptıkları silah yardımı 600 milyon doları bulmuş daha sonra 1 milyar doları aşmıştır. Sovyetler Birliği bu savaşta 25 bine yakın askerini kaybetmiş ve işgali başarısızlık içerisinde sonlandırmıştır. İşgalin bitirilmesinde Sovyetler Birliği'nin başına geçen Mihail Gorbaçov'un etkisi büyüktür. Afganistan üzerindeki politikaları değiştirmiş, Karmal'ın yerine Necibullah'ı geçirmiştir. Bunların ardından 8 Şubat 1988 tarihinde askeri birliklerini Afganistan'dan geri çekeceğini açıklayan Gorbaçov, ülkesinin Afganistan'la ilişkilerinin devam edeceğini belirtmiştir. (Akkurt 2005, 120)

İşgali sona erdiren anlaşma, Cenevre'de Afganistan, Sovyetler Birliği, ABD ve Pakistan arasında imzalanmıştır. Bu anlaşma neticesinde Afganistan ile Pakistan'ın birbirlerinin içişlerine müdahale etmemesi ve bu konuda Sovyetler Birliği ve ABD'nin garantör ülke olarak bulunması kararlaştırılmıştır. Mültecilerin geri dönmesi konusunda zorlayıcı davranılmaması belirtilmiştir. Sovyetler Birliği'nin ülkeden geri çekilmesi ise 10 ay içerisinde aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

(Akkurt 2005, 121) Yapılan anlaşmaya Afganistan'dan mücahitler veya herhangi bir temsilci davet edilmemiş, Afgan halkı devre dışı bırakılmıştır. Ülkedeki mevcut yönetim hakkında herhangi bir karar verilmemiştir. (Oğuz 2002, 263)

Sovyetler Birliği'nin tamamen askerlerini geri çekmesinin ardından Afgan mücahitler, Afgan yönetimi konusunda Pakistan'da toplanmışlar ancak herhangi bir karar alamamışlardır. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile yönetimde bulunan Necibullah'a destek azalmıştır. Bununla birlikte Abdul Raşit Dostum ve Ahmet Şah Mesud işbirliği yaparak 16 Nisan 1992 tarihinde Necibullah yönetimine son vermiştir. Geçici bir yönetim konseyi oluşturulmuş, Sıbgatullah Müceddidi iki ay süreyle devlet başkanlığına getirilmiştir. (Oğuz 2002, 297)

Geçici konseyin ardından hükümetin nasıl belirleneceği konusunda ihtilaflar çıkmıştır. Hizb-i İslami lideri Hikmetyar, Kabil yakınlarında bulunan Hizb-i İslami, Cemiyet-i İslami ve İttihadi İslami'nin üyelerinden oluşan bir yönetim istemiştir. Görüşmeler sonucunda iki aylık sürenin ardından devlet başkanlığına Cemiyet-i İslami'nin lideri Burhaneddin Rabbani geçmiştir. Rabbani, Kabil'deki karışıklığı azaltma çabasında olsa da diğer grup liderlerinin uyarılarıyla yetkileri sınırlandırılmıştır. Ayrıca Rabbani'nin makamından istifade ederek Cemiyet-i İslami üyeleri vilayetlerdeki önemli mevkileri ele geçirmeye çalışmışlardır. (Akkurt 2005, 124)

Rabbani'nin görev süresi dolduğunda Kabil'de çatışmaları öne sürerek görevden ayrılmamıştır. Şuranın görev süresini uzatması ülkede güç dengelerinin değişmesine neden olmuştur. Çatışmalarda Hikmetyar ile Dostum ittifak yapmıştır. Hizbi Wahdet grubu da bu ittifacı desteklemiştir. Ancak bir sonuç alınmadığı gibi çatışmalar bölgeyi tanınmayacak hale sokmuştur. 1994 yılında BM temsilcisi Mestiri, mevcut yönetimin yerine geniş tabana sahip geçici bir yönetim kurulmasını önermiştir. Planın kabul edilmesine rağmen 1995 yılı Mart ayında Kabil'e dayanan Taliban ülkeyi farklı bir yola sokmuştur. Taliban, bütün grupların silahsızlandırılmasını ve sadece kendilerinin kontrol edeceğini talep etmiş, hiçbir lider bu teklifi kabul etmemiştir. (Oğuz 2002, 303)

1994 yılında ortaya çıkan Taliban, medrese öğrencilerinden oluşmuştur. İslami kurallar ile ülkedeki karışıklığı sonlandırmayı amaçlayarak harekete geçtikleri bilinmektedir. Bu grubun yükselmesinde dış ülkelerin desteği önemli yer tutmuştur. (Marsden 2002, 42) 27 Eylül 1996 tarihinde ülkenin yüzde 90'ını kontrol altına alan Taliban, şiddetli çatışmalara girişmiştir. (Gündüz 2001, 34) Bu dönemde ülkede El Kaide'nin varlığı ve terör faaliyetleri tüm dünya tarafından izlenmiştir. Afganistan'da Taliban'ı destekleyen bu örgüt, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye gerçekleştirdiği terör saldırıları sonucu ABD'nin Afganistan'ı hedef almasına neden olmuştur. ABD 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'ı işgal etmiştir. (Akkurt 2005, 132-133)

ABD işgalinden sonra Afganistan'da istikrarı sağlamak için Bonn'da görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda Loya Jirga toplanana kadar geçici bir hükümet kurulmasına karar verilmiştir. Geçici yönetimin oluşturulması için yapılan anlaşmaya bütün gruplara açık olan ve geniş tabana sahip olan Zahir Şah'ın Roma grubu, Peşaver kentinde mülteci olarak yaşayan Ahmet Geylani'nin Peşaver grubu, çeşitli bölgelerden oluşan Hikmetyar'ın Kıbrıs grubu, kuzey Afganistan'da buluna Özbek, Türkmen, Tacik ve Hazaralardan oluşan Raşit Dostum'un Kuzey İttifakı grubu katılmıştır. Geçici hükümet 22 Aralık 2001 tarihinde Hamid Karzai'nin başkanlığında göreve başlamıştır. 13 maddelik bir plan ortaya koyan Karzai, esas olarak bu planda İslamın tüm kurallarına uyulmasını, Afganistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasını ve terörle mücadeleyi vurgulamıştır. (Akkurt 2005, 286-289)

Hamid Karzai, Peştun kabileleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olan bir başkan olarak aşırı milliyetçilik politikası izlememiştir. Aksine uzlaşmacı bir tutum sergileyerek ulusal birliğin sağlanması için gayret göstermiştir. Dış politikada özellikle İran ve Pakistan ile iyi ilişkiler kurarak ılımlı bir politika izlemiştir. Geçici hükümette bakanlıkların 11'i Peştunlar, 8'i Tacikler, 5'i Hazaralar, 3'ü Özbekler ve geri kalan iki bakanlık da diğer etik gruplar tarafından temsil edilmiştir. 2004 yılında yeni anayasa yürürlüğe girmiş, 2005 yılında parlamento seçimleri yapılarak ülkenin istikrar açısından önemli olan değişim süreci sürdürülmüştür. (Akkurt 2005, 292-293)

2009 seçimlerinde Abdullah Abdullah ile büyük bir rekabet içerisinde olan Karzai, oyların yüzde 54.6'sını alarak tekrar başkanlığa seçilmiştir. (Humayoon 2010, 30) 2014 yılında anayasada yer alan başkanlığın en fazla iki dönem yapılması şartı Karzai'nin seçimlerin dışında kalmasına neden olmuştur. Ülkede tartışmalara neden olan 2014 yılı başkanlık seçimlerinin sonucunda Ashraf Ghani ile Abdullah Abdullah arasında iktidar paylaşımı anlaşması yapılmıştır. Başkan Ashraf Ghani olurken anayasa değişikliği ile açılan hükümet CEO'su makamına Abdullah Abdullah geçmiştir. (Coburn 2015, 1)

2.2. AFGANİSTAN'IN TOPLUMSAL YAPISI

Birçok inişli çıkışlı dönemler yaşanmasına rağmen Afganistan olarak bilinen bölge, tarihi boyunca devletleşmemiştir. Ülkeyi yöneten elitler bölgede toplum ve kaynaklar üzerinde etki ve kontrol alanı oluşturarak toplumsal düzeni devam ettirmişlerdir. Bu uygulamalar devletin tanımı ile oldukça benzerdir. Daha basit bir deyişle 19. yüzyıl sonlarında en çok doğu ve güneydoğuda olmak üzere kabile toplulukları, ilkel feodal toprak sahipleri, yarı bağımsız çiftçi toplulukları ve bağımlı çiftçilerden oluşan bir toplumsal yapı mevcuttur.

20. yüzyıl boyunca şehirler genişlemiş ve bağımlı çiftçiler ülkede borçlanmanın genişlemesiyle daha da artmıştır. Kabile yapıları buna bağlı olarak zayıflamaya başlamıştır aynı dönemde aydınlar sınıfı şekillenmeye başlamıştır. Ancak ülkenin bütününe baktığımızda pek bir şey değişmemiştir. Toplumda farklılıklar artmış, bu durum devlet inşasında önemli etkileri bulunan birden çok dil, siyasi ve kültürel değerlerin çatışması, birden çok yasal sistemlerin varlığı şeklinde yansımıştır. Kırsal toplumdaki tüm bu gruplar, kabile liderleri, Loya Jirga ve Şura gibi araçlar ile ortak eylem ve hareketlerini sağlamaktadırlar. 19. yüzyılın sonlarına kadar merkezi hukuk kurallarının olmayışı, bu boşluğun toplulukların kendi askeri güçleri ve gelenekleri ile doldurmaları ile sonuçlanmıştır. Afgan devletinin belirgin şekilde parçalanmış yapısı, 1950'li yıllarda yolların inşası ile iyileşme yaşamıştır. 1970'li yıllarda sınıf ilişkilerinin gelişimi ile birlikte en gelişmiş kırsal alanlarda kabile ilişkileri parçalanma noktasına gelmiştir. Kentli köylü ayrışmasının ülkenin parçalanmasına etkisi olmuştur. (Guistozzi 2008, 1-2)

Tüm ulusların yasal olarak ortak milliyeti paylaşan vatandaşlara sahip olduğu görülürken Afganistan'ın ulus devlet olmaktan çok uzak bir şekilde kabile toplumu olduğu görülmektedir. Ülkedeki kabile yapısı, siyasi alandaki temsiliyet biçimine odaklanınca daha açık görülmektedir. Siyasi yönetim, tarihi boyunca özellikle kırsal alanlarda halkı kontrol edebilme aracı olarak bilinen ve kullanılan kabile kurumlarına sahip olmuştur. Merkezi yönetim ile yerel yöneticiler arasında sürekli bir etkileşim mevcuttur. Kabile kurumları içerisinde Peştunvali olarak bilinen kabile kanunları vardır. Kabile kanunları, İslami hukuk ile bir arada var olmuştur. Kabilecilik, ülkede bütünleşmenin sağlanması konusunda ulus inşasına, devlet inşasına, modernleşme ve teknolojik gelişimlere en büyük engeli teşkil etmektedir. Afganistan yönetiminin tarihi boyunca kendi siyasi temelini genişletmesine, merkezileşme politikaları izlemesine rağmen feodal benzeri bir kabile yapısına bağlılığı da devam etmiştir. Bu bağlılık izlenen politikaların sağlam bir zemine oturtulmasını engellemiştir.(Badakhshani 2011, 29-31)

2.2.1.Dini Yapı

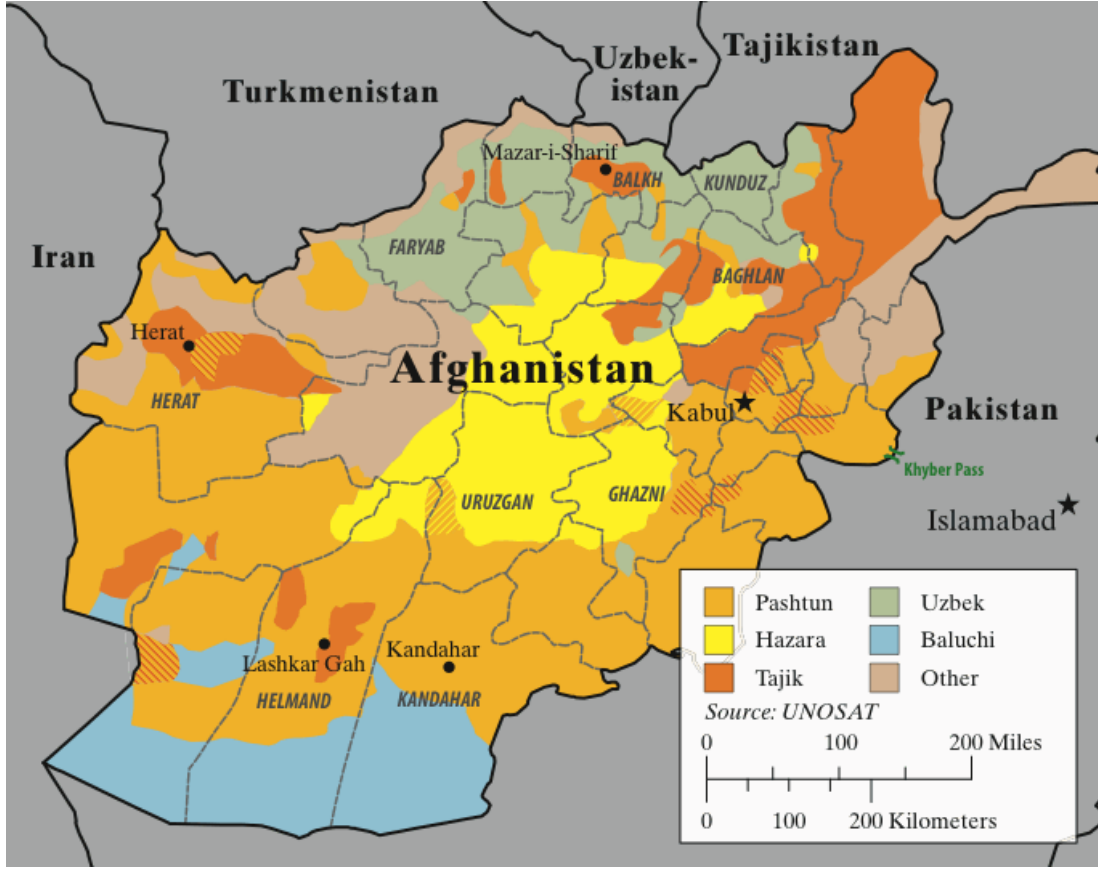
Dini çeşitlilik, etnik veya dilsel farklılıklardan daha önemli bir konumda bulunmasa da ülkede bulunan Sünni ve Şii Müslümanların bütünleşmesi veya homojen bir kültüre, sosyal geleneklere sahip olmasına engel teşkil etmektedir. Ülkenin yüzde 99'u Müslüman nüfustan oluşurken Sünni ve Şii olarak iki ayrı mezhep bulunmaktadır. Sünnilerin toplam nüfusa oranı yaklaşık olarak yüzde 80 civarındadır. İki mezhep arasındaki en büyük sorun, modern Afgan devletini ortak kültür ve ortak kurumlar ile inşa etmede başarısız olunmasıdır. Diğer bir deyişle din, farklı etnik grupları birleştirmek için ortak sosyal güç ve kurumları oluşturmada vazife görememiştir. Farklı etnik grupların kendi yerel geleneklerine güçlü bir şekilde bağlı olmaları dinin bütünleştirici etkisini azaltan önemli etkenlerdendir.(Badakhshani 2011, 30)Dinin toplumsal yapıdaki en büyük etkisi ulema sınıfı ile olmaktadır. Birinci İngiliz Afgan Savaşı'nın başlamasının ardından ulema, politika ile ilgilenmeye başlamıştır ve bu süreç 20. yüzyıl süresince devam etmiştir. Hatta Pakistan'daki Deobandi okulunun radikalleşen yeni etkisi altında 1980'li yıllarda da hızlanmıştır.(Guistozzi 2008, 2)

2.2.2.Etnik Yapı

Etnik çeşitlilik olarak Afganistan’da Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Hazaralar, Türkmenler, Beluciler, Brahuiler ve diğer etnik gruplar yaşamaktadır. En büyük nüfusa sahip olan Peştunlar kendi içinde iki büyük kabile konfederasyonuna ayrılmıştır. Bunlardan Gilzaylar çoğunlukla Kabil’in güneyinde, Gazni çevresinde ve Kalat-i Gilzay dolaylarında yaşarlar. Durraniler ise özellikle Kandahar çevresinde olmak üzere Kandahar ile Herat arasındaki bölgede yaşarlar. Diğer Peştun kabileleri Afganistan ile Pencab arasındaki dağların bulunduğu bölgede yaşarlar. Bunlar, Mohmandlar, Şinvariler, Jajiler, Jadranlar, Khuganiler, Safiler, Kakarlar ve Vezirilerdir. Etnik sınıf olarak kullanılmasına rağmen Tacik etnik kimliği Peştun etnik kimliğinden ayrı durumda olup karmaşık bir tarihe sahiptir. Başta Orta Asya’da Arap Müslüman istilacılar için kullanılırken daha sonra Farsça konuşan Müslümanlar anlamında kullanılmıştır. Yerleşik yaşayan Tacikler daha çok kuzey ve kuzeydoğuda yaşarlar. Kabile bağlantıları bulunmamaktadır. Badahşan’da yaşayan İsmaililer, Dağ Tacikleri olarak bilinmektedir.(Beattie 2012, 3-4)

Ülkede Peştunlar ve Taciklerin dışında iki büyük etnik grup olarak Hazaralar ve Özbekler yaşarlar. Diğer küçük etnik gruplar Türkmenler, Aymaklar ve Belucilerdir. Bu etnik grupların tümü kendi kültürel özelliklerini taşırlar.Ülkede iki resmi dil bulunmaktadır. Bunlar Peştu dili ve Farsçadır. Ülkede bu dillerin dışında 40 farklı dil konuşulduğu söylenmektedir. Afganistan’daki etnik grupların kullandığı diller içerisinde Özbek ve Türkmenlerin konuştuğu Türki diller de mevcuttur. Diğer kullanılan diller Beluciler, Pashailer ve Nuristaniler tarafından konuşulmaktadır.(Runion 2007, 6)

Şekil 3. Afganistan'ın Ülke İçindeki Bölgesel Etnik Dağılımı

Kaynak: 12.06.2016

tarihinde <http://www.nybooks.com/daily/2010/10/07/should-afghanistan-exist/> den alındı.

Afganistan kuzey ovalık bölge, merkezde dağlık bölge ve güneyde ovalık bölge olarak etnik açıdan üç bölümde sınıflandırılabilir. Hindukuş dağları ile bölünen kuzey bölgede başlıca iki etnik grup yaşamaktadır. Bu bölge Badahşan ile Vakhan'ın doğusundaki alan ile Belh ve Meymanah'ın batısındaki alanı içermektedir. Tacik nüfusun çoğu, bu alanın doğusunda plato ve dağlarda yaşamaktadır. Özbekler ve Türkmenler ise bu alanın batısında ovalarda yaşamaktadırlar. Hindukuş dağlarının güney bölgesi ise Kabil, Kandahar, Herat ve Hazaracat olarak başlıca dört şehre ayrılır. Kabil'de Peştunların yanısıra Tacikler ve Nuristaniler yaşamaktadırlar. Kandahar'da Durrani Peştunları yer alır ve bu şehrin tarihte Afganistan'ın sosyal ve siyasal elitlerinin yetiştiği yer olarak ayrı bir yeri vardır. Ek olarak burada Beluci ve Brahuiler de bulunmaktadır. Herat'ta Tacikler, Peştunlar ve Çaraymaklar yer alır. Ülkenin merkezinde dağlık bölgede Hazaracat'ta ise Hazaralar yaşamaktadır. Ancak

burada tehlikeli dağlık arazi olması, iletişim zorluğu ve kıtlık yaşanması sebebiyle Hazaralar diğer bölgelere geçmektedirler. Tüm bu etnik gruplar arasında geniş kültürel farklılıklar bulunurken tarih boyunca bu özelliklerini dış güçlere karşı da korumuşlardır. Farklı etnik geçmişleri ve farklı dilleri olsa da ortak din olarak İslam'ı benimsemişlerdir. Günümüzde de halen kendi etno dilsel ve kültürel özelliklerini taşımaktadırlar. (Runion 2007, 7)

2.2.3.Dilsel Yapı

Dilsel çeşitliliğin bulunduğu Afganistan'da devletin resmi dili Farsçadır ve başkent Kabil'de halkın çoğu için anadilleri gibidir. Diğer kullanılan bir dil ise Peştü dilidir. Özellikle Kabil'in güneyinde, Gazni'den Kandahar'a Farah'ın doğusuna kadar olan bölgede aynı zamanda Afganistan ile Pencab arasında kalan dağlık bölgelerde konuşulur. Özbek ve Türkmenler ülkenin kuzeyinde olup Türki diller kullanmaktadır. Bu dillerin dışında İran Farsçası ve Beluci diligüneydeki bazı bölgelerde konuşulur. Brahuiler ise Dravidian dilini konuşurlar. Ülkedeki dilsel çeşitlilik aynı zamanda bu toplumların geleneklerinin de birbirinden farklı olarak korunmasını sağlamaya yaramıştır. Bu anlamda Nuristan'da yaşayanlarda ve Afganistan ile Pencab arasında yaşayanlarda kültürel ayırt edici özellikler çok açık görölmektedir. Ülkedeki diğer gruplar da kendilerini ayırt eden tarihe, kültüre ve mitlere sahiptirler. (Beattie 2012, 3)

2.3.AFGANİSTAN'DA ULUSAL KİMLİK

Afganistan'da toplumun dilsel, etnik ve dini mozaigi bağlamında Afgan kimliği nasıl tanımlanmalıdır? Ülkede bu bağlamlara göre kültürel çeşitlilik mevcuttur. Tarih boyunca da komşu topraklardan çeşitli dönemlerde diğer kültürler yer almıştır ve hala yer almaktadır. Afganistan bu farklı grupların bir arada yaşadığı bir bölgedir. Araştırmalara göre etnik kökene rağmen, dilsel ve bölgesel farklılıklara rağmen, dini çeşitliliklere rağmen ait olma hissi ve Afgan olmak nüfusun büyük bölümü için önemli yer tutar. Afganistan tarihine bakıldığında bölünme ve birleşmelerin değişen zamanlarda yinelenen bir model olduğu anlaşılmaktadır. Afgan

toplumu kendi aralarında her konuda ciddi tartışmalar yaşayabilir ancak dışarıdan bir tehlike geldiğinde Afgan olmanın gururunu yaşayarak birlikte hareket edilmekte ve ulusal kimlik hissi ortaya çıkmaktadır. (Dupree 2002, 2)

2.3.1.Sovyetler Birliği İşgali Öncesi Afgan Ulusal Kimliği

Afganistan'ın kurulmasının ardından kurucusu Ahmed Şah ile birlikte yeni Afgan elitlerinin hem Peştun hem de Peştun olmayan gruplardan oluşması, bölgesel genişleme ve ganimetler elde edilmesiyle kolay bir şekilde gerçekleşmiştir. 1835 yılına kadar rekabet halinde olan bu gruplar en şiddetli şekilde istikrarsız bir ortam yaratmış ve hiçbir konuda anlaşamamıştır. Ulusal kimliğin oluşmadığı bu dönemde Dost Muhammed Han'ın tahta geçişiyle elitler yeniden tanımlanmıştır. Peştunlar arasında ayrıcalıklı gruplar oluşmuştur. Peştunların bu ayrıcalıklı durumları ve hatta kendi aralarındaki gruplaşmalar ulusal kimlik duygusunun oluşmasını engelleyen faktörlerden olmuştur. Durraniler, büyük ekonomik yararlar elde etmişlerdir. Aynı zamanda Gilzaylardan ve diğer küçük kabilelerden vergi toplamaya çalışmışlardır. Ülkenin sınırlara yakın kabileleri büyük ölçüde yalnız bırakılmıştır ve bu gruplarla sadece dış tehdit olduğunda birlik olunmuştur. Bu dönemde kralın rolü Peştunlara arabuluculuk etmek, onları koordine etmek ve dış saldırılara karşı ülkeyi korumak olmuştur. Dost Muhammed'in ölümünün ardından Şir Ali döneminde de elitlerin gücünün muhafazası süreci devam etmiştir. Birinci ve İkinci İngiliz Afgan Savaşlarında savunma anlamında kabile liderlerinin monarşiye bağlılıkları artmıştır. (Saikal 2004, 10-12)

Ulusal kimlikten önce ulusun inşası ve devamlılığı için ülkenin yönetiminde bulunan elitler, ayrıntılı ideolojiler kullanmışlardır. Abdurrahman Han, tam monarşi düşüncesi üzerinden, Emanullah Han anayasalcılık üzerinden, Musahiban yönetimi gradualizm üzerinden, Zahir Şah yeni demokrasi üzerinden, Halk ve Perçem sosyalizm üzerinden Mücahitler İslamizm üzerinden, Taliban İslami fundamentalizm üzerinden hareket etmiştir. Tüm bunların hepsi kendi güçlerini yasallaştırma, meşrulaştırma araçları olarak kullanılmıştır. Hiçbiri toplum nezdinde anlam kazanmamış ve temel değişiklikler yaşanmamış, ulusal kimliğin oluşumuna yeterli

katkırı sağlamamıştır. İdeoloji değişimlerinin çoğu hanedanların rekabeti içerisinden meydana gelmiştir. (Saikal 2004, 8-9)

Ülke tarihinde çoğu siyasi çatışmalar gelişimden, dini inanıştan, anayasal haklardan ve sosyal sınıflardan daha çok elitlerin dış güçlerin yardımıyla güçlerini üst düzeyde merkezileştirmek için topluma egemen olma girişimlerinden ileri gelmiştir. Bilinçli ve açık şekilde, sistematik, kurumlaştırılmış ve dogmatik ideolojiler meydana getirilmiş olsa da çoğunlukla inançlar, akrabalık normları, kabul gören davranış biçimleri ve kimlik hiyerarşisiyle kurulan geleneksel siyasi kùltürde sahte bir görùnùm vardır. Resmi ideolojileri taşıyanlar geleneksel toplumun ürünleridir ve bulundukları mevkiden asla ayrılmazlar. Hükümet veya resmi siyasi hareketler, her ne şekilde sol veya saę ekseninde hedef ve tutumlarını duyursa da etnik ve kabile dayanışması üzerinden desteklenmiş ve düzenlenmiştir. (Saikal 2004, 9) Bu sebeple etnik kimliğin daha etkin ve dikkate alınan bir unsur olduğunu söylenebilir.

Ülkede merkezi yönetimin oluşturulması ve sınırlar içerisinde bütùnleřmenin sağlanması için ilk olarak Abdurrahman Han, Peştun merkezli ideoloji üretmiştir. Bu ideolojiyle birlikte İngilizlerden alınan parasal destek de ülkedeki birliğin sağlanmasına yardımcı olmuştur. Merkezi yönetimin oluşturulması ve savunma modernizasyonu sağlanmış ancak Abdurrahman Han yönetimi otokrasinin yüksek derecede etkili olduğu şekliyle devam etmiş, siyasi gelenek ve idealler üzerinde yeni bir siyasi bilinç oluşmamıştır. Abdurrahman Han'ın etnik kimlik üzerinden kurmaya çalıştığı ulusal kimlik, diğer etnik kimliklere baskı ile benimsettirilmeye çalışılmıştır. Siyasi düzen geleneksel soy düzeni ile Peştunların fikir birliği olarak devam etmiştir. Buradaki fikir birliği Peştun olmayan Hazaracat, Afgan Türkistanı ve Nuristan'da huzurun sağlanması açısından bu bölgelerde yaşayanlara baskı yapma zorunluluğu üzerine kurulmuştur. (Saikal 2004, 12)

Abdurrahman Han, Afganistan'ın yönetimini merkezileştirme stratejisi olarak ürettiği ideoloji ile Peştunları kullanmıştır. Peştun olmayan toplulukları kontrol altına almış, Peştunlar içerisinde ise Gilzayları ve diğer Peştun kabilelerini kontrol altında tutmak için Durranileri kullanmıştır. Diğer Peştun gruplara göre ayrıcalıkları bulunan Durraniler, özellikle vergi ayrıcalığına sahip oldukları gibi Afgan toplumuna siyasi

ve ekonomik anlamda hâkim olmuştur. Bununla uyumlu olarak Abdurrahman Han yönetiminin en önemli özelliği Kuzey Afganistan’da Peştun varlığı kurmasıdır. On binden fazla Peştun ailesi güney ve doğudan zorla, Hindukuş dağlarının kuzeyindeki seyrek nüfuslu alanlara hareket ettirilmiştir. Peştunlar, bu alanlarda Hazaraların otlat alanlarını işgal etmişlerdir.(Beattie 2012, 6) Abdurrahman Han, Peştun hakimiyeti sağlamak için yaptığı bu hamlelerle diğer etnik kimliğe sahip toplulukların ulusal aidiyetten uzaklaşmasına sebep olmuştur.

Peştun merkezli bir ulusal kimlik yaratmaya çalışan Abdurrahman Han, vatansever duyguların oluşması için bağımsız yetkiye ortak itaat ile bölünmez ve birleşmiş tek bir toplum olarak ülkeyi tanımlamıştır. Bunu tanımlamanın ardından Şir Ali Han Peştun olmayan topluluklara koyduğu vergiyi kaldırmıştır. Abdurrahman Han ortak bir tarih oluşturmak adına 1896 yılında Ulusal birlik günü belirlemiş ve bu gün yıllık olarak kutlanmıştır. Onun çabalarının en önemli yönü kendi yönetimini meşrulaştırmak ve İslami bağlılık içerisinde ortak bir ulusal kimlik duygusu oluşturmaktır. Yetkisinin tanrıdan geldiğini savunurken tanrıya olduğu gibi kendisine de itaat ederek inançların korunması gerektiğini belirtmiştir. Ancak onun yönetimi Peştun hatta sadece Durrani karakterine sahiptir. Bu nedenle Kuzey Afganistan ‘da bulunan Özbek Türkmen ve Taciklerden tepkiler var olmuştur. (Beattie 2012, 7)

Etnisiteye dayalı bir milliyetçilik üzerinden hareket eden Abdurrahman Han, Afganistan tarihinde geleneksel toplum yapısı içerisindeki kabile kimliğini, ulus devlet sınırları içerisinde tüm toplumu ortak bir aidiyet hissi altında toplama girişiminde bulunmuştur. Abdurrahman Han’ın kimlik siyaseti, etnik temele dayanan özelliği ile Almanya’nın ulus inşasına benzer şekilde ortak ruha dayalı bir siyasi birlik olarak kabul edilebilir. Ancak Almanya’daki ulus inşasında birbirinden ayrı 39 siyasi birimi bütünleştirme siyasetinde Almancanın her yerde yaygın olması, ortak kültür ve etnik birlikteliğin mevcudiyeti gibi kolaylaştırıcı etmenler varken Afganistan’da birbirinden farklı kültürlerle sahip çok fazla etnik grup vardır. Aynı zamanda ülkenin her yerinde birbirinden farklı yerel diller kullanılmaktadır.

Etnik farklılıkların bilincinde olan Abdurrahman Han, Peştunları diğer etnik grupların yaşadığı bölgelere taşıyarak bu grupları asimile etmeyi öngörmüştür. Merkezi yönetimi güçlendirme ve dini kurumları tek çatı altında toplama girişimleri

ile Fransa'daki ulus inşasındaki gibi geleneksel yapının merkezi iktidar içerisinde yok edilmesini amaçlamıştır. Ancak Abdurrahman Han'ın bu girişimleri, geleneksel yapı içerisinde kırk aşkın isyanla karşılaşmıştır.

Habibullah Han döneminde küresel karışıklıklar meydana gelmiş, Türkiye ve İran'da değişim süreci hızlanmış, Birinci Dünya Savaşı sonunda anti sömürgeci hareketlerin yükselmesiyle Afganistan'ın statükosu da tehlike altına girmiştir. Habibullah Han yetenekli olduğunu göstermiş modern entelektüellerin, elitlerin arasından terfisi ve birleşmesi üzerinden kademeli uyum süreci politikası izlemiştir. Düşük düzeyde hizipçilik hoş görülmüş, anayasacılık ve bağımsızlık gibi ideolojik konulara yoğunlaşmıştır. Habibullah Han'ın tarafsız duruşuyla siyasi sistem dengede tutulmuş, etnik azınlıklar yatıştırılmış, kabileler ile iyi ilişkiler geliştirilmiştir.(Saikal 2004, 12)

Habibullah Han döneminde bir grup genç Afganlar Mahmud Tarzi'nin etkisiyle ulusal bilinç geliştirmeyi ve ülkeyi modernleştirmeyi hedeflemişlerdir. Toplumun İslamiyet dinine olan bağlılığını, devleti ve onun yöneticisini desteklemeyi dini görev olarak kullanmıştır. Dini kimlik üzerinden bütünleşme politikası izlenmiş ancak çözümlenmemiş sorunlar mevcut kalmıştır. Afgan kelimesi Peştun ile eş anlamlıdır. Afganistan'ın bu grubun hâkimiyetinde olduğu gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Peştun hâkimiyetine karşı güçlü bir muhalefetlik açısından bu konu askıda kalmıştır. (Beattie 2012, 8)

Emanullah Han döneminde kendisinin reformist çabaları ülke rejimini çöküşe götürmüştür. Üçüncü İngiliz Afgan Savaşı'nın ardından Emanullah Han kabile liderlerine yabancılaşmış, onların imtiyazlı durumlarını kaldırarak modernleşme tasarısını uygulamaya koymuştur. Bu tasarımı uygularken hazineyi tüketmiş, yeterli kaynağı dış kaynaklardan sağlamıştır. Emanullah Han Host ayaklanması olduğunda büyüyen istikrarsızlığı 1924 yılında önceden farkına varmıştır. Onun en önemli hatası hükümet yapısını varlığını koruyabilecek şekilde özellikle planlarını uygulamayı sağlamak için zorlayıcı kurumları kuramamasıdır. (Saikal 2004, 12-13)

Emanullah Han, Atatürk ve Şah Rıza gibi batılılaşma reformları yapmayı amaçlamış bu konuda onun en önemli danışmanı Mahmud Tarzi olmuştur. Dini

bağlılıklara olduğu kadar dil ve ulusal kimlik arasındaki önemli bağı vurgulayarak Avrupa milliyetçiliklerini takip etmiştir. Ona göre belirli geleneklere, etiğe, ulusal dile sahip olunmalıdır. Afgan milliyetçiliği, Peştu dilini temel almalıdır. Bu açıdan Fransa'da Fransızcanın yaygınlaştırılarak yerel dillerin terk edilmesine benzer bir uygulamayı benimsemiştir. Afganistan'da her vatandaş Peştu dilini bilmeseler de bu dili öğrenmelidir ve okullar önemli bir görev olarak bu dili öğretmelidirler. Yine Fransız ulusal tarih yazımına benzer şekilde 1920'lerde Afgan ulusal kimliği ile Peştun kültürü ve değerleri ciddiyetle birleştirmeye, ulusal ideolojiyi geliştirmeye, Peştun kültür ve tarihini araştırmak için teşvik etmeye yönelik olarak Peştu Tulana akademisi kurulmasına girişilmiştir. Aynı zamanda Peştunların önemli makamları bu dönemde hala tekellerine almamaları not edilmelidir. Özellikle Tacikler hükümette, bürokraside önemli mevkileri ele geçirmişlerdir. Örneğin Emanullah Han'ın Avrupa'ya gittiği 1927-1928 yıllarında Emanullah Han'ın başbakanı olmuş Tacik Muhammed Veli Han onun vekili olarak görev yapmıştır.(Beattie 2012, 9)

Emanullah Han ulusal kimliği vatandaşlık bağı olarak tanımlayan bir anayasayı yürürlüğe koymuştur. Fransa'da uygulanan sözleşmeye dayalı ulus inşası karakterine benzer nitelikteki bu anayasa ile Afganistan krallığı altında yaşayan herkes Afgan olarak tanımlanmıştır. Şeriat hukuku yerine de ortak hukuk kuralları ile tüm vatandaşların eşitlik ve inanç özgürlüğü içerisinde ulusal aidiyete sahip olmaları amaçlanmıştır. Ancak geleneksel yapının gücünün devam etmesi yönetime karşı isyanları ortaya çıkarmıştır.

Emanullah Han'ın pozisyonu Atatürk ve Şah Rıza'ya göre daha zayıftır. Kabileler ve dini liderler onun merkezileştirme ve modernleşme politikalarına karşı olmuştur. 1928 yılı Kasım ayında ülkenin doğusunda Şinvarilerin ayaklanması çıkmış ve diğer alanlara yayılmıştır. Bu dönemde Beceyi Saka olarak anılan Habibullah adında bir Tacik Kabil'in kuzeyindeki Koh Daman'dan gelerek Kabil'i ele geçirmiş ve kendini 1929 yılı Ocak ayında kral ilan etmiştir. Bu olay Peştun hâkimiyetine bir kızgınlık olarak yansımıştır ve şiddetli etnik gerilimi açığa çıkarmıştır. Bu durum gerçekten Peştun olmayanları ülkeyi yönetmeye cesaretlendirmiştir. Fakat Peştunlar Hindistan'ın kuzey batısındaki özellikle Veziriler ve Mesudların yardımıyla Emanullah Han'ın kuzeni Savunma Bakanı olan Nadir

Han ile yönetimi 1929 yılı Ekim ayında devralmıştır. Nadir Han döneminde Kuzey Afganistan'ın büyük bölümü oldukça başına buyruk kalmıştır ve grup kimlikleri ön planda kalmıştır. Emanullah Han'ı Peştun olmayan topluluklardan sadece Şii olan önemli sayıda Hazaralar desteklemiştir. Esasen bunun sebebi Emanullah Han'ın Hazaralara Muharrem ayı adetlerini açıkça kutlamalarına izin vermesi olmuştur. Nadir Han'ın suikastla öldürülmesinden sonra Zahir Şah'ın yönetime geçmesiyle Peştun hakimiyeti tekrar kurulmuş azınlık gruplara baskı yapılmaya başlanmıştır. (Beattie 2012, 9)

Nadir Han döneminde elitler Emanullah Han'ın liberal destekçilerini tamamen temizlemişlerdir. Emanullah Han'ın sözleşmeye dayalı ulus inşası çabaları yerini geleneksel yönetim anlayışı ile kabile kimliğinin ön planda olduğu bir yapıya geri dönmüştür. Hükümet Musahiban Kardeşler tarafından tam bir aile mesleği gibi çalışmıştır. Aynı zamanda ekonomiden de önemli özerklik payı almaya başlamışlardır. İkinci Dünya Savaşı ile Afganistan'da kriz birleşmiş, oldukça ideolojik şekilde elitler müttefik kuvvetlerin ülkeyi işgaline engel olmak için komşusu İran'ın aksine birleşmiştir. Nadir Han Peştunlar içerisinde Durrani ve Gilzay kabilelerinin rekabetinin tehlike boyutunu görmüş ve kızlarını yeğenleriyle evlendirerek önlem almıştır. Zahir Şah yönetimi döneminde amcası başbakan Haşim Han'ın yetkisinin yanında ikinci planda kalmıştır. Savaş sonrası yeni rejim ABD ile ileri derecede ilişki geliştirmiştir. Sonunda Rusya ile İngiltere arasındaki dengeleyici geleneksel modelinden kurtulmuştur. (Saikal 2004, 13)

1930'lu yıllarda hükümet, büyük Hint Avrupalı (Aryan) teorisi kullanmış tüm Afganlara tarihleri, dini arka planları ve etnik kökenleri Aryanlar'ın soyundan geldiğini iddia etmiştir ve ilişkilendirmiştir. İddiaya göre eski dönemde Aryanların ilk krallığı Kuzey Afganistan'da Belh yakınlarında yaklaşık M.Ö 3500-1500 yıllarında kurulmuştur. Ayrıca doğuda Hindistan'a batıda İran'a yayılmışlardır. Fakat Aryan teorisi aynı zamanda Peştunların Afganistan'da sınırlar içerisinde yaşamaları için kültürel ve tarihi bağları muhafaza etmek amacıyla kullanılmıştır. Sadece Peştun olmayanlara karşı siyasi ve kültürel ayırım politikası yapılmamış aynı zamanda hükümet Emanullah Han dönemindeki Peştun karakterinin önemini korumuştur. (Beattie 2012, 10)

Yönetimde ve hükümette geleneksel dil olarak Farsça kullanılmasına rağmen Peştu dili 1937 yılında resmi dil olarak kabul edilmiştir. Dilin öğretilmesi amacıyla özel sınıflar açılması için okullara baskı yapılmıştır. Ayrıca 1920'lerin sonlarındaki olaylar hükümetin Peştun kabilelerine bağlılığını göstermiştir. Hindistan sınırında yaşayan bazı gruplar askere alma ve vergiden muaf tutulmuştur. Etnik kimliğin tek önde olmadığı nokta, 1929 yılından sonra Peştun karakteri dışında Peştun olmayanların da bazı mevkilere gelebilmesidir. Örneğin Peştunlar kadar iyi Farsça konuşanlar il yöneticisi olmuştur. Fakat önceden Peştun yoğunluklu illerde bu mevkilere gelmeleri çok nadir görülmüştür.(Beattie 2012, 10)

1930 yılından 1950 yıllarına kadar daha dikkatli ve aşamalı bir modernleşme planı uygulanmış olmasına rağmen ülke gelişmemiş ve birçok bölge hala oldukça izole şekilde yaşamaya devam etmiştir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşından sonra birçok değişim meydana gelmiştir. Rusya Afganistan'ın Peştunistan sorunu üzerine Pakistan ile tartışmasında daha önemli rol oynamaya başlamıştır. Bu dönemde ulusal bütünleşmeyi kolaylaştıran boyutta olan karayolları, Rusya ve Batı yardımıyla geliştirilmiştir. Özellikle Salang Tüneli'nin inşası Hindukuş dağlarında kuzey ve güneyi birbirine bağlaması önemli olmuştur. Eğitim ve sağlık imkanları genişletilmiş ve askere alma evrensel hale gelmiştir. Büyük ölçekli tarım gelişim projeleri başlamış fakat hemen hemen Peştunların ağırlıkta olduğu veya belirli sayıda olduğu alanlarda yapılmıştır. Bu da etnik kimliğin ne kadar etkin olduğunu göstermektedir.(Beattie 2012, 10)

Zahir Şah'ın yönetimin dışında kaldığı başbakan Haşim Han'ın etkin bir yönetim izlediği 1929- 1953 yılları arasında geleneksel yapı ile ilişkiler bozulmadan merkezi yönetim aşamalı olarak güçlendirilmeye çalışılmıştır. Esasen geleneksel yapıdan kopuşu getirmesi açısından sanayinin gelişimi üzerinde durulmuştur. Bu dönemde ulusal kimlik inşasında önemli faktörlerden ulusal ekonomi, ulusal iletişim ve ulusal ulaşımın kurumlaşması üzerinde durulduğu görülmektedir. Ancak daha önemli olan bütünleştirici bir ideolojiden yoksun olması ulusal kimliğin temelini zayıf bırakmıştır. Ulaşımın kolaylaştırılması, iletişim ve haberleşme konusunda Almanya, İtalya ve Japonya'dan destek alındığı görülmektedir. Sanayinin gelişimi ile

kurumların modernizasyonuna itici gücü oluşturabilecek burjuvazinin yaratılması amacı güdülmüştür.

Peştun üzerinde Afgan milliyetçiliğini yorumlayan elit yönetimi özellikle Kralın kuzeni Davud Han'ın 1953-1963 yılları arasında başbakan olduğu dönemde devam etmiştir. Muhammed Davud Han, Abdurrahman Han'ın Peştun merkezli olarak oluşturmaya çalıştığı ulusal kimliğin sekteye uğramasına neden olan Peştunistan sorununu güçlü şekilde takip etmiştir. Ancak uyguladığı politikalar Pakistan hükümeti ile aralarının bozulmasına neden olmuştur. Sonuçta kriz çözülememiştir. Eğer Peştunistan krizi politikasıyla az bir şeyler elde edilmiş olsa, Peştun olmayan azınlıkların gözünde Afgan devleti yasallaştırılmış diğer bir deyişle meşrutiyetini kazanmış olabileceğini söyleyebiliriz. (Beattie 2012, 11)

1953-1963 yılları arası Zahir Şah ve başbakan Muhammed Davud arasında rekabetin artmasıyla geçmiştir. Aynı zamanda Rusya'nın parasal yardımıyla önemli bir ekonomik büyüme yaşanmıştır. 1955 yılından sonra Rusya, Afganistan'a askeri teçhizat ve eğitim sağlayan konuma gelmiştir. Afganistan ordusunun önemli sayıda subayı Sovyetler Birliği'nde eğitim görmüştür. Oysa sivil vatandaş eğitim için batıya gitmiştir. Modern elitler ilk kez Peştun kabile liderlerini marjinalleştiren bir boyutta siyasi süreci yönetmişlerdir. Sosyal kontrol için ordu çok önemli bir araç haline gelmiştir. Ordudan bir desteği olmasına rağmen Muhammed Davut, Kral ile politika uyuşmazlığı yaşaması sebebiyle istifa etmiştir. (Saikal 2004, 13-14)

Muhammed Davud istifasını verdikten sonra hükümetin parlamenter sisteme geçişi için çabalamıştır. 1964-1969 yıllarında seçimler yapılmış fakat siyasi partilerin rekabet etmelerine resmi olarak izin verilmemiştir. Yine de 1963'ten 1973 yılına kadar siyasi hayat oldukça serbest kalmıştır. Kral, Muhammed Davud'un Peştunistan politikasını uygulamamış aynı zamanda azınlıkların hükümette doğrudan temsil edilmesi gerektiğine inanarak ulusal kimlik adına siyasi aidiyet sağlayacak biçimde davranmıştır. Bununla birlikte kabinede çeşitli etnik gruplardan üyelerin yer alması sağlanmış bunlardan ilk olarak da Hazara olan üye olmuştur. Peştun olmayanlara birkaç taviz verilmiştir. Bazı azınlık dilleri ulusal diller olarak tanınmış hatta bu dillerin bir kaçı ile radyo yayını yapılmıştır. Radyo Afganistan'ın programları içinden yeni ulusal müzik çeşidi de geliştirilmiştir. Afganistan'da azınlıklar modern

okullarda eğitim almaya başlamış, batılı siyasi fikirler edinmiş ve birçoğu genişleyen eğitim sisteminde iş bulmuştur. Sonuçta ulusal kimlik duygusunun ortaya çıkmaya başladığı görülmüştür. Ancak hala çok kırılğan bir yapı olarak devam etmiştir.(Beattie 2012, 11)

Ülkedeki modernleşme otomatik olarak bütünleşmeyi getirememiştir. Kuşkusuz Afgan parlamentosunda seçimlerde etnik rekabetlere maruz kalınmıştır. En yaygın bölünme Peştunlar ve diğerleri arasındadır. Çeşitli seçim bölgelerinde Peştun adaylara meydan okunmuştur. Peştun olmayanların sayısal olarak hakim oldukları yerlerde ortak adaylar başarılı olmuştur. 1950 yılından sonra ortaya çıkan sol görüşlüler ve bunların üyeleri arasında Peştun, Tacik, Hazara ve Özbekleri içeren etnik rekabet duygusu hatta düşmanlık duygusu var olmuştur. Onlar, 1964 yılında PDPA partisi altında birleşmiştir. Fakat parti bölünmüş ve partinin eski üyelerinden Tacik ve Şii olan Tahir Badahşi, Sitam-ı Milli partisini kurmuş ve etnik konulara odaklanmıştır. Peştun yönetici sınıfının temsilcileri olan PDPA, Halk ve Perçem olarak ikiye ayrılmıştır. Badahşi, Peştun olmayanların sınıf baskısından ziyade etnik ayırımdan sıkıntı çektiklerini savunmuştur. (Beattie 2012, 12)

Parlamentar rejim çeşitli nedenlerle 1970'li yılların başında daha az popüler ve anlaşılabilir olmuş ve monarşiyi devirmek için ordudaki destekçilerini kullanan Davud 1973 yılında sakin bir ortamda darbe gerçekleştirmiş ve kendisini başkan ilan etmiştir. Beklendiği gibi onun hükümeti daha güçlü bir Peştun etnik karakterine sahip olmuştur. Onun ilk radyo yayını Dari dilinden ziyade Peştu dilinde olmuştur. Peştun olmayanlara verilen küçük imtiyazlar geri alınmıştır. Peştunistan sorunu ile ilgilenmiştir. Ayrıca Afganistan sınırlarında bulunan Beluciler gibi Pakistan'da bulunan Belucilere 1973 yılında yaptıkları özerklik için şiddetli bir hareket patlak verdiğinde onlara destek verilmiştir. Afgan ulusal kimliği, 1978 Nisan Devrimi olmasahalen gelişmeye devam edebileceğini söyleyebiliriz. Darbe sürecinde Muhammed Davud Han'ın öldürülmesinin yanında çatışmalarda özellikle Kabil ve çevresinde yaşanmıştır. (Beattie 2012, 13)

2.3.2. Afgan Ulusal Kimliğinin Sovyetler Birliği İşgali ile Karşılaştığı Sorunlar

Öncelikle Sovyetler Birliği işgalini hazırlayan Nisan Devrimi sonucu Sovyet yanlısı sosyalist görüşlü olan yeni hükümetin modernleşme hareketinin ve bu hareketin nelere yol açtığıнын bilinmesi gerekir. Bu bakımdan modernleşme hareketi içerisinde yer alan toprak reformu, kırsal alanda borçluluk konusunu kapsayan yeni kanunla ortaya konmuştur. Ülkede etnik anlamda heterojenlik resmen tanınmış ve azınlık dillerinde sınırlı yayım ve yayın başlamıştır. Reform programları ve hükümetin Sovyetler Birliği ile yakın işbirliği üzerine bazı bölgelerde ayaklanmalar çıkmıştır. (Beattie 2012, 13)

Reformların kabile düzenine ve yerel toprak sahiplerine tehdit olarak algılanması ve Sovyet yanlısı bir ideolojinin karşılığını bulamaması üzerine hükümetin devrilmesinden korkan Sovyetler Birliği, ülkeyi 100 binin üzerinde askerle 1979 yılı sonlarında işgal etmiştir. İşgal ile birlikte birçok Tacik, Özbek, Türkmen Peştunlardan daha fazla işgalin kabul edilebilirliğine inanmışlardır. Ancak bir süre sonra halka karşı çatışmaların devam etmesi ile dini bağlılık ve dış müdahaleye karşı oluşan tepki, beraberinde Afgan toplumunun Sovyet işgaline karşı direnmeye başlamasını getirmiştir. Bölgesel olarak farklı mücahit gruplarının direnişi, dış ülkelerin desteğiyle sürdürülebilmektedir. (Beattie 2012, 13)

İdeolojinin öneminin azaldığı bu dönemde siyasi ve ekonomik parçalanma ve çevre ülkelerde mülteci olarak kalma deneyimi, halkı eski kimliklere başvurmaya ve yeni anlamlar vermeye teşvik etmiştir. Markakis, Afrika için şunu belirtmiştir. “Etnik kimlikler etkileşimin, birleşimin, rekabetin ve yüzleşmenin sürecinde tanımlı olmaktadır hatta gruplar arası savaş sürecinde de.” Bu dönemde de Markakis’in sözünde olduğu gibi etnik kimlikler ön plana çıkmıştır.(Beattie 2012, 14) Etnik kimliklerin ön planda olduğu işgalin ilk dönemlerinde direnişin ve çatışmaların artmasıyla dini kimliğin de güçlenmeye başladığı görülmektedir.

PDPA, 1978 yılında anavatanı koruma konusunda kendi milliyetçiliklerini övmüş ve bu eğilim Babrak Karmal ve Necibullah yönetimi dönemlerinde de devam etmiştir. Ancak PDPA’nın milliyetçiliği ve yabancı ülke karşıtı görüşleri kullanma

alışmaları belirsiz bir duruma dönüşmüş, bunun zerine Afgan halkı PDPA hkmetlerine yabancılaşmış hatta onları Sovyetler Birliği tarafından yönlendirilen kukla bir hükümet olarak grmştir. Afgan halkı bu yönetime karşı direnişe geçmiş ve direniş boyunca Afgan ulusal kimliği ve Afganistan vatandaşlığı üzerinde gelişim gözlenmiştir. Özellikle ülkeden sürgün edilen toplam nüfusun üçte biri oranındaki mlteçiler bu gelişime katkıda bulunmuştur. Sovyetler Birliği işgalinin ilerleyen yıllarında savaşın derin sosyal etkileri olmuştur. Geleneksel hiyerarşik sınıf sistemi (kabile ve kavmin önemi ile birlikte) yerini yeni siyasi partiler ile yeni ortaya çıkan elitlere bırakmaya başlamıştır. İşgale direnişte Afgan halkını bir arada tutan dini kimlik olmuştur. İşlam dini Afgan milliyetçiliği üzerinde etkili olurken yeni siyasi partiler siyasi strateji olarak dini ön planda tutmuşlardır.(Hyman 2002, 310)

Sovyetler Birliği işgaline karşı dini kimliği ön planda tutarak o dönemin Ortadoğu'daki İşlami yükselişin bir parçası olarak görülen Afganistan'da iki siyasi parti ne çıkmıştır. Bunlar, Burhaneddin Rabbani liderliğindeki Cemiyet-i İşlami ile Gulbiddin Hikmetyar liderliğindeki Hizb-i İşlami partileridir. Bu partilerin yeleri, özellikle aydınlardan oluşmuştur. İşgale karşı dış güçlerin yardımlarını almışlardır. Aynı zamanda ülke dışından radikal grupların Afganistan'daki kamplara katılımı ile güçlenmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin işgali sonlandırması ve ülkeden çekilmesi ile bölgedeki dini etki zayıflamaya başlamıştır.(Roy 1998, 200)

İşgalin sona ermesiyle dini kimliği ön planda tutan iki partinin atışması ve herhangi bir düzlemde uzlaşamaması Afganistan'ın tarihi açısından bir dönüm noktası olabilir. Toplumun tamamına yakını Mşlman olduğu bir ülkede dini kimliğin bütünleştirici bir rolü oynaması ile ulusal kimliğin inşası mümkün olabilirdi. Ancak çatışmaların sürmesi ile dini kimliğin rolü azalmış, toplum tekrar etnik kimlikleri ile bütünleşerek mücadelesine devam etmiştir. Etnik çatışmaların yoğunlaştığı dönemde dini kimliği fundamentalist çizgide kullanan Taliban'ın ortaya çıkması toplumun umut arayışı içerisinde dini kimliği ile hareket etmesine yol açmıştır.

1992 yılında siyasi düzlemde ideoloji düşük rol oynarken etnik kutuplaşmanın arttığı görülmektedir. Cemiyet-i İşlami ile Hizb-i İşlami arasındaki çatışmanın şiddetlenmesi dini unsurun ağırlığını etnik unsura vermesine neden

olmuştur. Cemiyet-i İslami Taciklerin kontrolündeyken Hizb-i İslami Peştunların kontrolünde olmuştur. Ancak bu çatışmanın ardından Taliban'ın 1994 yılında yükselişi yeni siyasi düzenin kurulmasında dinin rolünün azalmadığını göstermiştir. Bu dönemde tüm partiler, etnik temelde olmasına rağmen hiçbir etnik temelde devlet yaratma arzusunda değildir. Ayrıca diğer etnik gruplara olan ilgilerini sürdürmeye devam etmişlerdir. (Roy 1998, 200)

İşgal döneminde dini hareketin kırsal kesimde kök salması özgün olmaktan ziyade işgalin bir sonucu olmuştur. Davud rejimine karşı 1975 yılında başarısız olan kırsal kesim, dini hareketle birlikte işgale karşı direnişte önemli rol oynamışlardır. Pakistan'daki Deobandi okuluna temelde bağlı olan medreseler bu dönemde askeri üslere çevrilmiştir. Burada Hareketi İnkılab-ı İslami'nin medreseler üzerindeki hiyerarşik yapısı karşısında kırsal kesim, ortak bir düşmana saldırılması anlamında sessiz kalmış, aslında islami ideolojilerini benimsememişlerdir. İşgalin ardından özellikle 1992 ile 1996 yılları arasında devam eden iç savaş sırasında İslami kimlikleriyle ön plana çıkan liderlerin iktidar kurmakta başarısız olmaları ve uyguladıkları stratejiler İslami devlet fikrini itibarsızlaştırmıştır. (Roy 1998, 205, 207)

2.3.3. Taliban Dönemi Afgan Ulusal Kimliği

Taliban'ın Sovyetler Birliği işgalinin sona ermesinin ardından devam eden iç çatışmalarda ortaya çıktığı görülmektedir. Dini fundamentalist hareket olarak tanımlanan Taliban, Peştun etnik kimliğine sahiptir. Ancak dönemin Hizb-i İslami lideri Peştun asıllı Hikmetyar'ı kendi temsilcileri olarak asla görmemişlerdir. Ayrıca Kabil'in Peştun olmayanların elinde olmasından rahatsızlık duymuşlardır. Ülkede kontrolü ele geçirdiklerinde ise etnik temelde konumlanma talebini geri çevirmiş ve kendilerini Afgan Müslüman ulusunun temsilcileri olarak tanımlamışlardır. (Roy 1998, 208)

Taliban'ın ülkeyi kontrol etmedeki başarısı etnik bölünmenin değil, kabile parçalanmasının sona erdirilmesi olmuştur. Taliban'ın rolü Peştunların tek çatı altında birleşmesine izin vermiştir. Birçok Peştun komutan, kendi ideolojik

bağlantıları her ne olursa olsun Taliban'ı desteklemiştir. Örneğin, eski General Tanai, Batı yanlısın Ruhani Wardak, Paktia yöneticisi Celalettin Hakkani, İran yanlısı Muazzen ve Batıda eğitim alan diplomat Hamid Karzai Taliban'ı desteklemişlerdir. Aslında Taliban'ın Peştun birliği olması bir tesadüf değildir. Çünkü kriz zamanında Peştun kabile ve dini liderlerinin bir araya gelmesi Afganistan'da geleneksel fenomenin yeniden diriltilmesini sağlamıştır. Böylece dini ve pedagojik hiyerarşi, kendi kabile ve aile ilişkilerinin yerini almıştır. (Roy 1998, 209)

Taliban, Afganistan'da özellikle Peştun ağırlıklı bölgelerde hızla yayılırken diğer etnik grupların bulunduğu bölgelerde ciddi çatışmalar yaşamıştır. Bu dönemde etnik çatışmalar, hiç görülmemiş düzeylere ulaşmıştır. Hazaralar, 1994 yılında katledilmiş, diğer yandan Hazaralar Taliban'ı Mezar-ı Şerif'te katletmiştir. Ayrıca Taliban, 1998 yılında Özbekleri ve Hazaraları katletmiştir. Bu anlamda etnik kutuplaşma aşırı seviyelere yükselmiş, ülkede ulusal anlamda bir düzen ve bir aidiyet kalmayacak noktaya gelmiştir. (Rostami-Povey 2007, 6)

İslami kurallar ile ülkedeki karışıklığı sonlandırmayı amaçlayan Taliban'ı ülkedeki kontrolü sağlamada Pakistan'ın mülteci kamplarındaki ve kırsal alanlardaki gençlere destek vermeleri ve ABD ve Suudi Arabistan'ın maddi destekleri önemli rol oynamıştır. (Marsden 2002, 42) Taliban, Peştunların geleneksel olarak uyguladıkları bilinen Peştunvali kurallarını diğer etnik gruplara baskı ile uygulamaya çalışmışlardır. Bu da Taliban'ın diğer etnik gruplar ile çatışmasını körükleyen bir etmen olarak göze çarpmaktadır. (Rostami-Povey 2007, 23)

ABD işgaline kadar süren Afganistan'da Taliban dönemi, aslında bize Taliban'ın ülkede istikrar faktörü olarak kalamayacağını göstermektedir. Taliban, ülkede tamamen şariat hukukunu uygulama konusunda baskı uygularken batı kültürel modelini ise reddetmiştir. Ayrıca ülkede dış ilişkiler ile ilgili yaptıkları bir siyasi hareket olmamıştır. Afganistan'ın merkezinde yaşayan Şii mezhebine mensup Hazaralara karşı sert tutum sergilemişlerdir. Dini olarak kendi başına buyruk bir fundamentalizmin çizgisinde hareket etmişlerdir. Bu faktörler, Taliban'ın ülke yönetimi konusunda istikrar olmayacağını açıkça göstermiştir. (Roy 1998, 211)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN ABD TARAFINDAN İŞGALİNDEN SONRA MERKEZİ DEVLETİ GÜÇLENDİRME ARAYIŞLARI VE AFGAN KİMLİĞİ SORUNU

3.1.ABD İŞGALİ SONRASI MERKEZİ HÜKÜMETİ GÜÇLENDİRME ÇALIŞMALARI

ABD'nin 11 Eylül Olaylarının ardından kısa bir süre sonra işgal ettiği Afganistan'da yeni bir dönem başlamıştır. Taliban yönetimden düşürülmüş ve başkent Kabil ele geçirilmiştir. Burada yeni bir yönetim arayışları içerisinde Birleşmiş Milletler devreye girmiştir. BM'nin Bonn'da yürüttüğü Afganistan'ın yeni yönetim arayışları ve yol haritası Bonn anlaşması ile şekillenmiştir.

3.1.1.Bonn Anlaşması

ABD işgalinden sonra eski BM temsilcisi Lakhdar Brahimi, 14 Kasım 2001 tarihinde BM'nin merkezi rolünü üstlendiği geçici yönetimin kurulması, üye devletlerin çağırılması, Afganistan'da istikrarın sağlanması ve ülkeye yardımın sağlanması için barış gücünün görevlendirilmesi gibi konuları görüşmek üzere Almanya'nın Bonn kentinde dört büyük Afgan temsilci grubunu davet etmiştir. (Katzman 2009, 10)

Bu Afgan gruplar, 7 Ekim 2001 tarihinden itibaren ABD'nin askeri operasyonlarında görev alan Kuzey İttifakı, eski Kral Zahir Şah'ın temsil ettiği Roma grubu, Peşaver grubu ve Kıbrıs grubudur. Kuzey İttifakı hem Sünni hem Şii İslamın politize olması ile etnik taleplerin karışımından meydana gelmiştir. Tacik, Özbek ve Hazaralardan oluşan bu grup, ülkenin kuzey ve merkezinde yaşamaktadır. Roma grubu Batıda yaşayan sürgünlerden oluşan eski Kralın meşruluğunu sağladığı bir gruptur. Afganlar eski Kralın dönemine herhangi bir siyasi veya askeri bir organizasyon olmaması nedeniyle sempati duymuşlardır. Aynı zamanda BM ve ABD tarafından eski Kral tarihi sürekliliğin pozitif etkisi nedeniyle onu değerli kabul edilmektedir. Peşaver grubu Pakistan'dan katılırken Kıbrıs grubu İran'dan katılmıştır. (Rubin 2004, 6-7)

5 Aralık 2001 tarihinde imzalanan Bonn anlaşması ile Hamid Karzai başkanlığında geçici hükümet kurulmuş, Kabil’de güvenliğin sağlanması için Uluslararası Barış Gücü görevlendirilmiş ve Kuzey İttifakı kuvvetleri merkezi hükümete bağlanmıştır. Ayrıca uluslararası toplum nezdinde suç, uyuşturucu ve terörizm konularında işbirliğine ihtiyaç olduğu vurgulanarak yeni anayasa sağlanana kadar 1964 Anayasası kabul edilmiştir. (Katzman 2009, 10) Bu anlaşma kapsamında şiddet ve kaos ortamının sona erdirilmesi, baskıcı ve militarist teokrasiden demokrasi ilkelerinin, hukukun üstünlüğünün ve insan haklarının gelişmiş düzeyde olduğu bir toplum düzeni yaratılması, kabile ve etnik çatışmaların sona erdirilmesi, ulusal uzlaşma sürecinin başlatılması ve ekonomik dönüşümün gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. (Castillo 2010, 197)

İlk olarak yönetim düzeninin geniş tabana yayılması bakımından multi etnik ve tam temsilli bir hükümet oluşturulmuştur. Bu şekilde etnik temsilin içeriğinden tüm Afgan halkı açısından bu kurumların meşruluğunun sağlanması beklenmiştir. (Simonsen 2004, 712) Multi etnisiteye vurgu yapan bu adımlar ile Bonn anlaşması, uzun dönemli istikrar ve uzlaşımı içeren bir dönemi başlatan, kimliklerin bütünleşmesi şeklinde etnik bölünmenin ve etnisitenin çözülmesini sağlayacak bir dönüm noktası olarak görülebilir. Bu, Afganistan’ın geleceği için siyasi meşruiyeti ve sosyal istikrar açısından son derece önemlidir. (Simonsen 2004, 708)

Afgan siyasi geleneğine bakıldığında bir etnik grubun yani Peştunların hâkimiyeti görülmektedir. Ancak Bonn anlaşması sonrası gerçeği, eski geleneklerden oldukça uzaktır. Siyasi geleneğin aksine BM ve diğer temsilcilerin önerileriyle uyumlu olarak devletin kurumları eşsiz farklılık içinde inşa edilmektedir. Benzer şekilde barışın tesisi için diğer girişimler, toplumu ve siyasi güçleri geniş segmenti kapsayacak şekilde karakterize edilmektedir. Uluslararası güçlerin ülkenin siyasi karar alma mekanizmasına yaptığı baskılar, kazananın aldığı düşüncesinden farklı biçimde olmuştur. Bu yeni inşa, potansiyel olarak barış için daha uygun bir fırsat yaratmıştır. (Simonsen 2004, 711)

3.1.2.Anayasa

Bonn anlaşmasının ardından geçici hükümetin kurulması ile başlayan yeni dönemde yeni anayasa çalışmaları CLJ tarafından yürütülmüştür. CLJ, yaklaşık 502 üyesi ile Kabil’de toplanarak Afganistan İslam Cumhuriyeti’nin yeni anayasasını 4 Ocak 2004 tarihinde onaylamıştır. Başkan Hamid Karzai, ilkinin Emanullah Han’ın 1923 yılında yürürlüğe koyduğu anayasanın altıncısı olan bu yeni anayasayı 26 Ocak 2004 tarihinde onaylamıştır. CLJ delegeleri kısmen liberal İslami olarak tanımlanan bu anayasanın, Sovyet karşıtı cihat yıllarında ortaya çıkan çatışma ortamını, etnik ve hizipler arası iç savaşın, Taliban hareketinin radikal İslami yönüne karşı direnecek temel devlet yapılarını uzun süren konsolide için istikrarlı yapıyı sağlayacağını ummaktadırlar. Karzai ise yeni anayasa ile ilgili olarak anayasanın, iki meclisli parlamento ile başkanlık sistemi, hukukun üstünlüğü ve Anayasa Mahkemesi tarafından azınlık dilleri ile İslami düzenin korunması için daha önce görülmemiş haklar ve ileri derecede merkezileşmiş bir yönetim sağladığını belirtmiştir. (Rubin 2004, 5)

Anayasada Loya Jirga devlet kurumu olarak geliştirilmiştir. Ancak daha önceden Loya Jirganın Peştun kabileleri meclisi olarak işlevi olması nedeniyle Kuzey İttifakı tarafından istenmeyen bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlık şu şekilde çözülmüştür. Afganlar meşru yönetimin olmadığını fark edince Zahir Şah’ın destekçileri Emergency Loya Jirga’yı devleti yeniden inşa etmenin ilk aşamasında kullanmak için teklif etmişlerdir. Kuzey İttifakı ise BM kontrolünde bu teklifi çok temsilli bir hükümetin inşa süreci açısından meşru bir araç olarak kabul etmiştir. Buna benzer olarak Afganistan’ın eski tüm kurumları için de Bonn sürecinin bir parçası olarak Loya Jirga tarafından onay alınmıştır. (Rubin 2004, 7)

Yeni anayasa daha önceki anayasalardan yazımı konusunda ayrılmaktadır. Daha önce yürürlükte olan anayasalar dış etkenler tarafından kontrol edilen hükümet eli ile gizlice yazılmıştır. Yeni anayasa ise siyasi tartışmaya açık olan ve halk müzakereleri yapılan ilk anayasadır. Rubin’ e göre başkanın ilk olarak anayasa yazımı için dokuz üye görevlendirmesiyle başlayan süreç CLJ tarafından bölgesel

liderlerin veya herhangi bir grubun etkisinde kalmadan çok iyi yürütülmüştür. Hatta ELJ'deki üyeler kendilerini reformcu olarak tanımlamışlardır. Tüm bunlara rağmen anayasa, Afganistan'da çatışma sonrası istikrarsız durumun bir ürünüdür. Yeni anayasada ulusal kimliğe, vatandaşların memnuniyetine ve ülkenin istikrarına yönelik en önemli unsurlar hükümet biçimi, dinin yeri, devletin yapısı, dil, etnik kimlik ve adalet unsurları olarak göze çarpmaktadır. (Rubin 2004, 10)

Hükümet yapısında başkanlık ve yarı başkanlık sistemi konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Anayasa taslağında CLJ görüşmesinden önceki son hali ile Ulusal Güvenlik Konseyi'nin gözden geçirdiği zamana kadar yarı başkanlık sisteminin uygulanması düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Bunda taslak komisyon üyelerinin olası seçim kombinasyonunda Peştun kökenli başkan ile büyük olasılıkla Tacik olacak başbakan ile etnik dengenin kurulacağını varsaymışlardır. Hatta bu varsayım ile komisyon üyeleri, başbakanın tümüyle başkanın emrine verilmesine karşı koymuşlardır. Uzun bir süre bu sistemin gündemde kalmasına rağmen istikrarsızlık durumu olabileceği değerlendirilmiştir. Buna göre başbakan Wolesi Jirga'nın güvenoyu ile seçilirken başkanın güvenoyu ihtiyacı olmaması, bu sistemin çift yönetim yaratarak yüksek olasılıkla bölünmüş bir toplum ile istikrarsızlık yaratabileceği öngörülmüştür. (Rubin 2004, 11)

Hükümet yapısı tartışmalarında yarı başkanlık sistemi, başkan ile başbakan arasında uyumlu çalışmanın zorluğu, birbirleriyle rakip olma ihtimalleri göz önüne alınarak rafa kaldırılmıştır. Başkana iki başkan yardımcısı verilerek diğer etnik grupların temsiliyetinin sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca başkan yardımcıları ile ilgili olarak suikaste girişim olmaması maksadıyla ilk başkan yardımcısı, başkanın ofisinde öldürülmesi durumunda başkan olamaz şeklinde madde eklenmiştir. İki meclisten Wolesi Jirga başkanlık atamalarını onaylamak üzere yetkili iken Ulusal Meclis (National Assembly), İslam'ın inanç ve değerlerine tabi olmayan kanunlarda Anayasa Mahkemesi'nin talebiyle çözülmesi gereken konuları açıklığa kavuşturmak ile yetkili olmuştur. (Simonsen 2004, 713-714)

Anayasa sürecinde federalizm tartışması yaşanmıştır. Afganistan'ın kuzeyinde Sovyetler Birliği işgali sonrası Necibullah yönetimindeyken önemli bir güç haline gelen Abdul Raşit Dostum'un Cümbüş partisi, yeni devletin inşasında Afganistan Birleşik Cumhuriyeti önerisi ile devleti eyaletlere bölmeyi teklif etmiştir. Buna göre her eyaletin seçilmiş yöneticisi olacak, kendi bütçelerini belirleyebilme hakkı olacak. Bunun dışında bölünme etnik çizgide olmayacak. Kuzeyde Özbek ve Taciklerin yaşadığı bölge, merkezde Hazara bölgesi ve çoğunluğun Peştun olduğu güney bölgesi şeklinde düşünülmüştür. Bu düşüncede, Cümbüş partisinin etkisinin olduğu bölgeleri kontrol etme isteği görülmektedir. Özellikle Cümbüş üyelerinin Türkistan olarak nitelendirdiği bu bölge, büyük ölçüde Dostum'un kontrolündedir. (International Crisis Group 2003, 7)

Cümbüş partisi dışında Hizbi Wahdet partisi de federalizmi desteklemiştir. Uluslararası Kriz Grubunun yaptığı bir röportajda Hizbi Wahdet partisinin başkan yardımcısı Abdul Karim Khalili, önemli olanın tüm etnik grupların hükümetten merkezi veya yerel olsun tatmin olabilmeleri olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan Hizbi Wahdet partisinin diğer yöneticisi Akbari federalizmin iyi bir fikir olduğunu ancak bölünme tehlikesi nedeniyle güçlü bir merkezi yönetime ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir. Bu partilerin dışında birkaç temsilci daha federalizmi savunsa da ülkenin İran ve Pakistan etkisi altında bölünmesi korkusuyla büyük çoğunluk federalizm düşüncesini reddetmiştir. (International Crisis Group 2003, 7)

İmparatorluk olarak doğan Afganistan, yeni anayasa ile üniter devlet halini almıştır. Yönetim, yerel toplumlara kendilerini yönetmelerine yardım olarak değil, çevreyi kontrol edecek şekilde yetkilendirilmiştir. Vilayet yöneticileri ve uzak bölgelerdeki yöneticilerin ataması merkezi hükümete bırakılmıştır. Yeni anayasa merkezileşme prensiplerini içermektedir. Anayasa her kademedeki konseylerin seçimle göreve gelmelerini sağlamaktadır. Her ne kadar bu düzenlemeler olsa da birçok eski yönetici ve askeri kişilikler, hala geleneksel olarak gücü elinde bulundurmalarından dolayı makamlarını almışlardır. (Rubin 2004, 15-16)

Yerinden yönetimin reddedilmesine rağmen anayasa, Afganistan'ın kültürel çeşitliliğini tanıyarak bu konuda büyük adımlar atmıştır. Taslak halindeyken en önemli konu Peştü ve Dari dili olarak iki devlet dilinin olmasıdır. Geçmişte Peştü dili, ülkede hakim etnik grubun kullandığı dildir. 1964 Anayasasında 35. maddede Peştü dilinin ulusal dil olarak güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için etkili bir program uygulanması ve Dari dili ile birlikte resmi dil kabul edilmesi geçmektedir. 2003 yılında anayasa taslağında önceki anayasaya göre daha çoğulcu yaklaşım gözlenmiştir. Peştü ve Dari dili resmi dil olarak kabul edilmiş fakat diğer bahsi edilen beş dil, yayın ve dağıtım olarak özgürlüğünün garantisi altına alınmıştır. Tüm dillerin, konuşuldukları bölgelerde öğretilmesine ve geliştirilmesine imkan tanınmıştır. Ulusal marş ise Peştü dilinde olarak kabul edilmiştir. (Rubin 2004, 16-17)

Afgan kelimesinin anlamı konusunda etnik gruplar arasında bazı tartışmalar yaşanmıştır. CLJ'de kuzey bloğundan bazı gruplar, Afgan kelimesinin Peştunları ifade ettiğini belirterek vatandaşların Afgani olarak tanımlanmasını istemişlerdir. Hatta para isminin Afgani'den Paisa'ya değiştirilmesini teklif etmişlerdir. Ancak bu tartışma konularında Peştun delegeler bu tekliflere güçlü bir tepki vererek tartışmayı kapatmışlardır. (Rubin 2004, 17)

Anayasanın maddelerine göre bu tartışmaların müzakereleri sonucunda 2. maddede "Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin dini İslam'dır. Diğer dinlere bağlı vatandaşlar hukuk sınırları içerisinde kendi dinlerinin gereklerini yerine getirmekte özgürdürler." denmiştir. Anayasanın 3. Maddesinde "Afganistan'da hiçbir kanun İslam dininin inanç ve gereklerine aykırı olamaz" ifadesi geçmektedir. Bu ifade bazı sivil haklar gruplarının tepkisini çekmiştir. Ayrıca başkanın Sünni olması şartı yeni anayasada kaldırılmıştır. (Simonsen 2004, 720)

Anayasanın 4. Maddesinde vatandaşlık tanımı yapılırken ilk kez etnik çeşitlilik ve ülkenin siyasi birliği tanınmıştır. Bu maddede "Afganistan ulusu, Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen, Beluci, Paşai, Nuristani, Aymak, Arap, Kırgız, Kızılbaş, Gucar, Brahui ve diğer etnik gruplardan oluşmaktadır." şeklinde etnik çeşitlilik belirtilmiştir. Bununla birlikte afgan kelimesinin Afganistan'ın tüm vatandaşlarını kapsamakta olduğuna da yer verilmiştir. (Rubin 2004, 17)

Bu etnik çeşitlilik içerisinde Afganistan Peştun kabileleri tarafından yönetilen bir devletken günümüzde de devletin Peştunlar tarafından yönetilip yönetilmediği etnik bir tartışma konusudur. Her iki Loya Jirga supra etnik Afgan ulusal kimliğinin gücünü göstermiştir. Her ne kadar eski dönemde Loya Jirga Peştun elitlerinin bir meclisi olarak kullanılsa da günümüzde ulusal kimlik, Afgan ulusunun inşasına dair farklı görüşleri olan farklı gruplardan etnik siyasetçiler ve güçlü etnik kimliklerle ortaya çıkmıştır. Peştunlar, Peştun merkezli ve güçlü bir devlet kurgularken Tacikler merkezi yönetimde güç dağılımına odaklanmışlardır. Özbek ve Hazaralar ise ekendi yerel yönetim mekanizmalarının ve kimliklerinin tanınmasını istemişlerdir. Bu çeşitlilik mecliste yeni ve dinamik bir görünüm ortaya koymaktadır. Anayasanın kabulü ile ülkenin istikrara kavuşması beklenmektedir. (Rubin 2004, 10-11)

3.1.3.Yönetim

Bonn anlaşmasının ardından geçici hükümet ile Afganistan'ın 364 bölgesinden 1550 delegenin katılımıyla ELJ kurulmuştur. Bu geçici hükümet, 9 Ekim 2004 tarihinde yapılan seçimlere kadar görevine devam etmiştir. 3 Kasım 2004 tarihinde Karzai'nin %55,4 oy oranı ile başkan seçilmiştir. Merkezi hükümetin halk oyuyla belirlenmesi meşrulaştırılmasını sağlamıştır. Başkanlık seçiminden yaklaşık bir yıl sonra 18 Aralık 2005 tarihinde parlamento ve vilayet konseyi seçimleri gerçekleştirilmiştir. Wolesi Jirga (Halk Meclisi)'nde Karzai'nin başkanlık seçimindeki en yakın rakibi Yunus Kanuni 249 koltuğa sahip olmuştur. Nisan 2007 tarihlerinde Kanuni ile Kuzey İttifakının siyasi lideri Rabbani parlamentonun gücünü arttırmak üzere eski komünist ve kraliyet ailesi üyeleriyle birlikte muhalefet bloğu oluşturmuşlardır. Meshrano Jirga'ya, Karzai ve seçilmiş vilayet konseyleri tarafından 102 koltuk üyesi seçilmiştir. Karzai bu sayının üçte biri olan 34 üyeyi belirlemiştir. Meclisin lideri eski devlet adamı Sıbgatullah Müceddidi olmuştur. (Katzman 2009, 10-12)

Hükümet tarafından reformist olarak nitelenen ve bir dönem Maliye Bakanı olan Ashraf Ghani, ülkenin vilayet ve uzak bölgelerinin geleneksel yapısını değiştiren önemli adımlar atmıştır. Buna göre 32 vilayet sistemine bölgesel liderlerini adapte ederek merkezi hükümetin o liderleri kontrol altında tutmasını sağlamıştır.

Diğer bir adım ise Ulusal Dayanışma Programı ile demokrasinin yerel seviyelere kadar ulaşmasını sağlaması olmuştur. Bu bakımdan merkez çevre ilişkilerinin sağlıklı hale gelebilmesi için ülkedeki silahsızlanma sürecinin başarılı olması önemli bir yer tutmaktadır. (Simonsen 2004, 717)

Afganistan'da yönetimin meşrulaştırılması ve daha etkin hale gelebilmesi için birçok ülke ve uluslararası kuruluşlar yardımcı olmuşlardır. Kendi deneyimlerini Afgan yetkililerle paylaştıkları Ulusal Gelişim Stratejisi (ANDS) bulunmaktadır. Bu program ile demokratik kurumların ve uygulamaların güçlendirilmesi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, kamu hizmetlerinin sağlıklı işlemesi ve hükümetin şeffaflığı amaçlanmıştır. Bu amaçlarla 1230 rapor hazırlanmıştır. ABD sivil ve askeri kurumları hükümetin teknik kapasitesine ve politikalarına odaklanırken devlet kurumları bölgesel istikrar stratejisi ile kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması, yüksek derecede şeffaflık ve güvenlik konularında Afgan halkının yönetime olan güvenini geliştirmeye odaklanmıştır. Hatta bununla ilgili olarak 2010 yılı Temmuz ayında uluslararası bir konferansta Afgan hükümeti, etkili, hesap verebilir ve şeffaf bir hükümet olarak vatandaşlarına hizmet sağlayacağına ve ulusal çıkarları koruyacağına söz vermiştir. (Lamb 2012, 2)

Bonn anlaşmasının ardından Batılı devletler, Afganistan'da önceliği istikrara vererek meşruluğu ikinci plana atmışlardır. İç çatışma sırasındaki savaş liderlerinin sayısı kurumsal reformların yapılmasını zorlaştıran bir faktör olarak gözükmektedir bu liderlerin zayıflatılmasının bir yolu Başkan Karzai'nin Geçici Hükümetinin meşruluğunu güçlendirmek olmuştur. Bunu ise ülkedeki güvenlik kuvvetlerinin geliştirilmesi yönünde atılan adımlar ile yapmışlardır. Bu şekilde bu liderlere, merkezi yönetime bağlı güvenlik kuvvetlerine geçiş baskısı yapılmıştır. 2003 yılı Mayıs ayında bölgesel liderler ile merkezi hükümet arasında vergi gelirlerinin Kabil'e gönderilmesi ve ulusal hukuka uyulması konusunda anlaşılmıştır. Ayrıca liderlerin birbirleriyle savaşmamaları konusunda uzlaşmıştır. Bu anlaşma en azından bu konuda önemli bir gelişme olarak görülebilir. (Simonsen 2004, 725)

3.2.KARZAI HÜKÜMETİNİN KİMLİK SİYASETİ

Afganistan’da ABD işgali sonrası Bonn anlaşması ile merkezi hükümetin oluşturulması gerçekleşmiştir. Buna göre geçici olarak oluşturulan merkezi hükümetin başkanı olarak Hamid Karzai seçilmiştir. Hamid Karzai başkanlığındaki yönetim, kabineyi belirlerken etnik dengeleri gözetenerek hareket etmiştir. Buna göre ülkedeki önemli bakanlıklardan Savunma, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları Kuzey İttifakında yer alan liderlere verilmiştir. Savunma Bakanı Yunus Kanuni, İçişleri Bakanı General Muhammed Fehim, Dışişleri Bakanı Dr. Abdullah Abdullah olmuştur. 30 üyeli geçici kabinede 11 Peştun, 8 Tacik, 5 Hazara, 3 Özbek ve diğer etnik gruplardan oluşturulmuştur. (Aras ve Toktaş 2008, 52) Karzai’nin etnik dengeyi koruma çabası ülkenin tüm etnik toplulukları açısından merkezi yönetimin meşrulaştırılması anlamına gelmektedir. Bu kabinenin göreve başlayarak istikrarı sağlamak için gayret göstermesi ise toplum nezdinde bir güven sağlarken diğer yandan bütünleşme sürecine önemli bir adım olarak kabul edilebilir.

Karzai’nin başkanlığındaki geçici hükümet döneminde özellikle son on yılın etkisinin yaşandığı görülmektedir. Bu bakımdan Bonn Anlaşması görüşmelerinde de görülen etno politik ve ideolojik bölünme, tamamıyla çözülmeye devam etmiştir. Başkent Kabil’deki siyasi düzen üzerinde devam eden Tacik hakimiyeti ile daha fazla siyasi nüfuz ve temsiliyet isteyen Peştunların feryatları arasında bir çekişmeye dönüşmüştür. 1992 ile 1996 yılları arasında Peştunların kendi içlerinde lidersizlik ve büyük ölçüde bölünmüş halde olmaları Kabil’de Tacik hakimiyetiyle sonuçlanırken Taliban yönetiminin 2001 yılında sona ermesiyle Peştunlar, başta Bonn Anlaşmasıyla başlayan siyasi sürece başta ilgisiz kalmışlardır. Ardından Sivil Havacılık Bakanı Abdul Rahman’ın 2002 yılı Şubat ayında Kabil Havaalanında öldürülmesi ve Başkan Yardımcısı Abdul Kadir’in 2002 yılı Temmuz ayında suikastle öldürülmesi Tacikler ile Roma Grubu arasında yoğun güç çatışmasını ortaya çıkarmıştır. Bu güç çatışması ortamında Hamid Karzai’nin geçici hükümeti döneminde Paştunların yönetim içerisinde temsiliyetlerinin artacağı beklenmiştir. Ancak güvenlik organları olan ordu, istihbarat ve polis kuvvetleri büyük oranda Taciklerin hakimiyetinde kalmıştır. Yine de Karzai, finansal ilişkilerde Peştun temsiliyetini arttırmıştır. (Chandra 2006, 71)

Karzai'nin lehine sonuçlanan 2004 başkanlık seçimi, Afganistan için önemli bir siyasi olaydır. Aynı zamanda Bonn anlaşmasının ardından yaşanan siyasi sürecin halk tarafından meşruluğunun kabul edilmesi olarak görülebileceği gibi demokrasi açısından kurumların inşasının sağlam temele dayandırılması olarak da değerlendirilebilir. (B. Smith 2011, 1) 2004 seçimi ile Bonn anlaşmasının getirdiği bir sistem olarak ülkeyi yönetecek başkanın halk tarafından belirlenmesi Afganistan tarihine yabancıdır. Bu nedenle yeni uygulanan bu sisteme halkın yüzde 80 katılım oranıyla destek olması Bonn anlaşması ile başlayan süreçte yönetimin siyasetini benimsediğini göstermektedir. (Bijlert 2009, 4)

Geçici yönetimin ardından başkanlık seçimi yarışında Karzai, ülkede Peştun olanların desteğini alırken diğer etnik grupların desteğini almak için pazarlıklar yapmıştır. Burhaneddin Rabbani ve Muhammed Fehim'in bulunduğu Kuzey İttifakı, Karzai'ye koalisyon kabinesi şeklinde bir uzlaşma aramış ancak Karzai bu teklifi kabul etmemiştir. Diğer yandan savaş sırasında öldürülen Ahmed Şah Mesud'un kardeşi Ahmet Ziya Mesud'u yanına çekerek Tacik nüfusun desteğini almayı düşünmüştür. Ayrıca Hazara lideri Kerim Khalili'yi de yanına çekerek Şii Müslüman olan Hazara nüfusunun desteğini almaya çalışmıştır. (Katzman 2006, 3) Bu anlamda Karzai, etnik unsur bakımından tüm etnik grupları temsil ettiği şeklinde bir görüntü çizmeye gayret göstermiştir.

2004 başkanlık seçimleri sonrasında Karzai, Kabil'deki özellikle Tacik liderlerin engellemelerini kırma konusunda siyasi iddiasını ve girişimini arttırmıştır. Diğer yandan kendisini destekleyen Peştunlar arasında siyasi imajı büyük baskı altında kalmıştır. Çünkü Peştunlar, Karzai'yi büyük ölçüde Batı'ya çok bağımlı olarak görürken onun hükümetini de zayıf ve etkisiz olarak kabul etmişlerdir. Bu etkenler, Karzai'nin ülkede 2001 yılı Aralık ayından beri elinde tuttuğu iktidarı ile ülkenin yeniden inşası sürecinde etkililiğini azaltan nedenler arasında yer almaktadır. (Chandra 2006, 73)

Başkan Karzai, 2004 yılındaki seçim kampanyasında uzun yıllar süren çatışmalarda rol oynayan savaş liderlerinin, ülke istikrarına Taliban tehdidinden daha büyük bir tehlike olduğunu belirtmiştir. Seçim sonrası başkanlığının ikinci gününde uyuşturucu karşıtı ulusal çapta bir konferansta uyuşturucuya karşı mücadele

edeceğini belirtmiştir. Ancak Karzai'nin bu sözlerine karşın bu konularda başarılı olduğu söylenemez. Seçimden sonraki dört yılın ardından devlet otoritesi büyük ölçüde Kabil ile sınırlı kalmıştır. İlginç olan ise savaş liderleri, Taliban'ın düşmesinden sonra kendilerini tekrar toparlayarak ülkede yaygın uyuşturucu ağı bağlantılarını canlandırmışlardır. (Chandra 2006, 64-65)Uyuşturucu madde üretimi dünya pazarında yüksek değerlere sahip durumdadır. Bu bakımdan savaş liderlerinin önemli bir gelir kaynağı haline gelen uyuşturucu konusunda birçok tarım üreticisi de, kuraklıktan kaynaklanan diğer ürünlerinin kaybını afyon üretimi ile telafi etmektedir. Afyon, kuraklık şartlarına oldukça dayanıklı olup, aşırı yoksul kesimler için önemli bir gelir kaynağı halindedir. Afyonun bu özelliği savaş liderleri ile afyon üreticilerini ortak bir çıkar altında buluşturmaktadır.(Gritzner 2007, 97)

Çatışma dönemindeki güçlerini koruyan ve ülke istikrarına karşı büyük engel olarak gördüğü savaş liderleri karşısında Karzai, söylemlerinin aksine seçim dönemi boyunca onlar ile destek ve işbirliği yolu aramıştır. Çünkü savaş liderlerinin halen toplum nezdinde etkisi oldukça fazladır. Aslında seçim döneminde etno politik kutuplaşma derinleşmiştir. Hatta sadece Kuzey İttifakı içerisinde yaşanan ayrılıklar, Karzai karşısında ortak bir aday çıkarabilmelerini engellemiştir. Bununla birlikte Karzai'nin de yer aldığı başkan adaylarının ya her biri mücahit lider ya da Afgan siyasetinde güç ve pozisyonlarını ispat etmeye çalışan mücahit gruplarının desteğini alan kişiler olmuştur. Karzai başkanlığını ilan ettikten sonra özellikle Kuzey İttifakı ile süren uzlaşma görüşmeleri nedeniyle kendi kabinesini oluşturması on beş günü bulmuştur. Kabine, önemli ölçüde profesyonellik ve teknik açıdan nitelikli kişilerden oluşsa da büyük ölçüde savaş liderleri yer almış ve daha güçlü bir Peştun varlığı söz konusu olmuştur. (Chandra 2006, 74)

Savaş liderlerinin diğer adıyla mücahit grupların güçlü etkisi ve reformların gerçekleşmesinin aciliyeti dikkate alındığında Karzai, uluslararası destekçileri ve reformcuların istekleriyle büyük mücahit liderlerin istekleri arasında orta noktayı bulmaya çalışmıştır. Mücahit liderleri Kabil dışında vilayetlere veya fazla önemi olmayan mevkilere getirerek siyasi yapının dışında tutmayı denemiştir. Örneğin Özbek lider Dostum'u 2005 yılında büyük ölçüde etkisinin az olduğu ordunun başına Genelkurmay Başkanı olarak atamıştır. Benzer şekilde Peştun savaş lideri ve eski

bakanlık arkadaşı Gul Agha Sherzai ile Syed Hussain Anwari'yi vilayet yönetimine atamıştır.(Chandra 2006, 74)

Taciklerin hükümete etkisine gelindiğinde Karzai, kendi yönetiminde onlara kapıları kapatmış gibi bir görüntü vermiştir. Ancak Karzai ve destekçileri, Taciklerle işbirliği olmaksızın Kabil'in yönetim alanının ülkenin kuzey alanının birçok bölgesine ulaşmayacağını hesaba katmışlardır. Kabinayı oluştururken Yunus Kanuni'yi Savunma Bakanı olarak seçmiş ancak daha sonra reddedilmiştir. 2005 yılındaki parlamenter seçimlerinin sonuçları, Karzai'nin mücahit liderlerle sürekli olarak görüşmesi, onlarla işbirliği yapması ve onlardan gelecekte zaman zaman üye seçmesi gerektiğini kanıtlamıştır. (Chandra 2006, 75)

2005 yılında yapılan parlamento seçimlerinin bazı uzmanların nispi temsil sistemi ile yürütülmesi önerilerine rağmen Sovyet işgali dönemindeki gibi bir siyasi partinin güçlenmesinden korkulduğu için uygulanmamıştır. Buradaki korkuların nedeni Sovyet işgali dönemindeki dış destekli mücahit partileri gibi toplumsal ayrışma ve çatışmayı körükleyen bir durumun mevcut olmasıdır. Bu açıdan ulusal birliğin sağlanması ve sağduyulu bir yönetimin meydana getirilmesi için seçimler, - her ne kadar Adalet Bakanlığı'na kayıtlı 70 siyasi parti olsa da- parti temeli dışında gerçekleştirilmiştir. (Katzman 2006, 4)

Parlamento seçimlerinin parti temeli dışında gerçekleşmesinin ülkedeki siyasi tarih açısından farklı bir tespiti yapılabilir. Buna göre Sovyetler Birliği işgalinden bu yana geleneksel direniş partileri, İslami direniş partilerinden daha başarılı olmuştur. Hatta ülkenin dini açıdan daha homojen bir yapıya sahip olmasına rağmen bu şekilde bir sonuç çıkması ilginçtir. Geleneksel direniş partileri rekabeti üzerinden oluşan ittifak politikası, Afganistan'da iktidar gücünü belirleyici faktör olarak devam etmektedir. Bu bağlamda parti temeli dışında farklı etnik grupların birbirleriyle ittifak oluşturmaları Afganistan siyasetinin istikrarı açısından daha yapıcı sonuçlar doğurmaktadır. (Chandra 2006, 70)

Parlamento seçimlerinin sonuçlarına göre gözlemciler, Karzai'ye %60 civarında desteğin oluştuğunu belirtmişlerdir. Yaklaşık 40 parlamenter seçilen ABD karşıtı Hizb-i İslami partisi mücahit lideri Hikmetyar, şiddet istemediklerini ve

Karzai'yi destekleyeceklerini açıklamıştır. Muhalif bloktan Kuzey İttifakından Yunus Kanuni ve Burhaneddin Rabbani, Karzai hükümeti ile işbirliği yapmak istediklerini belirtmiş olsalar da parlamentodaki en zor grup olarak görünmüşlerdir. (Katzman 2006, 4-5)

Karzai'nin 2006 yılında eski Yargıtay başkanı İslami muhafazakar olan Fazl Hadi Shinwari'yi tekrar ataması parlamentoda reformistlerin muhalefetiyle karşılaşmıştır. Dini açıdan ülkede aşırı muhafazakârlarla reformistler arasında bir ayrılık olduğu görülmektedir. Bu atamanın kabulü dışında Yargıtay'a seçilen diğer sekiz üye ise geniş ölçüde desteklenerek onaylanmıştır. 2006-2007 bütçe tasarısında parlamento, uluslararası yardım olarak gelen 1.2 milyar doları ülkenin etnik dağılımını eşit şekilde gözeterek planlanan projelere ayırmayı onaylayarak etnik dengeyi koruma sağduyusu ile hareket etmiştir. (Katzman 2006, 6)

Karzai, ülkede uzun yıllar süren savaş sonrası düzenin kurulması, kurumların inşası ve merkezi yönetimin güçlendirilmesine odaklanarak iktidar paylaşımı stratejisi izlemiştir. Sistemik bir şekilde bakanlık, vilayet ve bölge yöneticiliklerini, bağlı bulundukları yerlerdeki güçlü liderlerle paylaşmıştır. Bölgesel liderleri kendi yönetimi altında tutmak istemesi merkezi yönetimi güçlendirmesi bakımından olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Aynı zamanda etnik denge olması bakımından bölgesel dengeyi bu şekilde kurması meşruluğu arttırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. (Sisco 2011, 1)

Bölgesel liderler, Sovyetler Birliği işgali ile başlayan süreçte direnişte önemli roller oynarken 2005 yılında parlamento ve vilayet seçimlerinde yer almışlardır. Savaş liderleri, mücahit, özgürlük savaşçıları, etnik ve milis komutanlar olarak çeşitli isimlerle anılan bu liderler, görünürde bitmek bilmeyen Afgan çatışmasındaki rolleri hakkında Batının bakış açısında anlamsal semantiğin değişmesi ile bölgesel liderler olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Burada özellikle anlamsal değişimin Bonn Anlaşması ile başlayan siyasi süreçte bu liderlerin askeri rolden sivil role geçişinin arzulandığı söylenebilir. Bununla birlikte Afganistan'da yeni siyasi düzenin inşası ve istikrarı için bir yol haritası çizen Birleşmiş Milletler'in, bölgesel liderleri birer aktör olarak bu siyasi süreçte meşrulaştırdığı görülmektedir. (Chandra 2006, 65, 67)

Bölgesel liderlerin mevcut güçlerini kullanma düşüncesi ile ilgili ABD Büyükelçisi Zalmay Khalilzad, ABD'nin, Afganistan'da bölgesel liderlerin siyasi sürecin geçiş döneminde yeni siyasi kurumların oluşturulmasında önemli rol oynayacağı düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Siyasi kurumların oluşması ise Karzai'nin ülkenin siyasetini meşru ve düzgün bir ortama taşımasını sağlaması bakımından önemlidir. Örneğin, Bonn anlaşması sonrası oluşturulan yeni düzenin ilk yıllarında uluslararası toplumun desteğiyle kurulan geçici hükümetin başkanı Karzai, yeni düzene uymayan siyasi aktörlere yüksek baskı uygulayabilmiştir. Seçimlerin yüksek katılım ile başarılı bir şekilde sonuçlanması da bu kurumsallaşmayı güçlendiren unsurlardan biridir. (Sisco 2011, 3-4)

Karzai, devlet kurumlarının yeniden inşası ile demokrasi ve etnik çoğulculuğu benimseyen bir kimlik siyaseti izleyerek ülkenin bütünleşmesini hedeflemektedir. 2004 yılında yapılan ilk demokratik seçimleri kazanan Karzai'nin izlediği bu siyasetin, Afgan halkı üzerinde yeni umutların yeşermesini sağladığı görülmüştür. Bununla birlikte Karzai'nin uyguladığı siyasetin, ancak devlet kurumlarının yeniden inşası ile kendisine alan bulabileceği de açıktır. Bu süreçte dış yardımların önemli bir kısmını üstlenen ABD'nin ekonomik ve askeri açıdan Afganistan'a yaptığı yardımın önemi büyüktür. Ancak ABD, Bonn anlaşması sonrası bu süreçte Afganistan'a dikkatinin giderek azaldığı görülmektedir. Bu bakımdan ülkede dış yardımların verimli ve etkin bir şekilde kullanılması, kurumların yeniden inşası için önemli bir yer tutmaktadır. (Gritzner 2007, 91)

Karzai, 2006'da yapılan Londra Konferansı'nda devlet kurumlarının inşasının önemine değinmiştir. Konuşmasında Afganistan'daki barış ve istikrarın, yönetim kurumlarının etkili ve yeterli bir şekilde oluşturulmasına bağlı olduğunu dile getirirken devletin kurumsal kapasitelerini geliştireceklerini, hukukun üstünlüğünü koruyacaklarını ve halkının haklarını koruyacaklarını belirtmiştir. (Raşid 2011, 168) Yine de Bonn süreciyle meydana getirilen yönetim yapısı, ülkeye kurumsal açıdan yönetim anlayışının gelişimi için fayda sağlamış gözükmemektedir. Çünkü yapı içinde başkan, savaş sonrası merkezi yönetimi güçlendirmek için patronaj ilişkileri ile bir düzen kurmaktayken diğer yandan başkanın bu tekel gücü ilerleyen yıllarda

farklı kullanılarak toplumun kutuplaşmasına ve dolayısıyla etnik ve dini açıdan tehditler oluşturmaya neden olabilir. (Sisco 2011, 4)

Afganistan tarihinde devlet kurumlarında atamaların siyasi çıkarlara, kaygılara göre yapıldığı görülürken Karzai döneminde de modern devlet kurumlarındaki liyakate dayalı sistemin oluşturulması çabalarının etkisi belirsizdir. Örnek vermek gerekirse Batı vilayetlerinden Herat ve Nimruz'da İsmail Han'ın, Kuzey vilayetlerinde Fehim Han'ın etkisinin bu konuda geleneğin devam ettiği görüşünü arttırmaktadır. (Sisco 2011, 5)

2004 yılında yürürlüğe giren anayasa, toplumun gözünde dini ve etnik açıdan ılımlı ve bütünleştirici olarak olumlu etki yaratırken Karzai de toplum tarafından olumlu etkilenmiştir. Anayasa'ya göre İslam dini anayasada Afganistan'ın kutsal ve resmi dini kabul edilirken hiçbir kanunun İslam inanç ve hükümlerine aykırı olamayacağı kabul edilmiştir. Ayrıca diğer dinlerin kendi usullerine göre yaşanabilmesine kanunun öngördüğü sınırlar çerçevesinde imkan verilmiştir. (Abrams 2007, 105) Anayasada yer alan bu maddelerin, dini açıdan bütünleştirici olması toplumun merkezi hükümeti meşru olarak görmesine katkı sağlamıştır.

Birden fazla dilin konuşulduğu Afganistan'da bu konudaki anayasa maddesini ulusal kimlik açısından önemli kılmaktadır. Peştun ve Dari dilinin resmi dil olarak kabul edilmesinin yanında beş dilin yoğun olarak konuşulduğu bölgelerde resmi dil olarak belirlenmesi Karzai'nin yönetimine güveni artırıcı bir unsur olarak görülmektedir. (Aras ve Toktaş 2008, 77-78) Esasen anayasanın etnik çoğulculuğu ve siyasi birliği tanımlayan niteliği Karzai yönetiminin bütünleştirici tavrını ortaya koymaktadır.

Karzai'nin ulusal kimlik inşasının ABD'deki ulusal kimlik inşasına çok yakın benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Onayladığı anayasa ile etnik çoğulculuğu benimsemiş ve vatandaşların etnik farklılıklarını korumalarına izin vermiştir. Diğer yandan ulusal kimliği bir üst kimlik olarak ulus devlete bağlılığa dayalı olarak muhafaza etmiştir. Etnik farklılıkları tanıması, dini açıdan her ne kadar hukuk kurallarını İslami inanç ve gereklerine göre tanımlayan ifadeler yer alsa da diğer dinlere mensup vatandaşların hukuk kuralları içerisinde kendi dini gerekliliklerini

yerine getirme özgürlüğü verilmesi açısından Karzai'nin kimlik siyaseti, Afgan halkını kapsayıcı özelliktedir. Kültürel çeşitliliğin tanınması ve yerel dillerin konuşulmasına imkan tanınması ulusal kimliğin diğer tüm özelliklerle birlikte ABD'deki ulusal kimlik inşasına benzer niteliktedir. ABD'de İngilizcenin geliştirilmesi ile ortak toplumsal kültürü yaygınlaştırma hedefi sağlanırken Afganistan'da Peştu dilinin ulusal dil olarak güçlendirilmesi programı uygulanarak benzer şekilde ortak toplumsal kültürün oluşması amaçlanmıştır.

Bu özelliklerin dışında Afganistan'da ortak değerler bütününe saygının oluşturulması amacıyla ortak toplumsal kurumlar oluşturulmadığı görülmektedir. Ayrıca ortak hak ve özgürlüklerin hukuk sistemi reformunun sınırlı kalması nedeniyle sağlanamaması ABD'deki uygulanan kapsayıcı özelliğe ters düşmektedir. Bu bakımdan ABD'deki ulusal kimliğin başarısının Afganistan'da sağlanmasının devlet kurumlarının yeniden inşası ve etnik ve dini grup kimliklerinin oluşturduğu geleneksel kurumların tasfiyesi ile mümkün olabileceği öngörülmektedir.

Karzai, 2009 seçimlerine daha tecrübeli ve daha gelişmiş bir anlayışa sahip bir siyasetçi olarak girmiştir. Ülkede varlık gösteren siyasi aktörler, Karzai'nin tekrar başkan seçileceğini öngörmüştür. Bu öngörü ile paralel olarak Karzai, Afganistan'da önemli siyasi nüfuza sahip siyasi aktörlerden İsmail Han, Abdul Raşid Dostum, Muhammed Muhakkık ve Gul Agha Sherzai ile birlik oluşturmuştur. Afgan siyasetinde önemli ve hırslı teknokratlardan oluşan grubu kendi nüfuzu içerisinde tutmuştur. Bu grubun en önemli isimleri olarak Eğitim Bakanı Ghulam Farooq Wardak, Ulusal Güvenlik Amiri Amrullah Saleh, İçişleri Bakanı Hanif Atmar ve Omar Daudzai bulunmaktadır. Ayrıca Karzai, uluslararası destekten daha çok ülke içinden destek kazanmıştır. (Humayoon 2010, 6)

2009 başkanlık seçimi ve 2010 parlamento seçimleri, Afganistan tarihinde açıkça tartışılan en büyük ulusal demokratik olaylar olarak görülebilir. Her iki seçimde oy verenlerin sayısının düşmesi, hükümet yetkilileri ile bölgesel liderlerin iktidarını kötü kullandığı istikrarsız bir sürecin neticesinde halkta oluşan hayal kırıklığının büyüdüğüne işaret etmektedir. Özellikle seçimlerin şaibeli olduğuna ilişkin halkta oluşan kuşku, ülkede devlet kurumlarının zayıf kaldığının göstergesi olarak görülebilir. Oy kullananlar ile seçim görevlileri için güvenliğin eksikliği

ayrıca dış ülkelerin seçimle ilgili olarak seçim sürecinin bağımsız ve bütünlüğü hakkında çelişkili söylemleri yine süreci olumsuz etkileyen faktörlerdendir. Ayrıca diğer seçimlerde ortaya çıkabilecek usulsüzlüklere karşı caydırıcı rolü bulunan seçim gözlem komisyonları, ülkedeki güvenlik kaygıları dikkate alındığında gözlem ve hareketliliklerinin sınırlı kalması sebebiyle etkililikleri de sınırlı kalmıştır. Karzai'nin kazandığı başkanlık seçimi sonucunda seçim sonuçlarına ilişkin tartışmalar sürse de bir sonuç alınamamıştır. (Akbar ve Akbar 2011, 2)

Seçimlerde yaşanan bu olumsuzlukların dışında Afganistan'da daha demokratik kurumların güçlenmesine ilişkin umutlar ve bu açıdan ilerleyen süreç 2005 yılına kadar devam etmiştir. 2005 yılından sonraki süreçte isyanların kırsal bölgelerde çoğalması, Afgan hükümeti ile uluslararası aktörler arasında özellikle dış yardımların ekonomik ve siyasi elitlerin arasında yolsuzluklar ortaya çıkması konusunda büyüyen güvensizlik, Afganistan'daki olumlu havayı değiştirmeye başlamıştır. Bu hava, bir yandan da Afganistan'da toplumun mevcut yapısını daha da kırılgan hale getirmesi tehlikesi taşımaktadır. (Akbar ve Akbar 2011, 3)

Ülkede uzun tarihi geçmişten beri uygulanan şeriat hukuku, Karzai hükümeti döneminde modern bir devletin bir parçası olarak insan haklarını kapsayan bir hukuk sistemine dönüştürülmek istenmiştir. Hatta bu şekilde ekonomi alanında uluslararası ticarete uyum sağlanması da amaçlanmıştır. Ancak geleneksel formların gücünün halen korunması, hukuk sisteminde değişikliği gerçekleştirmenin zorluğunu ortaya koymaktadır. Bununla ilgili olarak Karzai döneminde uluslararası toplumun desteği ile hukuk alanındaki yetkililer seküler hukuk konusunda eğitim verilmiştir. Yine de Karzai, hukuk sistemine ilişkin girişimlerini, Taliban'a karşı geleneksel ve dini birliğe ihtiyacı olması nedeniyle sınırlı tutmuştur. (Rotberg 2010, 5)

Karzai'nin sınırlı kalan hukuk sistemi ile ilgili reformun uygulanması konusunda büyük sorunlar yer almaktadır. Ülkede bu alanda farklı uygulamaların devam etmesi ve hatta tüm grupların halen Şeriat hukukunu takip etmesi bu reformu etkisiz kıldığı gibi hükümetin diğer alanlardaki reformlarını da olumsuz etkilemektedir. (Gritzner 2007, 92) Yeniden inşanın birçok ayağı olduğu ve bu ayakların her birinin ayrı öneme sahip olduğu değerlendirilebilir. Çünkü herhangi birinde yaşanan olumsuzluk diğerlerine de tesir edebilmektedir. Bu anlamda

Karzai'nin uyguladığı kimlik siyaseti, ülkenin yeniden inşasının sekteye uğrayacağı endişesi ile toplum tarafından umutsuzluğa neden olmaktadır.

Karzai, dini kimliği ile öne çıkan Taliban'a barış çağrılarında bulunmuştur. 2008 yılından bu yana – Taliban'ın talebiyle ABD'nin arabuluculuğu olmaksızın - Afgan hükümeti ile Taliban arasında görüşmeler yapılmaktadır. Karzai, bu görüşmelerin yürütülmesi için Afgan Barış ve Entegrasyon Programı kapsamında Yüksek Barış Konseyi'ni kurmuştur. Taliban'a barış için çağrısında İslami hukuk ve kanun çerçevesinde barış içinde ve kardeşçe yaşama isteğini dile getirirken dış güçlerin varlığının, barış içinde bir siyaset sürdürülmesi halinde sonlanacağını belirtmiştir. ABD Savunma Bakanlığı, 2011 yılında yaptığı açıklamada Afganistan'da devam eden barış süreci kapsamında yedi yüz eski Taliban mensubunun Afgan toplumuna katıldığını ve iki bin mensubun da Afgan toplumuna katılma aşamasında olduğunu dile getirmiştir. (B. Smith 2011, 8-9)

3.3.KARZAI HÜKÜMETİNİN KİMLİK SİYASETİNİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Karzai'nin kimlik siyasetinde uzlaşmacı ve bütünleştirici bir üslup olmasına rağmen ülkede her seviyede uyguladığı politikalar karşısında karşılaştığı sorunlar bulunmaktadır. Uzun süredir çatışma yaşanan Afganistan'da siyasetin kendine yer bulamaması ve süreç içerisinde Afgan halkının aşırı seviyede grup kimliklerinin ön plana çıkması Afgan ulusal kimliğinin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Karzai hükümeti, Afgan ulusal kimliğinin gelişimi için uygun bir ortam yaratmaya çalışırken uyguladığı politikalar çerçevesinde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Karzai, geçici hükümetle birlikte başlayan süreçte öncelikle yeni anayasa ile etnik çoğulculuğu benimseyen bir politika izlemiştir. Ancak yeni anayasanın uygulanamadığı durumlar görülmektedir. Örneğin 2007'de İçişleri Bakanlığı'na bağlı Yerel Yönetim Bağımsız İdareler kurulmadan önce Tarımsal Islah ve Gelişim Bakanlığı ile başkanın yerel yönetim idareleri arasında ciddi fikir ayrılıkları mevcut olmuştur. Anayasaya göre yerel kararları almak için oluşturulan Köy Konseyleri

üyeleri seçimle gelmesi gerekirken seçim yapılmamıştır. Tarımsal Islah ve Gelişim Bakanlığı'na göre ise yerel kararları almak için köy seviyesinde Toplum Gelişim Konseyleri görev almaktadır. Ancak yerel seviyede karar alıcıların kim olduğu sorusu bazı bölgelerde yanıtız kalmakta, bazı bölgelerde yer yer değışmektedir. Bu durum merkezi yönetimin meşruluğunu azaltmakta diğery yandan etkisini yerel seviyelere taşıma konusunda sıkıntılar yaşatmaktadır. (Lamb 2012, 17)

İktidar paylaşımı stratejisi izleyen Karzai, bu yönüyle bölgesel liderler ile etkinliğini arttırmak istemiş ancak bu konuda ciddi problemler ile karşılaşmıştır. Karzai'nin atadığı bölgesel liderler, kamu hizmetlerini yetersiz seviyede yürütmüş, yolsuzluklara karışarak halkın yönetime güvenini sarsmışlardır. (Sisco 2011, 2) Hatta Karzai'nin bölgesel liderlerden bazılarını marjinalleştirmesi, Afganistan'ın Peştun olmayan grupların bulunduğu bazı bölgelerinde düzenin sağlanması için yönetime güvenerek uluslararası yardımda bulunanlar ile insan hakları grupları tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. (Katzman 2009, 15)

Güvenliğin sağlanması için Karzai'nin uygulamaya koyduğu silahsızlandırma ile ilgili olarak DDR ve DIAG programları 2007 yılı itibariyle yeterince amaçlarına ulaşamamıştır. Bu programlarda BM Afganistan Yardım Görevi raporlarına göre az da olsa aşama kaydedilmiş gibi gözükse de özellikle güneydeki silahlı grupların Taliban'a karşı silahlanma ihtiyaçları bu amacı zora sokan etmen olmuştur. (Katzman 2009, 16-17) Güvenliğin sağlanamaması ise Afgan halkının yönetime olan inancını azaltmakta aynı zamanda etnik ve dini grup kimliklerinin tekrar ön plana çıkması tehlikesini barındırmaktadır.

Karzai'nin, Afgan halkı karşısında güven kaybı yaşamasına neden olan diğery bir faktör uluslararası yardımlara hâkim olamamasıdır. Karzai hükümetinin dış yardımlar ile birlikte maddi olanaklarını ne kadar etkin kullandığı konusunda tartışmalar mevcuttur. Parlamentoda Ghazni vilayetinden Ramazan Başardost, hükümetin yolsuzluklar yaptığına dair güçlü eleştirilerde bulunurken dış yardımların kötü yönetildiğini iddia etmiştir. Birçok Afgan, ülkenin her yerine yayılan yolsuzluklardan ve yeniden inşanın yavaş ilerlemesinden yakınmaktadır. (Gritzner 2007, 91)Hükümetin kontrolü dışında yer alan %75'lik dış yardım, toplum farklı alanlara çekmek için kullanılmıştır. Karzai, vergi uygulaması konusunda da başarısız

olmuştur. Çünkü vergi gelirlerinin büyük bölümünü oluşturan sınır vilayetlerinde vergilerin kontrolü bölgesel liderlerin elinde kalmış ve bölgesel liderler topladıkları vergi gelirlerini merkezi yönetim ile paylaşmamışlardır. Ayrıca ülkede IMF ve Dünya Bankası desteği ile kurulan ekonomik yapıda, finansman açığı için para basma yetkisi verilmemiştir. Yardım politikasının bir bütün olarak hükümetin kontrolünde olmasından ziyade parçalanmış bir tarzda yapılması ulusal öncelik temelinde bütünsel yaklaşım ile kullanılmasını olanaksız hale getirmiştir. (Castillo 2010, 201-202)

ABD işgali sonrası oluşturulan siyasi yapı içerisinde kurumlar arasında güçler ayrılığı sağlanamamıştır. Bu konuda ABD, Karzai hükümetine bir baskı yapmadığı gibi Karzai de devletin kurumlarının daha etkin hale gelmesine engel olmuştur. Parlamentonun, hukuk kurumlarının ve yerel yönetim kurumlarının zayıflığı, etkili bir kurumsal yapının oluşturulamadığını göstermektedir. Örneğin hukukun etkili ve açık şekilde uygulanmaması, Taliban'ı Afgan hükümetine karşı rahat hareket etmesini sağlamaktadır. (Hadley ve Podesta 2012)

Hukuk sistemi ülkenin tüm bölgelerinde uygulanamamaktadır. Hatta uygulandığı bölgelerde bile çözümün tek tartışılan mercii olamamaktadır. Tartışma mercii olarak birçok bölgede geleneksel formdan bölge şuraları, kabile liderleri ve dini liderler ve hatta Taliban'ın mahkemeleri görülmektedir. Ayrıca Karzai'nin liyakate dayalı olmayan atama şekli ile bölgesel liderleri ataması merkezi otoritenin illegal otoriteler ile paylaşıldığını göstermektedir. Karzai'nin atadığı bölgesel liderlerin arkasında durduğu alanında yetersiz ve yolsuzluğa karışmış çalışanların işten atılmaması da illegal otoritelerin, bu açığı merkezi hükümet aleyhine kullanarak baskı kurmalarına neden olmaktadır. (Lamb 2012, 18-19)

Karzai hükümetinin karşılaştığı sorunlardan birisi de iktidarın meşruluğu konusunda Taliban'ın suçlamalarıdır. Taliban, Karzai hükümetini İslami olmayan, dış güçlerin uzlaşmasının bir ürünü olarak görmektedir. Dahası, Taliban ülkede dış işgalin varlığını reddettiğini ve siyasi uzlaşmaya varmayacağını belirtmiştir. Taliban hareketinin lideri, Karzai hükümetini bu söylemleriyle suçlayarak Afgan milliyetçiliği ile bir bağlantı kurmuştur. Bu bağlantı birçok kişinin Taliban'ı desteklemesine neden olmuştur. Taliban lideri Muhammed Ömer, 2009 yılında

yaptığı konuşmada Afganistan'ın ve gerçek Afgan ulusal kimliğinin dış güçlerin desteği ile Karzai hükümetinin saldırısı altında olduğunu dile getirmiştir. (Raqib 2011, 163, 166)

Taliban, dini açıdan söylemlerinde batılı ülkelerin İslam'a zarar verdiğini belirtmektedir. Taliban'ı Afgan toplumu karşısında meşrulaştıran en önemli unsur din olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüldüğü gibi söylemlerinde de dini söylemlere yer vererek Afgan toplumu üzerinde geleneksel olarak güçlü bir forma sahip İslam'ı bir araç olarak kullanmaktadır. Ayrıca Taliban'ın Karzai hükümetine diğer bir eleştirisi ise hükümet ile halk arasındaki uzaklıktır. Karzai'nin seçim kampanyalarını sadece Kabil'den yaptığını ve diğer bölgelerdeki halkla ilgilenmediğini iddia etmiştir. Bu açıdan Karzai hükümetinin toplum üzerinde meşruluğunu sorgulatan bir söylem kullanarak kendi varlığını güçlendirme çabası içerisinde olmuştur. (Raqib 2011, 166, 172) Taliban'ın varlığı ülkedeki 34 vilayet arasından 2006 yılında 4 vilayette mevcutken 2010 yılında 33 vilayette mevcut olmuştur. (Sisco 2011, 2)

Ülkede haşhaş üretimi ve afyonun işlenmesi, Karzai hükümetinin siyasetini olumsuz etkilemesi açısından ciddi sorunlar doğurmaktadır. BM Uyuşturucu ve Suçlar Dairesinin (UNODC) 2005 yılında yayımladığı rapora göre Afganistan, dünyadaki afyon üretiminin %87'sini, haşhaş üretiminin ise %63'ünü karşılamaktadır. Bu üretimlerin Afganistan'ın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'na yaklaşık %52'sini kapsadığı belirtilmektedir. (NATO Drug) Yasadışı olarak yapılan bu uyuşturucu ticareti engellenememektedir. Hatta 2006 yılında Karzai, uyuşturucu madde kaçakçılığı ve organize suçlarla bağlantılı olduğu değerlendirilen 13 eski bölgesel askeri liderleri güvenlik görevlisi olarak atamıştır. Bu durum Avrupalı diplomatların tepkisine yol açtığı gibi ülkede Karzai'nin siyasetinin meşruluğunu da bir ölçüde azaltmıştır. (Rotberg 2010, 7)

Karzai'nin yönetime geldiği ilk yıllardan itibaren Afganistan'daki merkezi yönetimin toplum açısından meşruluğunu seçime katılım oranlarından görmek mümkündür. 2004 yılında Bonn anlaşmasının ardından yapılan ilk seçimlerde halkın %80 katılım oranına sahip olduğu görülmektedir. (Bijlert 2009, 4) 2009 yılında yapılan başkanlık seçiminde ise halkın seçime katılım oranı yaklaşık %35'e düşmüştür. (National Democratic Institute 2010, 72) 2014 yılında ise halkın seçime

katılım oranı yaklaşık %60 olmuştur. Seçimlerin Taliban tarafından istikrarsızlaştırılması amacı, belli bir oranda gerçekleşirken diğer yandan merkezi yönetimin meşruluğunun sarsılmasına neden olmuştur. (Katzman 2015, 27)

Karzai hükümetinin tüm bu karşılaştığı sorunların ışığında yapılan bir araştırmada Karzai hükümetine güvenin, bölgesel olarak farklılık gösterdiği görülmektedir. Araştırmaya göre Kuzeybatıda ve Hazara bölgesinde Karzai hükümetine güvenin %77 olduğu görülmektedir. Güneydoğuda ise Karzai hükümetine güvenin %62 olduğu görülmektedir. Siyasi partilerin etkililiğine dair yapılan araştırmaya göre siyasi partilerin ülkenin tümünü kapsayacak şekilde hareket ettiğini düşünenler sadece %25 oranında kalmaktadır. Toplumun geniş tabakasına hitap ettiğini düşünenler ise sadece %19 oranında kalmaktadır. Bu sonuçlara göre Taliban'ın daha etkin olduğu güney bölgelerinde güvenin daha az olduğu görülmektedir. (Lamb 2012, 9-10)

Karzai hükümetinin Taliban ile gerçekleştirdiği barış görüşmelerine ilişkin yapılan araştırmada barış görüşmelerine toplumun desteğinin %80 olduğu görülmektedir. Ayrıca toplumun %73'ü barış çabaları ile istikrarın geleceğine inanmaktadır. Ülkede demokrasinin mevcut işleyişinden tatmin olanların oranının ise %69 olduğu görülmektedir. (Lamb 2012, 11) Bu sonuçlar toplumun uzun yıllar süren çatışmaların ardından ülkede barış ve istikrarın özlemini duyduklarını göstermektedir. Her ne kadar Karzai hükümetinin karşılaştığı sorunlar, ülkede siyasetin işleyişini yavaşlatsa da toplumun bir barış düzeninde yaşama arzusu göze çarpmaktadır.

3.4.ASHRAF GHANİ HÜKÜMETİNİN KİMLİK SİYASETİ

Ashraf Ghani, Afganistan'da Bonn anlaşmasının ardından oluşturulan yönetim yapısında Karzai'nin 2002 yılından itibaren sürdürdüğü başkanlık koltuğuna 2014 yılı başkanlık seçimlerini kazanarak oturmuştur. 12 yıllık Karzai hükümeti dönemi sona ererken 2014 seçimleri, ülkede yaşanan mevcut durumu özetler gibidir. Dini kimliğiyle ön planda bulunan Taliban, daha öncekilerde olduğu gibi başkanlık seçimlerini engellemeye yönelik söylemlerini devam ettirmiştir. Taliban etkisine

rağmen iki aşamalı olarak gerçekleşen seçimler, aynı zamanda etnik kimliklerin halen ön planda olduğunu göstermektedir. (Katzman 2015, 27-28)

Başkanlık seçimlerinde halkın etnik temelde oy kullandığı net bir şekilde görülmektedir. Örneğin Kapisa vilayetindeki Tacik nüfusunun yoğun olduğu altı bölgeden beşinde %78 ile %97 arasında Tacik kökenli Abdullah'a oy verildiği belirtilmektedir. Peştun nüfusun yoğun olduğu Tagab'ta ise Peştun kökenli olan Ghani'nin, %82 oy aldığı görülmektedir. Ülkedeki en büyük iki etnik grubun temsilcileri olarak Ghani ve Abdullah'ın birlikte çalışmaları yönetimdeki dengenin etnik temelde kurulduğunu göstermektedir. (Mann 2014)

Ülkede tartışmalara neden olan başkanlık seçimlerinin ardından Ashraf Ghani ile Abdullah Abdullah arasında yapılan iktidar paylaşımı anlaşması, yaşanan siyasi krizi kısmen sona erdirmiştir. Bu anlaşmaya göre Ghani, başkan olmuş, Abdullah ise yapılacak anayasa değişikliği ile başbakanlık mevkiine dönüşecek olan hükümetin CEO'su olmuştur. Bu durumun siyasi çöküş yaratacağı endişesi duyulurken her geçen gün hükümetin işlevini engelleyen bir mekanizmanın varlığının devam ettiği belirtilmektedir. Ancak bu siyasi krizin Karzai hükümeti döneminde oluşan patronaj ilişkilerine dayalı siyasi sistemi değiştirmek için bir fırsat olduğu düşünülebilir. (Coburn 2015, 1)

Ashraf Ghani, anayasal rolü bakımından yönetime ağırlığını koyarken ilk girişimi devletin kurumlarındaki yolsuzlukları engellemek olmuştur. Yolsuzluğa karışanları bireysel olarak sorumlu tutacağını belirtmiştir. Karzai'nin kendiliğinden akan bir siyasi tarzına karşılık Ghani daha etkin ve hareketli bir siyasi tarzı benimsemiştir. Taliban ile uzlaşma konusunda yeni bir yol çizme arayışına girmiştir. Kabinenin belirlenmesi konusunda güçlü etnik ve siyasi grupların etkisinin devam ettiği gözlenmiş ve bir uzlaşının ürünü olduğu değerlendirilmiştir. Bazıları Ghani'nin kabine üyeleri seçiminde siyasi düşünce ve çıkarlarla değil liyakate dayalı olarak hareket ettiğini dile getirmişlerdir. (Katzman 2015, 29-30)

2011 yılından itibaren başlayan hükümet kurumlarında liyakate dayalı atamalar, Ghani hükümeti döneminde daha etkin bir şekilde uygulanmıştır. Bu konuyla ilgili her bir bakanlığa niteliklerine göre çalışanlarını belirlemeleri talimatını

vermiştir. (Katzman, Afghanistan: Politics, Elections and Government Performance 2015, 33) Rüşvet alan veya yolsuzluk yapanlara ilişkin ise Batılı bir yetkilinin konuşmasında Ghani'nin, yolsuzluğa karışan birçok bölgesel liderler, general ve polis şefinin işine 60 gün içerisinde son vereceğini söylediğini dile getirmiştir. (International Crisis Group 2014, 27) Ghani bu konunun üzerine kararlılıkla giderek başarılı olursa Afgan hükümetinin Karzai döneminden beri gerek Taliban gerekse uluslararası toplum tarafından maruz kaldığı baskı ve suçlamalardan kurtulmasını sağlayarak güçlenmesini destekleyebilir.

Ashraf Ghani ile birlikte yeni yönetimin çok yönlü yapısı göze çarpmaktadır. Bir yandan reformlar devam ederken diğer yandan ülkede barış ve istikrarı sağlamak için iç siyasette uzlaşma arayışları ve dış siyasette işbirliği arayışları sürmektedir. Ghani hükümeti için bazıları, geniş tabanlı olarak çeşitli etnik siyasi grupların yer aldığı bir hükümet olarak söz ederken bazıları, gruplaşmaya eğilimli ve zayıf olarak değerlendirilen bir hükümet olarak tanımlamaktadır. Seçim sonuçlarının ardından yaşanan gerilim üzerine iktidar paylaşımı anlaşmasının yapılması, hükümetin zayıf olduğu görüşünde olanların nedeni olarak görülmektedir. (Sial 2016, 1)

Ghani hükümeti bir koalisyon hükümeti gibi olması nedeniyle ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Hükümet üyeleri arasında ciddi anlaşmazlıklar çıktığında uluslararası temsilcilerin araya girmesine ihtiyaç duyulmuştur. Örneğin Ghani ile Abdullah arasında yapılan anlaşmanın dili Dari veya Peştü dili olmamış, bu dillerin yerine İngilizce olması kararlaştırılmıştır. Afgan elitler arasında yaşanan bu tartışmalar Afgan halkı üzerinde de yönetime olan inanç bağlamında kırılmalara neden olmuştur. Afganistan'da bu durumu destekleyen bir yetkili konuşmasında demokrasinin öldüğünü ya da belki de asla var olmadığını, siyasi partilerin ve tarafsız seçim kurumunun halen bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca paranın en büyük faktör olduğunu, seçmenin parayla oyunu sattığını dile getirmiştir. (International Crisis Group 2014, 22, 25)

Taliban ile barış görüşmeleri kapsamında Ashraf Ghani, Taliban'a görüşme çağrısında bulunmuştur. Uluslararası yardım kuvvetlerinin ülkeden ayrılması halinde Taliban'ın daha ciddi bir tehlike haline geleceğini düşünen Ghani ve Abdullah, bu sorunu çözme yolunda istekli görünmektedirler. (International Crisis Group 2014,

31) Ancak 2015 yılı bu konuda Ghani hükümeti için oldukça kötü geçmiştir. Taliban, ülkenin yaklaşık %30'unu kontrol etmeye başlamıştır. Ayrıca Afgan Ulusal Kuvvetleri, bir yıl içinde 19 bin personelini kaybetmiştir. (The Guardian 2015)

Ashraf Ghani, 25 Nisan 2016 tarihinde parlamentoda yaptığı konuşmada hükümetinin halk ile istişari ve karşılıklı mutabakat içerisinde hareket edeceğini belirtmiştir. Ghani'nin bu söylemi, Karzai hükümeti döneminde Taliban tarafından yapılan hükümetin halkla bağlantısının olmadığı iddialarına kendi hükümeti çerçevesinde verdiği bir yanıt gibidir. Ayrıca bu dönemde otokratik bir yönetimin var olduğu iddialarını çürütmüştür. Diğer yandan Abdullah'ın destekçileri tarafından önemli ulusal politikalar üzerinde tartışmaların yapılmamasından yakınmaları konusuna da bir karşılık vermiştir.(Malikyar 2016)

Yönetime geldiği günden beri zamanının çoğunu yolsuzlukları engellemeye harcayan Ghani, diğer yandan patronaj ilişkilerindeki hassas dengeyi korumaya çalışmaktadır. Ancak bunların sonucunda Abdullah ile aralarındaki uzlaşmanın sağlanamaması ile birçok bakanlık ve hükümet ofisi boş bırakılmıştır. Savunma Bakanı mevkisi uzlaşma sorunu nedeniyle boş bırakılırken NATO Barış Gücü Komutanı John F. Campbell'in fiilen Savunma Bakanı gibi hareket etmesi etnik tansiyonu biraz düşürmüştür. Ancak ülkede güvenlik anlamında 2001'den bu yana ilk kez Taliban, büyük bir vilayetin kontrolünü ele geçirmiştir. Bu konuda ABD'nin planlı olarak birliklerini azaltma dolayısıyla bu bölgedeki hava desteklerini geri çekmiş olması Afgan ulusal kuvvetlerinin bölgeyi kaybetmesinde etkili olmuştur. Helmand vilayetinin Taliban tarafından ele geçirilmesi hükümeti de zayıf yönetim sergilediği iddialarına maruz bırakmıştır.(Snow 2015)

Karzai'nin ardından başkan olan Ghani, esasında Karzai hükümeti döneminde yaşanan sorunlara yönelmiştir. Özellikle yolsuzluğun engellenmesine ve liyakate dayalı olarak atamaların gerçekleştirilmesine büyük önem vermektedir. Yolsuzluğun engellenmesi hükümetin vergi gelirlerini yükselteceği gibi bu gelirler ile ekonomik ve siyasi açıdan hükümetin gücünü ve meşruluğunu arttırmasını sağlayacaktır. Liyakate dayalı atamalar ise hükümetin verimli çalışmasına yardımcı olarak toplum üzerindeki etkinliğini yükseltme fırsatı doğuracaktır. Ghani'nin Karzai'den sonra aynı ulusal kimlik inşası araçlarını daha etkin kullanmaya çalıştığı görülmektedir.

Yeni devlet kurumlarının etkinliğini tüm ÷lkede sağlama amacı içerisinde olmasına rağmen onun önündeki en büyük sorun yönetimi Abdullah Abdullah ile paylaşması olmuştur. Zaman zaman siyasetin uzlaşmazlıklarla tıkanığı görülürken bu açıdan reformların gerçekleştirilmesi ve hükümetin yeni adımlar atabilmesi zaman almaktadır.

SONUÇ

Afganistan, Orta Asya'nın kalbinde olarak adlandırabileceğimiz merkezi konumu ile tarihi boyunca önemli siyasi olaylara tanık olmuştur. Yüzyıllar öncesinden bu yana önemli siyasi mücadelelere konu olan bölgede Moğol İmparatorluğu, Timur İmparatorluğu ve Babür İmparatorluğu'nun egemenliğinin ardından Afgan kabilelerinin bağımsızlığını kazanmasıyla Afganistan'ın tarihi yer almıştır. Kendi tarihi içinde zengin etnik çeşitliliğe sahip olmuş aynı zamanda birbirinden farklı birçok kültürü barındırmıştır. Ülkenin bu özelliği siyasi yapıya da yansımıştır.

Afganistan'ın tarihi boyunca etnik ve kültürel çeşitlilik, ulusal birliğin sağlanması açısından büyük sorunlara yol açmıştır. Ülkede en büyük etnik grubu oluşturan Peştunların, Afganistan tarihinin kısa bir dönemi haricinde siyasi iktidara sahip olduğu bilinmektedir. Ancak Peştunlar, geleneksel kabile ve aile kültürlerini siyasi düzleme yansıtınca diğer etnik grupların tepkisiyle karşılaşmışlardır. Ayrıca etnik grup olarak kendi içinde farklı sorunlar yaşamaları da ülkede tüm halkın ortak aidiyet hissi duyabilmesine engel teşkil etmiştir.

Çalışmada temel olarak alınan Afganistan'da ulusal kimlik arayışları, Afganistan tarihi boyunca iktidara gelenler tarafından farklı şekillerde devam etmiştir. Tarihsel olarak ele alındığında ulusal kimliğin, çeşitli yöntemlerle güçlenmesinin amaçlandığı görülmektedir. Bu bağlamda ilk olarak Abdurrahman Han döneminde ulusal kimliğin inşası Peştun etnik milliyetçiliği üzerinden yapılmıştır. Etnisiteye dayalı özelliği olması, Almanya'nın ulus inşasına benzer şekilde ortak ruha dayalı bir siyasi birlik niteliğinde olduğunu göstermektedir. Ancak Almanya'daki ulusal kimlik inşasında birbirinden ayrı 39 siyasi birimi bütünleştirme siyasetinde ulusal dil olarak Almancanın her yerde yaygın olması, ortak kültür ve etnik birlikteliğin mevcudiyeti gibi destekleyici etmenler varken Afganistan'da birbirinden farklı kültürlere sahip çok sayıda etnik grup vardır. Aynı zamanda ülkenin her yerinde birbirinden farklı yerel diller kullanılmaktadır.

Geleneksel yapının merkezi iktidar içerisinde eritilmesini amaçlarken dini kurumları tek çatı altında toplama ve merkezi iktidarı güçlendirme girişimlerinde

bulunmuştur. Diğer yandan Peştunları diğer etnik grupların yaşadığı bölgelere taşıyarak bu grupları asimile etmeyi öngörmüştür. Habibullah Han döneminde ülkedeki etnik ayrılıklar, azaltılmış olsa da Emanullah Han döneminde geleneksel kalıbından modernleşmeye yönelme sancıları ülkede ulusal birliği olumsuz yönde etkilemiştir.

Emanullah Han ulusal kimliği vatandaşlık bağı olarak tanımlayan bir anayasayı yürürlüğe koymuştur. Fransa'da uygulanan sözleşmeye dayalı ulus inşası karakterine benzer nitelikteki bu anayasa ile Afganistan krallığı altında yaşayan herkes Afgan olarak tanımlanmıştır. Şeriat hukuku yerine de ortak hukuk kuralları ile tüm vatandaşların eşitlik ve inanç özgürlüğü içerisinde ulusal aidiyete sahip olmaları amaçlanmıştır. Şii mezhebine mensup olan Hazaralar için Muharrem ayındaki geleneklerini yerine getirmelerine izin verilmiştir. Ortak kullanılan dilin bütünleştirici etkisinin farkında olan Emanullah Han, bu açıdan Fransa'da Fransızcanın yaygınlaştırılarak yerel dillerin terk edilmesine benzer bir uygulamayı benimsemiştir. Afganistan'da her vatandaşın Peştu dilini öğrenmesini amaçlamıştır. Yine Fransız ulusal tarih yazımına benzer şekilde 1920'lerde Afgan ulusal kimliği ile Peştun kültürü ve değerleri ciddiyetle birleştirmeye, ulusal ideolojiyi geliştirmeye, Peştun kültür ve tarihini araştırmak için teşvik etmeye yönelik olarak Peştu Tulana akademisi kurulmasına girişilmiştir. Ancak Emanullah Han'ın Fransız ulusal kimlik inşasına benzer bu girişimleri, ülkedeki geleneksel yapıyı dönüştürmesine yetmemiştir. Reformları uygularken kurumsal açıdan gelişimi sınırlı tutması en büyük hatası olarak değerlendirilebilir.

Nadir Han döneminde, Emanullah Han'ın Fransa'daki ulus inşasını model aldığı sözleşmeye dayalı ulus inşası çabaları yerini geleneksel yönetim anlayışı ile kabile kimliğinin ön planda olduğu bir yapıya bırakmıştır. Zahir Şah'ın yönetimin dışında kaldığı başbakan Haşim Han'ın etkin bir yönetim izlediği 1929- 1953 yılları arasında geleneksel yapı ile ilişkiler bozulmadan merkezi yönetim aşamalı olarak güçlendirilmeye çalışılmıştır. Esasen geleneksel yapıdan kopuşu getirmesi açısından sanayinin gelişimi üzerinde durulmuştur. Bu dönemde ulusal kimlik inşasında önemli faktörlerden ulusal ekonomi, ulusal iletişim ve ulusal ulaşımın kurumlaşması üzerinde durulduğu görülmektedir. Ancak daha önemli olan bütünleştirici bir

ideolojiden yoksun olması ulusal kimliğin temelini zayıf bırakmıştır. Ulaşımın kolaylaştırılması, iletişim ve haberleşme konusunda Almanya, İtalya ve Japonya'dan destek alındığı görülmektedir. Sanayinin gelişimi ile kurumların modernizasyonuna itici gücü oluşturabilecek burjuvazinin yaratılması amacı güdülmüştür. Muhammed Davud Han döneminde yine Peştun milliyetçiliği ağırlıklı bir kimlik siyaseti izlenmiştir. Zahir Şah döneminde diğer etnik grupların istekleri göz önünde bulundurularak ulusal kimliğin gelişimine katkıda bulunacak ılımlı bir süreç yaşanmıştır. Ancak ülkede Sovyetler Birliği işgali ile birlikte etnik ve dini grup kimlikleri ön plana çıkarak ulusal bütünlük büyük bir yıkıma uğramıştır.

Etnik kimliklerin ön planda olduğu işgalin ilk dönemlerinde direnişin ve çatışmaların artmasıyla dini kimliğin de güçlenmeye başladığı görülmektedir. İşgalin sona ermesiyle dini kimliği ön planda tutan iki partinin çatışması ve herhangi bir düzlemde uzlaşamaması Afganistan'ın tarihi açısından bir dönüm noktası olabilir. Toplumun tamamına yakınının Müslüman olduğu bir ülkede dini kimliğin bütünleştirici bir rol oynaması ile ulusal kimliğin inşası mümkün olabilirdi. Ancak çatışmaların sürmesi ile dini kimliğin rolü azalmış, toplum tekrar etnik kimlikleri ile bütünleşerek mücadelesine devam etmiştir. Etnik çatışmaların yoğunlaştığı dönemde dini kimliği fundamentalist çizgide kullanan Taliban'ın ortaya çıkması toplumun barış umudu ve arayışı içerisinde tekrar dini kimliği ile hareket etmesine yol açmıştır. ABD işgalinin gerçekleşmesi ile yeni bir dönem başlamış ve Afganistan ilk kez seçimle iktidara gelen bir başkan tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Etnik çoğulculuğu ve uzlaşmayı gözetken bir siyasetin izlenmesi Afgan ulusal kimliği için önemli bir dönemin habercisi niteliğindedir. Ancak Afganistan'da kurumların yeniden inşası ile karşılaşılan sorunlar da ortaya çıkmaktadır.

Yeni siyasi düzen, kendi kurumlarıyla etkin bir şekilde politika üretmeye çalışırken diğer yandan ülkenin siyasi geleneği haline gelen eski siyasi kurumların engelleriyle karşılaşmaktadır. Bu engeller, toplumun tümünü ulusal kimlik aidiyeti ile bütünleştirme politikalarını da etkisi altında bırakmaktadır. Toplumun ülkede yaşanan sorunlar nedeniyle iktidara olan güveninin azalması aynı zamanda iktidarın uyguladığı bütünleştirici politikaya zarar vermektedir. Bu bağlamda Afganistan'ın yeni kurumlarının inşası ve etkinliği için zamana ihtiyacı olduğu görülmektedir.

Karzai'nin ulusal kimlik inşasının ABD'deki ulusal kimlik inşasına çok yakın benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Onayladığı anayasa ile etnik çoğulculuğu benimsemiş ve vatandaşların etnik farklılıklarını korumalarına izin vermiştir. Diğer yandan ulusal kimliği bir üst kimlik olarak ulus devlete bağlılığa dayalı olarak muhafaza etmiştir. Sözleşmeye dayalı bir ulusal kimlik inşası benimseyerek etnik farklılıkları tanıması, dini açıdan her ne kadar hukuk kurallarını İslami inanç ve gereklerine göre tanımlayan ifadeler yer alsa da diğer dinlere mensup vatandaşların hukuk kuralları içerisinde kendi dini gerekliliklerini yerine getirme özgürlüğü verilmesi açısından Karzai'nin kimlik siyaseti, Afgan halkını kapsayıcı özelliktedir. Kültürel çeşitliliğin tanınması ve yerel dillerin konuşulmasına imkan tanınması ulusal kimliğin diğer tüm özelliklerle birlikte ABD'deki ulusal kimlik inşasını andırmaktadır. ABD'de İngilizcenin geliştirilmesi ile ortak toplumsal kültürü yaygınlaştırma hedefi sağlanırken Afganistan'da Peştü dilinin ulusal dil olarak güçlendirilmesi programı uygulanarak benzer şekilde ortak toplumsal kültürün oluşması amaçlanmıştır.

Bu özelliklerin dışında Afganistan'da ortak değerler bütününe saygının oluşturulması amacıyla ortak toplumsal kurumlar oluşturulmadığı görülmektedir. Ayrıca ortak hak ve özgürlüklerin hukuk sistemi reformunun sınırlı kalması nedeniyle sağlanamaması ABD'deki uygulanan kapsayıcı özelliğe ters düşmektedir. Bu bakımdan ABD'deki ulusal kimliğin başarısının Afganistan'da sağlanmasının devlet kurumlarının yeniden inşası ve etnik ve dini grup kimliklerinin oluşturduğu geleneksel kurumların tasfiyesi ile mümkün olabileceği öngörülmektedir.

Karzai'nin ardından başkanlık koltuğuna oturan Ashraf Ghani, Karzai hükümeti döneminde atılan ulusal kimlik inşasının temelleri üzerinden hareket etmektedir. Aynı şekilde 2004 yılında kabul edilen anayasa ile sözleşmeye dayalı bir ulusal kimlik inşası sürecini Karzai hükümeti dönemindeki yeni devlet kurumlarının etkinliğini arttırarak hızlandırma gayreti içerisinde. Karzai hükümeti döneminde karşılaşılan sorunlarla etkin bir mücadele sergilerken özellikle ABD'nin ülkedeki askeri birliklerini azaltması güvenlik açısından Ghani'yi kendi döneminde zorlayacak en önemli etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulusal kimlik inşasında güvenliğin ülkenin tamamını kapsayacak şekilde sağlanması en önemli unsurdur.

Toplumun otuz yılı aşkın süredir yaşadığı çatışma ortamının ardından barış ve güvenliğin sağlandığı istikrarlı bir ortamı yaşayabilmesinin sağlanması hükümetin meşruluğunu ve gücünü arttıracak beraberinde ulusa bağlılıkları sağlamlaştıracaktır.

Afganistan'ın günümüzde yaşadığı temel sorun, yeni devlet kurumlarının eski geleneksel kurumların yerini alması sürecinde yaşanan sancılar olarak görülmektedir. Devlet kurumlarının modernleşmesi sürecinde yaşanan bu sancılar, ulusal kimliğin güçlenmesini engellemektedir. Ülkede bu sürecin uzun bir süre devam edeceği görüntüsü, ulusal kimliğin güçlenmesi olasılığını oldukça düşürmektedir. Ancak bu sürecin yaşanan sancılara rağmen ülkedeki kırılganlığı aşarak başarılı bir şekilde tamamlanması halinde Afganistan ulusal kimliğinin güçleneceği, ulusal bütünlüğün sağlanacağı öngörülebilir.

KAYNAKÇA

- Abrams, Dennis. *Hamid Karzai*. New York: Chelsea House Publishers, 2007.
- Akbar, Shaharзад, ve Zubaida Akbar. *Elections and Conflicts in Afghanistan*. International Policy Analysis, Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2011.
- Akkurt, Mehmet. *Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekònomik Stratejiler*. 1. Basım. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.
- Aktürk, Şener. *Türkiye'nin Kimlikleri: Din, Dil, Etnisite, Milliyet, Devlet ve Medeniyet*. 1.Basım. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013.
- Amin, Samir. «Etniliğin Yükselişi Ekonomik Küreselleşmeye Bir Yanıt.» *Ulusal Kimlik ve Etnik Açılım* içinde, yazar İştan Gündüz, 7-60. İstanbul: Sarmal Yayınları, 2010.
- Aras, Bülent, ve Şule Toktaş. «Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan.» *SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 2008.
- Aydın, Suavi. *Modernleşme ve Milliyetçilik*. 1.Basım. Ankara: Gündoğan yayınları, 1993.
- Badakhshani, Ofran. «State & Nation Building in Afghanistan.» Amsterdam: Unpublished master's tesis, University of Amsterdam, 2011.
- Baumann, Gerd. *Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*. 1.Basım. Çeviren Işıl Demirakın. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006.
- Baxter, Craig. «Historical Setting.» *Afganistan, A Country Study* içinde, yazar Peter R. Blood, 5-31. Blackmask Online, 2002.
- Bayri, Hakan. *Türkiye'de Kimlik Siyaseti*. Ankara: Binyıl Yayınevi, 2011.

- Beattie, Hugh. «Etnicidad, nacionalismo y el Estado en Afganist'an.» *The Open University*. 27 11 2012. <http://oro.open.ac.uk/19992/2/Beattie.pdf> (05 12, 2015 tarihinde erişilmiştir).
- Beyer, Peter. *Küreselleşme, Ulus Devlet ve Din*. Düzenleyen Şahin Gürsoy ve İhsan Çapcıoğlu. Çeviren Şahin Gürsoy ve İhsan Çapcıoğlu. Ankara: Platin Yayınları, 2007.
- Bijlert, Martine van. *How to Win an Afghan Election*. Thematic Report, Afghanistan Analyst Network, 2009.
- Bilgin, Nuri. *Kimlik İnşası*. İzmir: Turmaks Yayıncılık, 2007.
- Bilgin, Nuri. *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. 1.Baskı. izmir: Ege Yayıncılık, 1994.
- Brubaker, William Rogers. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. 2.Basım. USA: Harvard University Press, 1994.
- Brubaker, William Rogers. *Vatandaşlığın Dönüşümü*. 1.Basım. Düzenleyen Ayşe Kadioğlu. Çeviren Can Cemgil. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- Calhoun, Craig. *Milliyetçilik*. 3.Basım. Çeviren Bilgen Sütçüoğlu. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Castillo, Graciana Del. «Peace Through Reconstruction: An Effective Strategy for Afghanistan.» *Brown Journal of Worl Affairs*, 2010: 195-207.
- Chandra, Vishal. «Warlords, Drugs and the War on Terror in Afghanistan: The Paradoxes.» *Strategic Analysis* (Institute for Defence and Analyses) 1, no. 30 (Ocak-Mart 2006): 64-92.
- Coburn, Noah. «Afghanistan: The 2014 Vote and The Troubled Future of Elections.» *Afghanistan: Opportunity in Crisis Series*, 2015.
- Çayır, Kenan. «Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri.» *Yeni Sosyal Hareketler içinde*, yazar Kenan Çayır, 13-34. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999.

- Dupree, Nancy Hatch. «Cultural Heritage & National Identity in Afghanistan.» *Third World Quarterly* 23, no. 5 (2002): 977-989.
- Ergun, Doğan. *Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik*. 7.Basım. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2000.
- Eriksen, Thomas Hylland. *Etnisite ve Milliyetçilik: Antropolojik Bir Bakış*. 1.Basım. Düzenleyen Abdurrahim Özmen. Çeviren Ekin Uşaklı. İstanbul: Avesta Yayınları, 2002.
- Esmail, Mohammad Ebrahim M. *Tarjık Afganistan*. 1.Basım. İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları, 2004.
- Fearon, James. *What is Identity*. Stanford: Stanford University, 1999.
- Fenton, Steve. *Etnisite: Irkçılık Sınıf ve Kültür*. Çeviren Nihat Şad. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2001.
- Geertz, Clifford. *The Interpretation Cultures*. 1.Basım. New York: Basic Books, Inc. Publishers, 1973.
- Gellner, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk*. 2.Basım. Düzenleyen Bahadır Vural. Çeviren Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan. İstanbul: Hil Yayın, 2008.
- Giddens, Anthony. *Ulus Devlet ve Şiddet*. 1.Basım. Çeviren Cumhur Atay. İstanbul: Devin Yayıncılık, 2005.
- Göka, Erol. *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*. 2.Basım. Ankara: Aşina Kitaplar, 2006.
- Göktolga, Oğuzhan. «Aynılık-Farklılık Bağlamında Kimlik Siyaseti.» *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 4, no. 1 (2013): 121-131.
- Gregorian, Vartan. *The Emergence Of Afghanistan: Politics Of Reform and Modernization, 1880-1946*. 1.Basım. Stanford: Stanford University Press, 1969.

- Gritzner, Jeffrey A. *Afghanistan*. New York: Chelsea House Publishers, 2007.
- Guibernau, Montserrat. *Milliyetçilikler: 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*. 1.Basım. Çeviren Neşe Nur Domaniç. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1997.
- Guistozzi, Antonio. «Afghanistan: Transition Without End.» *Crisis States Wrking Papers Series*, Kasım 2008.
- Gündüz, Süleyman. «Taliban-Ladin ve Amerika Kıskaçında, Afganistan.» *Afganistan Taliban ve Ladin içinde*, yazar Süleyman Gündüz, 11-42. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2001.
- Habermas, Jürgen. *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak*. 1.Basım. Çeviren İlknur Aka. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Hadley, Stephen, ve John D. Podesta. *Foreign Affairs*. 1 Temmuz 2012. <http://www.foreignaffairs.com/articles/137696/stephen-hadley-and-john-d-podesta/the-right-way-out-of-afghanistan> (Şubat 10, 2015 tarihinde erişilmiştir).
- Heywood, Andrew. *Siyaset*. 1.Basım. Düzenleyen Buğra Kalkan. Çeviren Bican Şahin. Ankara: Liberte Yayınları, 2006.
- Hobsbawm, Eric. *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*. 1.Basım. Çeviren Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- Humayoon, Haseeb. *The Re-Election of Hamid Karzai*. Washington: Institute for The Study of War, 2010.
- Hyman, Anthony. «Nationalism in Afghanistan.» *International Journal of Middle East Studies* (Cambridge University Press) 2, no. 34 (2002): 299-315.
- International Crisis Group. *Afghanistan's Political Transition*. Brüksel: International Crisis Group, 2014.

- International Crisis Group. *Afghanistan's Flawed Constitutional Process*.
Kabil/Brüksel: International Crisis Group, 2003.
- Kakar, M. Hassan. *A Political and Diplomatic History of Afghanistan*. 1. Basım.
Leiden: Brill Academic Publishers, 2006.
- Kalın, İbrahim. *SETAV*. 15 01 2006.
<http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=11312&q=kimlik-siyaseti-ve-pandora-nin-kutusu> (Ocak 12, 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Katzman, Kenneth. *Afghanistan: Elections, Constitution and Governance*.
Washington: Congressional Research Service, 2006.
- Katzman, Kenneth. *Afghanistan: Politics, Elections and Government Performance*.
Washington: Congressional Research Service, 2015.
- Katzman, Kenneth. *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and U.S Policy*.
Kongre Raporu, Washington: Congressional Research Service, 2009.
- Kedourie, Elie. *Nationalism*. 1.Basım. Londra: Hutchinson of London, 1960.
- Keyder, Çağlar. *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*. 1.Basım. İstanbul: Metis Yayınları, 1993.
- Kohn, Hans. *The Idea of Nationalism*. 2.Basım. Toronto: Collier Books, 1969.
- Köçer, Mehmet. *Emanullah Dönemi Afganistan 1919-1929*. 1. Basım. Elazığ: Manas Yayıncılık, 2009.
- Köker, Levent. *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. 1.Basım. Düzenleyen Nuri Bilgin.
İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997.
- Kymlicka, Will. *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*. 1.Basım. Çeviren Ebru Kılıç.
İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Lamb, Robert D. «Formal and Informal Governancein Afghanistan.» *Center for Strategic and International Studies* (Asia Foundation), no. 11 (2012).

- Lamb, Robert D. *Political Governance and Strategy in Afghanistan*. Washington: Center for Strategic and International Studies, 2012.
- Leca, Jean. «Neden Söz Ediyoruz?» *Uluslar ve Milliyetçilikler* içinde, yazar Jean Leca, çeviren Siren İdemen, 11-19. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- Macmann, George F. *Afghanistan: From Darius To Amanullah*. 3.Basım. Quetta: Nisa Traders, 1979.
- Malikyar, Helena. «Ashraf Ghani: A Return to Traditional Afghan Governance.» *Al Jazeera*. 8 Mayıs 2016.
<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2016/05/ashraf-ghani-return-traditional-afghan-governance-160505112448851.html> (Temmuz 5, 2016 tarihinde erişilmiştir).
- Mann, Sean. *RAND*. 11 Kasım 2014. <http://www.rand.org/blog/2014/11/are-ethnic-politics-afghanistans-great-hope.html> (Mayıs 20, 2016 tarihinde erişilmiştir).
- Marsden, Peter. *The Taliban: War and Religion in Afghanistan*. Londra: Zed Books, 2002.
- Mehmetoğlu, Ali Ulvi. *Kişilik ve Din*. 1.Basım. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- National Democratic Institute. *The 2009 Presidential and Provincial Councils Elections in Afghanistan*. Washington: National Democratic Institute, 2010.
- Oğuz, Esedullah. «Afganistan'ın Sovyetler Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Afganistan.» *Afganistan Üzerine Araştırmalar* içinde, yazar Ali Ahmetbeyoğlu, 277-298. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2002.
- Önder, Ali Tayyar. *Türkiye'nin Etnik Yapısı*. 44.Basım. Ankara: Kripto Yayınları, 2008.
- Özcan, Azmi. «Nadir Şah ve Afganistan.» *Afganistan Üzerine Araştırmalar* içinde, yazar Ali Ahmetbeyoğlu, 47-50. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2002.

- Parekh, Bhikhu. *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*. 1.Basım. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2002.
- Poole, Ross. *Identities: Race, Class, Gender and Nationality*. 1.Basım. Düzenleyen Linda Martin Alcoff ve Eduardo Mendieta. Londra: Blackwell Publishing, 2003.
- Raqib, Mariam Atifa. «Resistance by other means: the Taliban, foreign occupation, and Afghan national identity.» *Law, Pollicy and Society Dissertations*, 1 Mayıs 2011.
- Rostami-Povey, Elaheh. *Afghan Women: Identity and Invasion*. London: Zed Books, 2007.
- Rotberg, Robert I. «Renewing The Afghan State.» *Building a New Afghanistan* içinde, yazar Robert I. Rotberg, 1-21. Washington: Brookings Institution Press, 2010.
- Roy, Olivier. «Has Islamism a Future in Afghanistan?» *Fundamentalism Reborn? Afghanistan and The Taliban* içinde, yazar William Maley, 199-211. New York: New York University Press, 1998.
- Rubin, Barnett R. «Crafting a Constitution for Afghanistan.» *Journal of Democracy*, 2004: 5-19.
- Runion, Meredith L. *The History of Afghanistan*. 1. Londra: Greenwood Press, 2007.
- Saikal, Amin. *Modern Afghanistan: A History of Struggle and Survival*. 1. Basım. Londra: I.B. Tauris & Co Ltd, 2004.
- Saray, Mehmet. *Afganistan ve Türkler*. 1.Basım. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987.
- Schlesinger, Philip. *Medya, Devlet ve Ulus: Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlik*. 1.Basım. Düzenleyen Tuncay Birkan. Çeviren Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı yayınları, 1994.

Schnapper, Domonique. *Yurttaşlar Cemaati*. 1.Basım. İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1995.

Shahrani, Nazif. «State Building and Social Fragmentation in Afghanistan.» *The State, Religion and Ethnic Politics* içinde, yazar Ali Banuazizi ve Myron Weiner, 23-74. Lahor: Vanguard Books, 1987.

Sial, Safdar. *Pakistani-Afghan relations After Karzai*. Norway: Norwegian Peacebulding Resource Centre, 2016.

Simonsen, Sven Gunnar. «Ethnicising Afghanistan?: Inclusion and Exclusion in Post-Bonn Institution Building.» *Third World Quarterly* 4, no. 25 (2004): 707-729.

Sisco, James. «Karzai's Governing Strategy.» *Small Wars Foundation*, 31 Ocak 2011.

Smith, Anthony. *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. 1.Basım. Çeviren Derya Kömürcü. İstanbul: Everest Yayınları, 2002.

Smith, Anthony. *Milli Kimlik*. 1.Basım. Çeviren Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1994.

Smith, Anthony. *Milli Kimlik*. 6.Basım. Çeviren Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Smith, Ben. «Political Developments in Afghanistan.» *International Affairs and Defence Section*, 13 Mayıs 2011.

Snow, Shawn. «Afghanistan: Weak Governance Bolsters the Taliban.» *Foreign Policy Journal*. 6 Kasım 2015.

<http://www.foreignpolicyjournal.com/2015/11/06/afghanistan-weak-governance-bolsters-the-taliban/> (Temmuz 5, 2016 tarihinde erişilmiştir).

Sykes, Percy. *A History of Afghanistan*. Cilt 1. Londra: Macmillan & Co. Ltd., 1940.

Sykes, Percy. *A History of Afghanistan*. Cilt 2. Londra: Macmillan & Co. Ltd., 1940.

- Şahin, Köksal. *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet*. 1.Basım. İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Şaylan, Gencay. *Türkiye'de İslamcı Siyaset*. 2.Basım. Ankara: Verso Yayıncılık, 1992.
- Şen, Y. Furkan. *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*. 1.Basım. Ankara: Yargı Yayınevi, 2004.
- Tanner, Stephen. *Afghanistan: A Military History From Alexander The Great To The Fall Of The Taliban*. 1.Basım. Karachi: Oxford University Press, 2002.
- Taştan, A. Vahap. *Değişim Sürecinde Kimlik ve Din*. 1.Basım. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1996.
- Taylor, Charles. «Tanınma Politikası.» *Çokkültürcülük* içinde, yazar Amy Gutmann, 42-84. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- The Guardian*. 30 Aralık 2015.
<http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/dec/30/the-guardian-view-on-afghanistan-a-bad-year-for-ashraf-ghani> (Mayıs 29, 2016 tarihinde erişilmiştir).
- Toker, Halil. «Pakistan-Afganistan Dostluğu Üzerine Düşen Gölge "Peştunistan Sorunu".» *Afganistan Üzerine Araştırmalar* içinde, yazar Ali Ahmetbeyoğlu, 225-242. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2002.
- Vatandaş, Celalettin. *Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*. 1.Basım. İstanbul: Açılım Kitabevi, 2004.
- Wenden, Catherine Wihtol De. «Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak.» *Uluslar ve Milliyetçilikler* içinde, yazar Jean Leca, 39-48. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- Yanık, Celalettin. *Dünya'da ve Türkiye'de Çokkültürlülük*. 1.Basım. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013.

- Yanık, Celalettin. «Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarını Sosyolojik Analizi.» *Kaygı Uludağ Üniversitesi Felefe Dergisi*, no. 20 (2013): 225-237.
- Yazıcı, Orhan. «Afganistan'da Otorite Boşluğunun Tarihi Temelleri ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri.» *History Studies*, no. 2/1 (2010): 219-237.
- Yazıcı, Orhan. «Birinci İngiliz-Afgan Savaşı ve Sonuçları.» *Afganistan Üzerine Araştırmalar* içinde, yazar Ali Ahmetbeyoğlu, 51-82. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2002.

ÖZGEÇMİŞ

7 Ocak 1986 tarihi, Burdur ili doğumluyum. İlk ve Orta öğrenimimi Kütahya ili Tavşanlı ilçesinde tamamladıktan sonra lise ve önlisans için Bando Okullar Komutanlığı'na kaydoldum. Bu okuldan 2006 yılında mezun olduğumdan beri Türk Silahlı Kuvvetleri'nde astsubay olarak görevimi sürdürmekteyim. Lisansımı 2012 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde tamamladıktan sonra Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitimine başladım.

Özel ilgi alanlarım; Siyaset Bilimi, Politik Ekonomi, Küreselleşme, Avrupa Birliği ve Türk Dış Politikasıdır.

Yabancı dilim İngilizce olup, evliyim.

Ahmet Gökhan ARI